

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BERNHARD SCHLİNK'İN "SELB" ADLI ÜÇLEME
ROMANLARINDA ADALET SORUNSAĞI VE ALMAN
ULUS DEVLETİ'NİN İDEOLOJİK KÖKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail CANDAN

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nurhan Uluç

MAYIS - 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

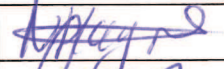

BERNHARD SCHLİNK'İN "SELB" ADLI ÜÇLEME
ROMANLARINDA ADALET SORUNSAĞI VE ALMAN ULUS
DEVLETİ'NİN İDEOLOJİK KÖKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail CANDAN

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

"Bu tez 22/05/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Nurhan Uluğ	Başarılı	
Prof. Dr. Muharrem Tosun	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kırsal Koça	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İsmail CANDAN

27/05/2015

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Almanların uluslaşma süreçlerinde kullanmış oldukları mitolojiler, ulus olmanın temel şartlarından olan ideolojik zemini nasıl oluşturdukları ve bunların nelere malolduklarına odaklanmak dışında, Bernhard Schlink'in roman üçlemesi olan "Selb'in Yargısı", "Selb'in Hilesi" ve "Selb'in Ölümü" eserleri üzerinden, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Alman toplumunun yaşadığı hezeyan ve kafa karışıklığına dair bir söz söylemek amacıyla, özellikle yorum bilim metodu kullanılarak yazılmıştır.

Tez yazım aşamasında her türlü maddi ve manevi desteklerini bana sunan Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Nurhan ULUÇ ve Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü saygıdeğer hocaları Prof. Dr. Arif ÜNAL, Prof. Dr. Muharrem TOSUN, Doç. Dr. Recep AKAY, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN'a şükranlarımı sunmayı borç bilirim.

Ayrıca bu süreçte tüm desteklerini arkamda hissettiğim dostlarım Alper KELEŞ, Serhat ARSLAN, Sami TÜRK, Seval ŞİŞMAN ve beni yetiştiren ailem ile mesleki anlamda bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü değerli hocalarına en samimi duygularıyla teşekkür ederim.

İsmail CANDAN

27/05/2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MİTOLOJİ, KİMLİK VE ALMAN ULUS DEVLETİNİN İDEOLOJİK KÖKLERİ	5
1.1. Mitoloji ve Kimlik	5
1.2. Cermenler, Anavatanları ve Tacitus.....	6
1.2.1. Tacitus.....	6
1.2.2. Cermenlerin Anavatanları.....	6
1.2.3. Cermenlerin Tanrıları	8
1.2.4. Cermenlerde Yüksek Erdemler.....	8
1.3. Arminius (Hermann)	9
1.4. Alman Ulus Devletinin İdeolojik Kökleri ve Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevleri	12
1.4.1. Fichte ve Felsefesi Üzerine.....	13
1.5. Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevleri.....	15
1.6. Söylevler Üzerine.....	20
1.7. Fichte ve Nasyonal Sosyalizm	22
1.8. Fichte ve Batı Felsefesi	25
1.9. Nasyonal Sosyalizmin Doğuşu	27
1.10. Nasyonal Sosyalist İktidar	28
1.10.1. Nasyonal Sosyalist İktidarın Yükselişi.....	30
1.10.2. Nasyonal Sosyalist İktidarın Çöküşü.....	32
BÖLÜM 2: BERNHARD SCHLINK'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ANLAYIŞI	34
2.1. Çağdaş Alman Edebiyatı Yazarlarından Bernhard Schlink.....	34
2.2. Bernhard Schlink'in Üslubu ve Problematize Ettiği Konular.....	34
2.3. Bernhard Schlink'in Eserleri.....	37

BÖLÜM 3: SAVAŞ SONRASI ALMAN EDEBİYATI VE BERNHARD SCHLINK'İN “SELB ÜÇLEMESİ”NDE ADALET SORUNSAĞI ...	42
3.1. Savaş Sonrası Alman Edebiyatı	42
3.2. Geçmişe Dair Bir Roman: “Selb’in Yargısı”	44
3.2.1. Romanın Özeti	44
3.2.2. Geçmiş ve Şimdi Arasındaki Boşlukta Bir Dedektif	48
3.3. Geçmişin Ne’liğine Dair Bir Roman: “Selb’in Hilesi”	52
3.3.1. Romanın Özeti	52
3.3.2. Geçmişle Çatışmakta Olan Bir Dedektif	57
3.4. Geçmişle Yüzleşmeye Dair Bir Roman: “Selb’in Ölümü”	60
3.4.1. Romanın Özeti	60
3.4.2. Geçmişinden Kopuş Yolunda Bir Dedektif	62
3.5. Üçleme Romandaki Adalet Sorunsalı	65
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	75
ÖZGEÇMİŞ.....	78

Tezin Başlığı: Bernhard Schlink'in "Selb" Adlı Üçleme Romanlarında Adalet Sorunsalı ve Alman Ulus Devletinin İdeolojik Kökleri

Tezin Yazarı: İsmail CANDAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurhan ULUÇ

Kabul Tarihi: 27.05.2015

Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) +78 (tez)

Anabilim Dalı ve Bilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'na damga vuran en önemli olayların başında, şüphesiz uluslaşma süreçleri yer almaktadır. Avrupa'nın birçok "gelişmiş" ülkesi bu süreçlerden payına düşeni alırken, Almanların da bu tarihi dönüşümden "mahrum" kalmaları elbette olanaksızdı. Almanya'da ulusal birliğin kurulması sürecinin en zirve noktası, Nasyonal Sosyalist iktidar döneminde yaşanmıştır. Bu zirve, aynı zamanda dünya tarihinin de en kanlı dönemini imlemesi bakımından önemlidir. Özellikle kendilerinden yaklaşık iki bin sene önceki Cermen savaşçılar üzerinden mitsel destanlar üreten, üretilmiş olanlarıysa yüzlerce defa sahneleyerek, Alman toplumundaki milliyetçi damarı, durmaksızın güçlendirmeye meyilli bir iktidardır, burada mevzu bahis edilen; öyle ki artık neredeyse her Alman "ari ırk" söylemine gözü kapalı inanmaya başlamıştır. Kurucu mitolojinin oluşturulması anlamında Cermen savaşçı Arminius'tan başka, Protestanlığın kurucusu Martin Luther ve Fichte'nin 1807 yılında vermiş olduğu "Alman Ulusuna Söylevler" başlıklı konuşmasının çarpıtılmış versiyonları da kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde yukarıda sözü edilen kurucu mitoloji oluşturma sürecinin Almanya özelinde ne şekilde işlediği ve Nasyonal Sosyalist iktidarın, mitoloji dışında kendini hangi ideolojik temellere yasladığı konularında, özellikle Fichte üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümündeysen, Bernhard Schlink'in, kahramanı Nazi Dönemi'nde savcılık görevinde bulunmuş, savaştan sonraysa özel dedektiflik yapmakta olan Gerhard Selb'in maceralarının konu edildiği "Selb Üçlemesi" incelenecektir. İlk iki bölüm, başkarakterin (tümel olarak Nazi Almanyası'nın) ideolojik, sosyal, ruhsal durumunu anlamak, onunla empati kurabilmek adına çok büyük önem teşkil etmektedir. Zira empati yapmaksızın ne bireyi, ne de toplumu anlamak mümkündür.

Üçüncü bölümdeki roman incelemesi, daha çok adaletin neliği sorunsalı temelinden ilerleyecek; başkarakterin kendi geçmişiyile tuttuğu sert kavga üzerinden, sorunsalın çözülme olasılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Gerhard Selb'in, savaştan yaklaşık kırkbeş yıl sonra kendi geçmişiyile yüzleşmeye çalışmasının, Alman toplumunun geneline nasıl uyarlanabileceği sorusu da tezin yöneldiği açmazlardan biridir.

Sonuç olarak mitoloji ve kimlik oluşturma, bunun ideolojik temellerini ortaya koyma gibi bütün toplumları yakından ilgilendiren konuların –bu çalışmada olduğu gibi– polisiye bir roman üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmasının, okuyucu açısından daha verimli –ve eğlenceli– olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bernhard Schlink, Fichte, Nasyonal Sosyalizm

Title of the Thesis: The problem of Justice in Trilogy Novels Entitled “Selb” by Bernhard Schlink and Ideological Roots of German Nation State

Author: İsmail CANDAN

Supervisor: Assist. Prof. Nurhan ULUÇ

Date: 27.05.2015

Nu. Of Pages: iv (pre text) +78 (main body)

Department and Subfield: German Language and Literature

One of the most important events that marked the nineteenth century is the nation-building processes. Europe's many "developed" countries have gone through this process. Of course, this includes the Germans, too. In Germany's process of establishing the national unity the Nazis have the major role. It is very important, because this is also the bloodiest period in the history of the world. The Nazis have produced myths or legends about the Germanic warriors who lived two thousand years ago. And they used the legends that have been made earlier in many different ways. In this way, the nationalistic approach has been strengthened in German society. Almost every German has begun to believe in the "Aryan race" without even thinking of it. In this sense, Martin Luther, the founder of Protestantism and Fichte's speech “Addresses to the German Nation” are also used in addition to the Teutonic warrior Arminius.

In the first part of the study will be investigated how the process mentioned above is run in German society and to which the ideology based National Socialist dictatorship. In this process it will be referred to the ideas of Fichte.

In the second and third parts of the thesis, Bernhard Schlink's work “The Selb Trilogy” will be examined. The protagonist is Gerhard Selb, a prosecutor in the time of Nazi dictatorship. After the war, Selb serves as a private detective. The first two sections are important to understand the ideological, social and psychological state of Selb (and the German society in general). In this way, the reader will be provided the opportunity to empathize. Because without empathy, you can understand neither the individual nor the society.

The review of the novel in the third section will proceed on the question of what is justice. The protagonist in the novel confronts with his own past. How this confrontation can be adapted to the German society is one of the purposes of this work.

At last, these issues are also relevant to all societies. Achieving this through a detective novel will be more efficient for the readers.

Keywords: Bernhard Schlink, Fichte, National Socializm

GİRİŞ

Yirminci Yüzyıl'ın, Avrupa ve dünyanın diğer coğrafyalarının kaderlerinin belirlenmesi açısından özel bir öneme sahip olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Zira dünya, bu zaman dilimi içinde iki küresel çaplı savaşa sahne olmuş, bunlar milyarlarca insanın ölüm ve yaşam arasındaki çizginin hangi tarafında konuşlanacağını belirlemiştir. Onlarca milyon insanın hayatına mal olmuş, bir o kadarının da büyük acılar çekmesine sebebiyet vermiş olan bu savaşlar, günümüz dünyasının sınırlarının çizilmesi anlamında da en belirleyici rolü oynamışlardır.

Peki ama bu savaşları apansız patlak veren, sadece 20. Yüzyıl'ın 'günahları' neticesinde ortaya çıkan üzücü hadiseler olarak değerlendirmek mümkün müdür? Tabii ki hayır! Aslında tarihin farklı evrelerine kısaca bir göz atmak bile bu soruya neden 'hayır' cevabını verdiğimizizi açıkça ortaya koyacaktır. Tarih boyunca yapılan hiçbir savaş, yalnızca yapıldığı dönemin politik, sosyal ve kültürel koşullarından kaynaklı cereyan etmez. Hepsinin tarihsel, politik, sosyolojik bir geçmişi, arka planları mevcuttur. Bu arka planlar bazen yüzlerce, bazen de binlerce yıl geriye götürülebilecek kadar öneme sahiptirler. Elbette 20. Yüzyıl'ın ulus devletleri arasındaki her iki dünya savaşını da, bahsi geçen kuraldan azade değerlendiremeyiz. Her iki savaşın da yüzlerce, binlerce yıllık yaşanmışlıklar, ayrılıklar, çatışmalar neticesinde patlak verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmamızda İkinci Dünya Savaşı ve özellikle Hitler Almanyası'na yöneleceğiz. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi Hitler iktidarını, birdenbire ortaya çıkan, kendinden önceki tarihsel dönemlerle kopuk bir oluşum gibi değerlendirmekten çok, onun beslenmiş olduğu mitolojik, ideolojik, bilimsel ve felsefi kaynakların bir kısmına değinmeye çalışacak, milyonlarca insanın katline yol açan savaşı destekleyen Alman toplumunun nasıl ve hangi argümanlarla adeta 'hipnotize' edildiği sorusu üzerinde duracağız.

Çalışmanın yine ilk bölümünde, reel anlamda Nazi iktidarının nasıl başa geldiği, yükselişi ve çöküşü ile ilgili tarihsel bazı malumatlarla okuyucu, dönemin politik koşulları hakkında bilgilendirilmeye çalışılacaktır.

Elbette burada doğal olarak Şu soru gündeme gelebilir: ‘Bernhard Schlink’in Selb Adlı Üçleme Romanlarında Adalet Olgusu ve Alman Ulus Devleti’nin İdeolojik Kökleri’ başlıklı bir tezin yukarıda bahsedilenlerle nasıl bir ilişkisi olabilir? Bunu cevaplamaya çalışalım. Baş karakteri Nazi dönemi savcısı, savaş sonrasđ özel dedektifi Gerhard Selb’in ‘maceralarının’ konu edildiği eserin, edebiyatın asli görevlerinden biri olan ‘birey üzerinden toplumsal bir eleştiri’ mekanizması kurma iŐlevini başarıyla yerine getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, toplumsal ‘durum’u anlamamanın yolunun, elbette o ‘durum’un hasıl olduğu Şartları ve bu Şartları oluşturan tarihsel, ideolojik ve felsefi arka planı anlamaktan geçtiğini söyleyerek abartıya kaçmış sayılmayız. Bu nedenledir ki çalışmanın üçüncü bölümünde odaklanacağımız ‘Selb Üçlemesi’ne hazırlık anlamında, ilk iki bölümde, eserde eleştiri oklarının hedefi haline getirilen Nazi Alman toplumunun dayandığı temeller üzerinde durularak tarihsel bazlı bir ‘durum’ analizi yapılacak ve okuyucuya kısmi de olsa felsefi, ideolojik bir çerçeve sunulacaktır. Bunun yanında ikinci bölümde de yazar Bernhard Schlink’in hayatı ve eserlerine değinilecektir.

Çalışmanın Amacı

Çalışma, her ne kadar tarihin spesifik bir dönemine odaklanıyor olsa da, daha geniş bir perspektiften bakıldığında, özellikle ulus devlet olma süreçlerinden geçen toplumların, kurucu mitlerini ne Şekilde konumlandırabilecekleri –ki ulus devlet kurmanın olmazsa olmazlarıdır kurucu mitler– ve devlet biçimlerini hangi ideolojik arka planlara, ne Şekilde yaslayabileceklerine dair okuyucunun zihninde bir fikir oluşturmaya maksadıyla yazılmıştır. Ayrıca bununla birlikte, çalışmanın üçüncü bölümündeki roman incelemesiyle, edebiyatın, ulusların kendi geçmişleriyle, adalet mekanizmalarıyla yüzleşmesi noktasında nasıl bir işleve sahip olduğunu, örnek ve kanıtlarıyla ortaya koymak da, çalışmamızın birincil hedeflerinden sayılabilir.

Çalışmanın Önemi

Toplumların siyasal, kültürel ve sosyolojik ŐoŐullarını araştırırken başvuru kaynakların –tarih kitaplarını saymazsak– büyük bir bölümünü edebi eserler oluşturmaktadır. ‘İyi’ eserler incelendiğinde, yazıldığı döneme dair çok somut veriler elde etmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında bunun tam tersi de geçerlidir; Şöyle ki, bir edebi eseri okurken, yazıldığı dönemin sosyal ve politik Őartlarını göz önünde

bulundurduğunuzda, eser zihinde yerli yerine oturacak ve amacına daha fazla hizmet edecektir. İşte bu karşılıklı alışverişi verimli bir noktaya taşımının yollarından biri de, her iki alanda da gerekli epistemolojik donanımlara sahip olmaktan geçer. Bu anlamda çalışma, Alman edebiyatı ile ilgilenen öğrenci, öğretim görevlisi ve başka şahsiyetlerin, Alman toplumunun oluşum süreçleriyle bağlantılı felsefi ve ideolojik arka planlar konusundaki gelişimine bir nebze olsun katkıda bulunacağı düşünülerek yazılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda, Bernhard Schlink'in "Selb Üçlemesi"ni incelemeye başlamazdan evvel, mitoloji ve kimlik sorunsalına değinip, bunu Alman toplumu özelinde temellendirmeye çalışmış bulunmaktayız. Çalışma, bununla birlikte toplam üç ana kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölümde yukarıda da bahsettiğimiz gibi, öncelikle mitoloji ve kimlik sorunsalının genel bir felsefi çerçevede temellendirilmesi denemesinin ardından, Almanların bu sorunsalı nasıl okudukları, hangi mitsel kaynaklardan beslendikleri ve bunları ulus devletinin inşası aşamasında ne şekilde kullandıklarına dair genel bir belirlenim yapılmıştır. Bu uluslaşma sürecinde, felsefi anlamda öne çıkan Alman idealist filozofu Fichte'nin "Alman Ulusuna Söylevler" başlığıyla yapmış olduğu konuşmalarının yeri ve önemi araştırılarak, filozof ile Nazi ideolojisi arasında doğrudan veya dolaylı olarak kurulabilecek bağlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Nazilerin kullanmış olduğu biyopolitikaların, Agamben'in görüşleri referans alınmak suretiyle realiteye nasıl yansındıkları hakkında çeşitli malumatlar verilerek, okuyucunun zihninde olayın vahameti canlandırılmaya çalışılmıştır.

Yine ilk bölümde, ideolojik ve mitsel köken araştırmalarının ardından, özellikle Jane Caplan'ın "Hitler Almanyası" adlı eserinden faydalanılarak Nazilerin ortaya çıkış, yükseliş, çöküş dönemleri ele alınmış ve çalışmanın odak noktasını oluşturan dönemin tarihsel koşulları kısaca ortaya konmuştur. Bununla amaçlanan, teze konu olan romanın baş karakterinin Nazi geçmişi üzerinden yapılan toplumsal eleştiriyi daha iyi kavrayabilmek adına, dönemin politik ve sosyal koşullarını okuyucuya kısaca aktarmaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, üçüncü bölüme hazırlık maiyetinde yazar Bernhard Schlink'in eserleri hakkında bazı malumatlar verilecektir.

Çalışmamızın son bölümünde ise, ilk önce İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde ortaya çıkan "Savaş Sonrası Alman Edebiyatı"na (Trümmerliteratur/Yıkıntı Edebiyatı) dair çeşitli bilgiler verilecek, sonrasında "Selb Üçlemesi"nin üç ayrı kitabı, kısa özetleri de verilmek suretiyle analiz edilecektir. Roman analizinde genel itibariyle Hermenötik yöntemden faydalanılmakla birlikte, zaman zaman toplumsal, sosyal ve politik koşulların da ön plana çıkarıldığı pozitivist yöntemden de faydalanılacaktır.

Sonuç itibariyle savaş sonrasındaki –Almanya'da– birçok eserde karşılaşılan geçmişle yüzleşme, adaletin neliğine ilişkin açmazların, romanda öncelikli olarak etik anlamda nasıl işlendiği üzerinde durularak, felsefi bir tartışmanın edebi bir esere nasıl yansıdığı hakkında çeşitli tesbitler yapılacak ve böylelikle çalışma nihayete erdirilecektir.

BÖLÜM 1: MİTOLOJİ, KİMLİK VE ALMAN ULUS DEVLETİNİN İDEOLOJİK KÖKLERİ

1.1. Mitoloji ve Kimlik

Almanlar kimdir ve nereden geliyorlar? Almanlar kendi kimliklerini oluşturmaya çalışırken kendilerinin Katolisizm ve Latinite ile olan farklılıkları üzerinden bir inşa işine girişmişlerdir. Elbette bir kimlik kurmaya çalışırken birilerinin ötekiliğinden hareketle bunu yaparsınız. Almanlar, Katolisizm ve Latiniteyle olan farklılıklarını ortaya koyarken daima Yunanlılara öykünmüşlerdir. Neredeyse bütün Alman idealistleri hiç durmadan ‘gerçek Yunanlılar’ olduklarını meşru kılmaya çalışmışlardır.

Winckelmann “iyi bir Alman” olabilmek için Almanların Yunanlılara öykünmesi gerektiğini söylemiştir. Winckelmann için Yunanistan ulaşılamayacak bir idealdi. Bu nedendir ki, Almanlar’ın kendi Yunanistan’ını inşa etmesi gerekiyordu. (Bkz. Winckelmann, 2013: 126)

Bir ulus kimliği yaratmak için elbette sadece başkalarının farklılıklarını kullanmak veya başka bir ulusa öykünmek yeterli değildir. O öykünmeyi ve farklılığı haklı gösterecek, ortaya çıkaracak bir takım efsanelere/mitlere de ihtiyaç duyarsınız. Edith Hamilton’un “Mitoloji” adlı eserinin Türkçe baskısının arka kapağında yapılan tanım şöyledir:

“İnsan yapısı tanrıların, yarı tanrıların kişilikleri, serüvenleri, bir takım efsaneler içinde, kuşaktan kuşağa, ta çağımıza kadar gelmiştir. İşte bu bilgilerin tümüne bugün mitoloji diyoruz.” (Hamilton, 2006: arka kapak)

Ancak burada yapılan tanım, daha çok “Eski Yunan”la örtüşen, politik mitleri bir anlamda göz ardı eden, dolayısıyla mitolojilere deyim yerindeyse masum birer rol biçen eksik bir tanımlamadır. Zira mitler, belli bir politik düşünceyi ya da ideolojiyi, bir ulusu veya bir toplumu ‘vaftiz etmek’ için sonradan uydurulmuş ve o düşünce ya da ideolojiyi savunanların, o ulusa dahil olanların büyük çoğunluğu tarafından inanılan ve yeri geldiğinde yeniden anlamlar biçilen efsanelerdir.

Her ulusun kendine ait mitleri olduğu gibi, Almanların da kendilerini konumlandırırken yaslandıkları oldukça fazla mitolojileri vardır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, Almanlar kendi mitlerine –diğer uluslara nazaran- çok daha fazla inanmışlardır. Yine de Almanların kendi mitolojilerine ne kadar bağlı olduklarını görmek için İkinci Dünya

Savaşı'na bakmak en doğrusu olacaktır. Eğer Almanlar, milyonlarca insanın ölümüne neden olan bu savaşta başarılı olsaydı, neredeyse dünyanın büyük bir bölümü tarafından kabul edilen bir 'Hitler Mitolojisi' ortaya çıkacaktı.

Çalışmanın kapsamı açısından bu bölümde Alman mitolojisine dair geniş kapsamlı bir araştırmadan ziyade, Alman ulus devletinin (3. Reich) kuruluş dönemlerinde ön plana çıkmış olan önemli birkaç mit üzerinde durulacaktır.

1.2. Cermenler, Anavatanları ve Tacitus

1.2.1. Tacitus

Publius Cornelius Tacitus'un İsa'dan sonra 56 ile 116 yılları arasında yaşayan Romalı bir senatör olduğu rivayet edilir. Yani kendisi Cermen ırkına mensup bir şahsiyet değildir. Sizden olmayan birinin size dair olumlu şeyler söylemesi, sizden birinin bütün bunları söylemesinden elbette daha değerlidir. O, "Germania" adlı eserinde Cermenleri bir yabancıнын gözüyle anlattığından, daha objektif bir tavır takınmış olabileceği ön kabulünü yapmak, abartılı bir tutum olmayacaktır.

Tacitus'un Cermenler hakkındaki bilgileri nasıl elde ettiğine dair çeşitli rivayetler vardır. Bazı kaynaklar onun, Cermelerin yaşadığı yerleri gezdiğini belirtirken, kimi kaynaklarsa aslında onun hiçbir zaman Cermen topraklarına girmediği, tacirlerden aldığı bilgileri kaleme aldığını söyler.

1.2.2. Cermenlerin Anavatanları

Tacitus'un Cermenler hakkında günümüze ulaştırdığı en önemli bilgilerden biri, onların Ren ve Tuna Nehirleri arasında, Alp Dağları'nın kuzeyinde, günümüz Almanya'sının kurulu bulunduğu bölgede, ancak bundan daha geniş bir kara parçasında yaşadıklarına ve bu bölgenin gerçek sahipleri olduklarına dair olanıdır. Bahsi geçen bölgenin en eski yerleşimcilerinin Cermenler olduğu, dolayısıyla onların bu bölgenin asıl sahipleri olduğuna dair satırların "Germania"da yer alması Almanlar açısından oldukça ehemmiyet arz eden bir durumdur. Zira oldukça geniş olarak nitelendirebileceğimiz bir toprak parçası, Cermenler/Almanlar adına tescillenmiştir artık. Almanlar, tarih denen yolun her dönemecinde, kendileri adına tescillenmiş olan bu bölgeyi kendi "anavatanları" bellemiş ve kendilerini her daim bu doğrultuda konumlandırmışlardır.

Ernst Moritz Arndt'ın Napolyon birliklerine karşı 1813 sonbaharında Leipzig Halk Savaşı için yazdığı “des deutschen Vaterland” adlı kasidede, Almanya'nın parçalanmışlığından kaynaklı bir “anavatan” sorunsalı işlenmiştir. Keza aynı mesele, Goethe'de “Almanya diye bir yer yoktur.” Olarak sözcüklere dökülmüştür. Almanlar, “Germania”da tarif edilen topraklarda bir türlü birliklerini sağlayamamış ve sürekli bundan yakınmışlardır. Ortak bir dil ve kültüre sahip olan bu toplum, ulusal birlik kurma anlamında Fransızlar kadar başarılı olamamıştır.

Yunanistan'da da bir parçalanmışlık söz konusuydu. Site devletleri arasındaki parçalanmışlık yüzünden “okları güneşi bile kapatan kalabalık Pers Ordusu'na karşın, sadece üç yüz kişilik Spartalı kahraman gölgede savaşmak zorunda kalmıştı.” Onlar istilacılara karşı vatanlarını ölümü göze alarak korumuşlar ve ölmüşlerdi. Almanların Yunan hayranlığı, bu mitolojiyi sahiplenmelerinden de anlaşılır. Weimar Klasığı'nin iki büyük ustasından olan Schiller, Simonides'in Spartalıların direnişiyle ilgili yazmış olduğu ve gelmiş geçmiş en büyük savaş yazıtlarından olan sözlerini Almancaya çevirmiştir:

“Wanderer, kommst du nach Sparta, verkündige dorten, du habest

Uns hier liegen gesehn, wie das Gesetz es befahl.” (Simonides, 2015)¹

İşin ilginç tarafı, vatan savunması için yazılmış olan bu ajitatif sözleri, başkalarının vatanlarını işgal etmede pek marifetli Naziler'in de kullanmış olmasıdır. Keza Cermen halk kahramanı Arminius'un da aynı dönem çarpıtılmış olması tesadüf değildir. Zaten mitolojiler gerektiğinde farklı yönler çekilebilecek, yığınları galeyana getirebilecek, tehlikeli birer kışkırtma malzemesi değiller midir bazen? Bu nedenle Alman idealizmi'nin aksine “Almanlık” meselesini, salt ırk çerçevesinde idrak etmiş Nasyonal Sosyalistler ile onun destekçilerine bakılırsa, 20. Yüzyılda bile Almanların henüz “kim oldukları” konusunda kafalarının karışık olduğuna dair vaziyetleri, üzerine düşünülmesi gereken bir olgudur.

¹ Yolcu, yolun Sparta'ya düşerse, orada haykır, kanunun emri doğrultusunda yattığımızı. (Çev. İsmail Candan)

1.2.3. Cermenlerin Tanrıları

Germania’da belirtildiğine göre Cermenler, Tuisto adındaki tanrıları için çeşitli merasimlerde bulunmuş ve Tuisto’nun oğlu olduğuna inandıkları Mannus’u, Cermen halkının gerçek babası ve kurucusu olarak kabul etmişlerdir. (Bkz. Tacitus, 2006: 35) Burada Tacitus, Cermenlere ait bir tanrıdan bahsetmiştir.

Nasyonel Sosyalizm’in en has adamlarından ve Nazi ideolojisinin kuramcılarında olan Alfred Rosenberg², Weimar Cumhuriyeti’nin sonlarına doğru (1930) “Yirminci Yüzyılın Miti” adlı bir kitap yazmıştır. Ona göre Alman ırkının, Hristiyanlığın yerine geçecek yeni bir dine ihtiyacı vardır. Hristiyanlığın Almanlara ait bir din olmadığından ve Romalıların tanrısı yerine haysiyetin, şerefin ve ahlakın öne çıktığı bir toplum düzeninin gerekliliğinden bahsetmiştir. Rosenberg tüm bunları söylemiş olmasına rağmen, Martin Luther’e karşı saygıda kusur etmemiştir, çünkü o, Luther’in de aslında Katolik Roma Kilisesi’nden büyük bir kopuşun örgütleyicisi olduğunu çok iyi idrak etmişti.

Yunanlıların da yalnızca kendilerine ait tanrıları vardı. Yunan tanrıları insana dair birçok özelliğe sahiptiler; onlar da kıskanır, birbirlerine karşı iktidar mücadelesi verirlerdi. Onları insanlardan ayıran en önemli farklarıysa, çalışmak zorunda olmamaları ve yaşlanıp ölmemeleriydi. Onlar Roma’nın tanrısına nazaran daha çok bu dünyaya aittiler. Rosenberg, Almanların kendilerine ait olmayan Katolisizmden kurtulup silkinerek, tıpkı Hildebrand ve Siegfried’de olduğu gibi tamamen dünyevi olan erdem, ahlak, şeref ve yüksek haysiyet gibi değerlerin etrafında bütünleşmesi gerektiğini düşünüyordu. Luther sadece Latineden kopuşun bir temsilcisiyken, Rosenberg bunu daha da ileriye götürerek, hem latineden kopuşu hem de kendi geçmişine duyulan özlemle birlikte –bir yanıyla– Yunanlılara öykünmenin bir örgütleyicisi olmak istemiştir.

1.2.4. Cermenlerde Yüksek Erdemler

“Germania”da Cermenler vahşi, ancak bir o kadar da geleneklerine bağlı, cesur, erdemli insanlar olarak tarif edilerek bir anlamda Romalıları bu konuda örnek gösterilmişlerdir. Bütün Ortaçağlar boyunca gerek “Nibelungenlied” gerekse “Hildebrandslied”de yüksek

² Rosenberg, 16 Ekim 1946’da Nürnberg duruşmaları sonrasında idam edilmiştir.

haysiyet, bağıllık, erdemlilik konusunda yazılanlara bakılırsa, yeryüzündeki en güzel ahlaka sahip toplumun Cermenler olduğu sanılır.

Tacitus Cermenlerin asla evlilik yoluyla yabancılara karışmadıklarını belirtirken, sayıca fazla olmalarına rağmen nasıl birbirlerine benzediklerinden bahsetmiş ve onların, vahşi bakışlı mavi gözler ile kızılımsı saçlara ve savaşlarda işe yarayan uzun boya sahip olduklarını yazmıştır. (Bkz. Tacitus, 2006: 29)

Almanlar, Tacitus'un betimlediği 'Cermen tipolojisi'ne en çok da Nasyonel Sosyalizm döneminde önem vermiştir. Zira Hitler iktidarı, üstün ırk inşa için Yahudiler üzerinde nice vahşi deneyler yapmışlardır. Üstün ırk teorisi elbette yalnızca dış görünüş ile ilgili değildi, zira Naziler Almanların zeka olarak da en üstün ırk olduklarına 'inanmışlardır.'

İkinci Dünya Savaşı'nda Alman motorize birlikleri Stalingrad önlerinde kara saplandığında, klişeleşmiş erdemlilikleri sayesinde, ulusal onurlarını henüz kaybetmiş sayılmazlardı. Akabinde artık Berlin ileri cephe olduğunda, Tierpark'a düşen her top mermisi Alman ulusal onurunu ciddi anlamda sarsmıştır. Savaş sonunda ise artık Almanlar açısından böyle bir kavramdan söz etmek mümkün değildi.

1.3. Arminius (Hermann)

Mitoslar, toplumların geçmişlerini ve dayandıkları ırksal ve kültürel ortaklıkları belirlemek anlamında oldukça önemli kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Burdan hareketle mitlerin/mitosların, ait oldukları toplumları kaynaştırıcı, birbirine bağlayıcı bir özellikleri olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Tarihin çeşitli dönemlerinde, çeşitli toplumlara bakıldığında mitlerin toplumsal birlik anlamında nasıl önemli bir rol oynadığı rahatlıkla görülebilir.

Mitlerle ilgili yukarıda vermeye çalıştığımız tanım, pek tabii Alman toplumu için de geçerlidir. İ.Ö. 55 yılında Roma komutanı Sezar'ın, bugünkü Almanya topraklarında bulunan Ren nehri kıyılarına kadar ilerlemesi ve nehrin karşı yakasında bulunan topluluklara "Cermenler" adını vermesiyle, tarih içinde ilk olarak yazınsal anlamda Almanlıkla ilgili bir ibare kullanılmış olur. Fakat Cermenleri barbar ve vahşi olarak tanımlayan Sezar ve ondan sonrakiler için imparatorluk sınırı, Ren ile Tuna nehirleri olmuştur. Bu sınırları aşmanın yolları birçok kez denenmiş olsa da mutlak bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. Cherusker Prensi Arminius'un önderliğinde biraraya gelen

Cermen kabilelerinin, Touterburger Ormanları'nda yirmibin Roma lejyonerini öldürmüş olması, Romalıların göstermiş olduğu çabaların sonunun gelmesinde önemli bir rol oynadığı su götürmezdir. Kazanılan savaşın mimarı Arminius'un bu galibiyete tanıklık edememiş olması da Cermenler açısından trajik bir durumdur; zira o, bir anlaşmazlık neticesinde, kendi soyundan olan Marbodlar tarafından, birliğin bozulması bahanesiyle katledilmiştir. Bu katliam özellikle Tacitus'un "Germania" adlı eserinde 'Hermannschlacht' adıyla ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. (Bknz. Tacitus, 1971)

İlk olarak 1455 yılında Hersfeld Manastırı'nda keşfedilen "Germania"nın yanı sıra ayrıca 1507 yılında Corvey Manastırı'nda yine Tacitus tarafından kaleme alınmış "Yıllıklar" bulunmuş ve bunların arasında 'Arminius' başlıklı bölüm, sonraki yıllarda birçok sanatçı-yazar tarafından büyük rağbet görmüştür. Hümanizmin yükselişe geçtiği bu dönemde, Arminius ismi başta olmak üzere Alman ulus bilincinin de temelleri atılmaya başlanmıştır. Tacitus'un "O tartışmasız Cermenlerin kurtarıcısıdır."(Tacitus, 1971) cümlesi, Arminius'un, 16. Y.Y. itibariyle Alman edebiyatında milliyetçi bir sembol olmasına sebebiyet vermiştir.

Alman tarihi boyunca birçok kez karşılaşılan, soydaş toplulukların bir arada olması ihtiyacının hissedildiği dönemlerde, Arminius önderliğindeki Cermenlerin Romalıları karşı vermiş oldukları 'kutsal' mücadele, birçok yazılı eserde değişik biçimlerde ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Cherusker Prensi Arminius'un, Alman topraklarında yaşayan toplulukların ürettiği edebi, görsel çalışmalarda üstlenmiş olduğu rol, yadsınamaz bir biçimde ön plana çıkmış ve dolayısıyla bu, Alman kimliğinin oluşumuna büyük katkılar sunmuştur.

'Hermannschlacht'ın bir mit olmasının altında yatan sebeplerin başında, özgürlük ümidi ve bu uğurda ortaya koyulan irade neticesinde oluşturulan birliktir. Onlar Romalıları karşı öncelikle özgürlükleri için savaşmışlardır. Buradaki özgürlük kavramıyla kastedilen en çok, Cermen örf ve adetleridir; zira Tacitus'un Türkçeye de aktarılan "Germania" adlı eseri tamamiyle bu kültürel özelliklere ışık tutmaktadır. (Bkz. Tacitus, 2006) Bu noktadan hareketle kültürel kimliklerini kaybetme korkusu Cermenlere "ulusal" birlik kurma şansı tanımıştır diyebiliriz. Cermenlerde yukarıda sözünü ettiğimiz 'birleşme'ye karşı durup, Roma lehinde girişimlerde bulunan, fakat bu boyunduruğun altında örf ve adetlerinin zarar gördüğünü farkedip birliğe sonradan dahil

olan boylar da bulunmaktadır. Dolayısıyla Hermannschlacht'ta bahsi geçen yabancı işgalcilere karşı verilen ve ne şekilde olursa olsun özgürlükten yana olan yaklaşım, 16. Y.Y. dan itibaren kültürel-sanatsal alanda kendini az veya çok gösterecek, fakat Prusya'nın Napolyon karşısında yaşadığı hezimetin ardından Heinrich von Kleist tarafından kaleme alınan "Hermannschlacht" adlı dramda zirve noktasına ulaşacaktır. Bu esere kadar Alman kimliğinin Roma kaynakları üzerinden biçimlendirilmesi girişimleri sekteye uğrayıp, kimlik oluşturma sürecini tam anlamıyla kendi kültürel auralarına çekme emellerine daha da yaklaşacaktır Almanlar. Bu noktadan hareketle eserin, kültürel birlik açısından büyük bir önem taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tabii yukarıda sözünü ettiğimiz kültürel kimlik inşası Kleist'ın çabaları bir yana onunla başlayan bir süreç değildir. İlk olarak Ulrich von Hutten 1529'da döneminin olaylarına ilişkin olarak Martin Luther'i desteklemek adına Arminius'u Almanların kurtarıcısı olarak göstermekte ve onu Luther ile bağdaştırmaktadır. Luther (1483-1546), İncil çevirisi yaptığı dönemde kaleme almış olduğu bazı yazılarında Latince Arminius ismi yerine 'Hermann' ismini kullanmıştır. Hutten'in bu iki tarihi figür arasında bir koşutluk kurmasının en önemli nedeni, her ikisinin de Cermenler-Almanlar arasındaki zoraki ayrılıkları yok edip birlik kurma şeklinde ortak bir emelleri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Martin Luther, Hermann'ı kalpten sevdiğini belirtmiştir. Aslında Luther'in Hermann için söylemiş olduğu "*Eğer bir şair olsaydım, onu yüceltirdim.*" (Kipper, 2002: 43) sözleri, Almanların ona verdiği değerini şiirsel bir ifadesidir.

Napolyon istilası döneminde yazar Ernst Moritz Arndt, dünyanın kaderinin Touterburger Ormanı'nda çizildiğini, dolayısıyla Hermann'ın dünyaya mal olduğunu, onun Almanlar açısından salt şiirsel ya da karanlık Ortaçağlardan çıkıp gelen, kutsanmış bir hayal olmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

"Hermann ebedi bir gerçeklikti, onun sayesinde Almanlar hala vardı ve eğer o olmasaydı, muhtemelen Almanlar 16. Yüzyıldan beri Almanca konuşmuyor olacaktı." (http://www.gerhardfrey.de/~Siegreicher_Arminius_tragischer_Vercingetorix.html) (02.03.2015)

1789 Fransız Devrimi sonrasında Prusyalıların Napolyon tarafından hezimete uğratıldığı savaş, Fransız işgal kuvvetlerine karşı 'Hermannschlacht'ın politik anlamda

yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Heinrich von Kleist'ın 1809 yılında kaleme almış olduğu dram "Hermannschlacht", daha yeni kaybedilmiş bir savaş sonrasında, yeni bir başkaldırının düşünülemeyeceği bir zamanda, halkın işgalcilere karşı tekrar ayaklanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Kleist dramında çağdaş olaylardan yola çıkmış, Hermann'ın (Almanlar) Roma komutanı Varus'u (Fransızlar) nasıl yendiğini sanatsal bir platforma taşımıştır. 1813 yılında, Leipzig Meydan Savaşı'nın kazanılması, 'Hermannschlacht Miti'nin politik zeminde, bir kuruluş miti haline gelmiştir; ufukta görünen ulus-devlet rüyası gerçek olmak üzeredir. Elbette mitosun önemli özelliklerinden olan anıt ritüeli, bu dönem sonrasında Almanya'nın hemen her yerinde görülmeye başlanmıştır; Hermann'ın heykelleri popülerleşmiştir.

Kleist'ın "Hermannschlacht" dramı, ilk olarak Theodor Wehl tarafından, 1860 yılında, Breslau Halk Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Daha sonraları da birçok kez sahneye aktarılan oyunun en önemli gösterimi ise Berlin'de, zaferin yüzüncü yıldönümü nedeniyle, imparator ve ailesinin de şeref konukları olarak katıldığı kutlamada gerçekleşmiştir. Bu oyun sahneye konulma sayısı açısından Nasyonal Sosyalizm döneminde zirve noktasına ulaşmıştır. Hitler ve kurmayları, kurucu mit oluşturma uğraşlarında belki de en çok Arminius figüründen yararlanmışlardır.

1.4. Alman Ulus Devletinin İdeolojik Kökleri ve Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevleri

"Günden güne önce elbette sanki Yunanlı rolüne çıkmış hayaletler gibi kavramlarımız ve değerlendirmelerimizle Yunanlı olmayı umuyoruz! Alman olana ilişkin umudum bu noktadadır (zaten hep orada olmuştur!" (Nietzsche, 1985; aktaran Brague, 1995: 118)

Brague, Almanların "Yunanlı olma" rüyasını Nietzsche'nin bu sözleriyle dile getirmişse de, bu özlem Karolenj ve İtalyan rönesanslarının ardından, Hellenistik Dönem'in yeni bir çevrimini ortaya koyan, Wickelmann'a kadar uzanan bir süreci işaret etmektedir. Esas itibarıyla gerek İtalyan gerekse Alman rönesanslarının yapısına bakıldığında, her ikisinin de Antikçağ'a duyulan bir özlem; "aydınlığın üzerini örten" karanlık perdenin kaldırılmasına ilişkin derin istek; dogmatik ve kısırlaşmış bir hüviyete bürünen felsefenin yeniden eski "yüksek" mevkiine kavuşturulması gerekliliğine duyulan inançtan kaynaklandığını iddia etmek pek de yanlış olmayacaktır. Ancak burada kaçınılmaz olarak şu soru ortaya çıkar: Eğer her iki rönesans da benzer nedenlerden

kaynaklanıyor iseler, onları farklı kılan şey nedir? Çalışmanın bu bölümünde mevzu bahis olan rönesansların yapı ve sonuçları derinlemesine incelenmemekle birlikte, kaba hatlarıyla Yeniçağ batı felsefesi ve bilhassa Almanlar özelinde Antikçağ'ın nasıl okunduğuna dair yapılan yorumların aktarılması neticesinde, soru kısmen de olsa cevaplandırılmış olacaktır. Ancak çalışmanın bu bölümündeki asıl amaç ise: Fichte'nin 1807-1808 yılı kış aylarında verdiği "Alman Ulusuna Söylevleri"nden yola çıkarak, Almanlara dair nasıl bir ideoloji/mitos yaratıldığı, - Martin Luther'e kadar uzanan geri dönüşlerle birlikte- 20. Yüzyılda yaşanan 'trajik' olaylar ile 'sonradan' yaratılmış olan bu 'ulusal' mitosun ideolojik kökenleri arasında doğrudan veya dolaylı bir bağlantı kurulup kurulamayacağı sorusuna yanıt aramaktır.

1.4.1. Fichte ve Felsefesi Üzerine

Johann Gottlieb Fichte 1762 yılında, Saksonya ile Silezya arasındaki Oberlausitz bölgesinde dünyaya gelmiştir. Babası fakir bir dokumacıdır ve bu nedenle hayatını zor koşullar altında sürdürmek durumunda kalmıştır. Keşfedilmesi ise ilginç bir rastlantı sonucu gerçekleşir: bir gün yaşadıkları köyün yakınlarındaki bir çiftliğin sahibi olan soylu bir adam, vaaz dinlemek üzere kiliseye doğru yola çıkar, ancak çeşitli aksiliklerden ötürü vaazı kaçırmıştır. Yolda tesadüfen küçük Fichte ile karşılaşan adam, onunla sohbet etmeye başlar. Birkaç dakika sonra, kaçırdığı vaazı ona anlatabileceğini söyleyen Fichte, adamın yüzünde bir tebessüm oluşmasına neden olur. Ancak küçük Fichte vaazı hayret verici bir eksiksizlikle anlatınca, adam çocuğun diline ve zekasına hayran kalarak, onun bütün eğitim masraflarını üstlenir. İşte bu karşılaşmanın ardından günden güne kendini daha fazla geliştiren Fichte, Jena ve Leipzig üniversitelerinde ilahiyat okur. Kendi felsefesi açısından belki de en önemli dönüm noktası, Leipzig Üniversitesi'nde aşılır; Fichte burada ilk defa Kant felsefesi ile tanışır. İsmi duyurması ise yine ilginç bir rastlantıya dayanmaktadır. "Versuch einer Kritik aller Offenbarung" (Tüm Vahyin Bir Eleştirisi Üzerine Deneme) adlı çalışması, Kant'ın kitaplarını basan yayınevinden çıkar. Ancak kitap, ilginç bir şekilde isimsiz olarak yayımlanmıştır. Kitabı hayranlıkla okuyan akademik çevreler bunu, Kant'ın bir süredir beklenen ve din üzerine olduğu düşünülen eseri sanırlar. Fakat daha sonra Kant'ın bizzat yaptığı açıklama sonucu, "Johann Gottlieb Fichte" ismi felsefe tarihine bir daha silinmemek üzere kazınmış olur. (Bkz. Gökberk, 2008)

Fichte, Kant'ın felsefesinin sağlam bir kriticizm olduğunu düşünür. O'na göre Kant'ın ortaya koyduğu kritik ile, doğru ve yanlış olan bilgi yollarını ayırd etmek mümkündür, ancak burada durulmamalı, bu öğreti ile birlikte bir sistematizme doğru gidilmelidir. Ancak Fichte, Kant'ın “Kritik der reinen Vernunft”ta bir bilinemezlik olarak ortaya koyduğu “Ding an sich” kavramının felsefeye aşılabilir bir sınır koyduğunu ve tam da bu nedenle tümüyle yadsınması gerektiğini söyler.

[...] Eğer felsefenin gelişimi ve çağdaş düşüncenin istemleri doğru bir biçimde anlaşılıyorsa, ancak ileriye doğru gidilebilir ve Kant'ın çalışması tamamlanabilirdi. Ve bu ise, kendinde-şeyin ortadan kaldırılması demektir. Çünkü, Kant'ın öncülleri verildiğinde, ondan bağımsız olması gereken bilinemez bir gizemli kendilik için hiçbir gerekçe olamazdı. [...] Fichte'nin görüşünde Kant kendinde-şey kavramını bırakmayı katı bir biçimde yadsımakla, kendisini olanaksız bir konuma düşürüyordu.” (Copleston, 1990: 14)

İşte teorik akıldaki bu sınırı ortadan kaldırmasının ardından Fichte, kendi felsefesinin temel dayanağını oluşturacak olan pratik akla yönelir. Kant felsefesinde aslolanın “pratik felsefe” olduğu kabulüyle yola çıkan Fichte, “insanın özsel olarak ahlaki bir varoluşa sahip olduğu” düşüncesine sıkı sıkıya bağlanır. O, buradan hareketle bilince yeni bir tanım getirmeye çalışır:

“[...] bilincin ne olduğu konusunda düşünürken varacağımız son önerme, Descartes'ta olduğu gibi ‘düşünüyorum’ olmayıp, ancak ‘eyliyorum’dur; çünkü bilinç aslında etkin (aktif) olan bir şeydir [...]” (Gökberk, 2008: 372)

Yukarıda yapılan alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Fichte'nin ortaya koymak istediği sistem, ‘düşünmenin’ ötesinde, ‘eyleme’ ve ‘yaratma’ tutkusu üzerinde yükselecektir. O'na göre salt ‘iyi’ eyleme-yaratma, ‘kötü’ ise tembellik-işsizlik ile kendini gösterir. Bu noktada akıllara doğal olarak Kant'ın “ödev bilinci” kavramı gelecektir. Fichte'ye göre de bir ödev varlığı olan insan, ödevlerini yerine getirdiği ölçüde özgürleşebilir; yanılmaz bir merci olarak vicdanının sesini dinleyen kişi özgürleşebilir. Böyle bir vicdanın oluşu da, özgürlük/ahlak yasasının insanda, kendinde verili olan bir olgu olduğuna dair sarsılmaz bir işarettir. Vicdanının farkında olan özgürlüğünün de farkındadır. İşte Fichte “vicdanına göre eyle” derken, genel bir ahlak yasasının varlığını da bu şekilde olumlamış oluyordu. Fichte felsefesi ile ilgili olarak –çalışmanın kapsamı açısından- bu noktada durulması uygun olacaktır, ancak ilerleyen bölümlerde karşılaşılabilecek olan problemlerle bağlantısı münasebetiyle, yukarıda bahsi geçen “ödev bilinci” kavramındaki vurgu göz önünde bulundurulmalıdır.

1.5. Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevleri³

Fichte'nin vermiş olduğu söylevlere geçmeden önce, bu söylevlerin verildiği dönemde Almanya'daki politik durumun nasıl olduğuna bakmak gerekmektedir, zira bu, Fichte'yi anlamak yolunda kaçınılmaz bir çaba olarak değerlendirilmelidir.

1789 yılında Fransa'da halkın büyük bir çoğunluğunu temsil eden üçüncü zümrenin yönetime el koyması ile Fransız Devrimi başlıyor, bir halk ayaklanması ile Bastille Hapishanesi'nin zapt edilmesi sonucu da bütün ülkeye yayılıyordu. Fichte önceleri Fransız Devrimi ilkelerinin ateşli bir savunucusudur. O'na göre devrimle birlikte sağlanacak olan fikir hürriyeti, insan varlığının özgürlük kavramıyla nasıl kopmaz bir bütün oluşturduğunu gözler önüne serecek ve böylece kendi pratik felsefesinde mütemadiyen değindiği “özgür olma” durumuna geçebilmek için düşüncenin –ve dolayısıyla eyleminin- önüne vurulan ketler ortadan kalkacaktı. Ancak işler onun istediği gibi gitmemiş, Napoleon'un yönetimi ele geçirmesiyle birlikte devrim, açık bir eksen kaymasına uğramıştır. Ardı ardına gelen Koalisyon Savaşları sonunda, küçük prensliklere bölünmüş ve üzerinde henüz ulusal bir birlik sağlanamamış olan Alman topraklarının büyük bir kısmı Fransız orduları tarafından işgal edilmişti. Özellikle 1806 yılında Napoleon ordularının Berlin'i işgal etmesi, Fichte'de büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur:

“Fichte, 1806'daki hadiseyi, Alman kültür ve devletinin asli, özerk ve sahil benliğine kavuşma ile kavuşamama mücadelesi olarak yorumlamış, işgalci kuvvetleri, Almanları kendi özünden koparmaya çalışan keyfi muhterisler olarak görmüştür. Almanya'nın Napoleon orduları tarafından işgal edilmesi, siyasal özgürlük hayallerini ortadan kaldırmış, ulusça sağlam zannedilen tüm destek ve temellerin aslında anlamsız ve kaygan olduğu olgusunu gün yüzüne çıkararak sarsıcı bir etki bırakmıştır. Bu sebeple Fichte, Almanya'nın kendi asli benliğine, özerkliğine, özgürlüğüne kavuşması için yeni bir başlangıç yapması gerektiğine inanmıştır.” (Ökten, 2006: 415)

Bu hayal kırıklığının da etkisiyle Fichte, bu yeni başlangıcın nasıl olması gerektiğini ortaya koyduğu söylevlerini, 1807-1808 yılı kış aylarında Berlin'de vermiştir. Bu söylevlerde genel olarak Almanların ulusal anlamdaki birliklerini kurarken, devlet ve hukuk sisteminde ne tür değişiklikler yapılacağı, eğitim ile talim terbiye konusunda hangi düzenlemeler ve yaptırımlara gidilmesi gerektiği, bu alanda verilecek olan

³ Fichte'nin “Alman Ulusuna Söylevleri”, “Alman İdealizmi 1: Fichte” (Doğu Batı, Ankara – 2006) adlı kitapta bulunan, Kaan H. Ökten'in çeviri, yorum ve özetleri referans alınarak hazırlanmıştır.

içeriklerle birlikte nasıl bir ulusal kimlik oluşturulacağı ve bunun devamlılığını sağlamanın koşullarının neler olacağı konularında oldukça kapsamlı bir çözüm paketi sunulur. Bazı söylevlerde karşılaşılabileceği üzere, Luther ve Ursprache⁴ ile ilgili yapılan bazı gönderme ve vurgularla birlikte, bir yanıyla dinsel bir yanıyla da kültürel bir kült- mitos yaratılmak istendiği açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Birinci Söylev

Burada Fichte, söylediklerinin sadece “Alman Ulusu”na yönelik olduğunu belirttikten sonra, söylevlerini vermekteki başat amacını ortaya koyar: Almanların kendi özlerini korumaları ve bunu geliştirebilmelerinin yegane yolunu göstermek. Fichte bu yolun sadece ve sadece ‘eğitim’ olduğu vurgusunu ısrarla yapar. Bunu yaparken aynı zamanda mevcut eğitim sisteminin analiz ve eleştirisini de ortaya koymaktadır. Ona göre mevcut eğitim sistemi, ‘başkalarından’ devralınan bilgilerin aktarılmasından ibarettir; bu ise “Alman” özüne ters düşen bir durumdur ve bir an önce değiştirilmelidir. Yürürlüğe girmesi gerekli olan eğitim sistemiyle öğrenciler kendi ulusal kimliklerinin bilincine varacak ve kendilerini bu bilinçle dışavurur bir hüviyete bürüneceklerdir. Ancak bu şekilde Almanlıklarını sonsuzluğa doğru taşıyacak olan sağlam temeller atılmış olacaktır. (Bkz. Ökten, 2006: 416)

İkinci Söylev

Bu söylevinde Fichte, yukarıda bahsedilen yeni eğitim sisteminin nasıl olması gerektiğiyle ilgili ipuçlarını vermektedir. Buna göre eğitim, aktarıcılıktan ziyade yaratıcı olmayı gerektiren bir sürece dönüşecek, bu yaratıcı süreçle birlikte kişi, benliğini ve ulusal bilincini yüceltmeyi öğrenecektir. (Bkz. Ökten, 2006: 416)

Üçüncü Söylev

Bu yüceltme öğrenciye mutlak bir törellik (Sittlichkeit) kazandıracaktır. Tek tek bireylerin yüceltmeleriyle toplumsallaşacak olan “Alman ruhu” adeta kutsal bir seviyeye yükselecektir. “Yaratan İnsan” olduğunun bilincine varacak olan Alman, deyim yerindeyse Tanrı’ya ulaşacaktır. Günah çağındaki insanlığı bu günahkarlık döneminden kurtaracak olan da Alman ulusunun ta kendisidir. Bütün bunların ışığında

⁴ Ursprache: Köken dil.

Fichte'nin, 'dünyevi bir din' yaratma çabası içinde olduğunu söylemek mümkündür. (Bkz. Ökten, 2006: 416)

Dördüncü Söylev

Bu eğitimin en büyük ülküsü, yeni insan ırkı olarak Almanlığı yaratmak olacaktır. Fichte bu söylevde, Almanların tarih içindeki konumlarına ilişkin yapılan göndermelerin yanında, 'dil'in bir ulus için nasıl bir değere sahip olduğu konusunda da görüşlerini bildirir: "bir ulusun dili öyle olması gerektiği için öyledir ve bilgisini diliyle ifade eden ulus değildir: ulusun bilgisi dille ifade edilir." (Ökten, 2006: 315). Burada Fichte için dilin ulus olma konusunda ne kadar hayati bir role sahip olduğu da ortaya çıkmış olur. (Bkz. Ökten, 2006: 417)

Beşinci Söylev

Dil vurgusunu bu söylevinde de sürdüren Fichte, o günkü Almanlar ile diğer Cermen boyları arasına da bir sınır çizme gereğini hisseder kendinde. Ona göre diğer Cermen halkları, asli dillerinin Latince karşısındaki ezilmişlikleri nedeniyle kendi özlerinden uzaklaşmışlar ve tam da bu nedenle kendi gerçek özlerini asla dışa vuramayacaklardır. Buna kadir olanlar ise Almanlardır ve bütün bu tinsel özü içinde barındıran "Almanca" da yeni eğitim sisteminde en temel işlevi görecektir. Tek tek bireylerin bu Alman ruhunu ta içlerinde hissedebilmelerini sağlamak için Almanca yazılmış şiir ve edebiyata en yüksek önem verilecek ve böylece Alman ruhunun körelmesinin de önüne geçilecektir. (Bkz. Ökten, 2006: 417)

Altıncı Söylev

Fichte bu söylevinde Reformasyon Dönemi Alman halkı ve Martin Luther hakkında övgü dolu sözler sarfeder. Ona göre 'gerçek' dinden tamamiyle uzak olan Katolik inancı yerine özgür düşünce ve felsefeyi olanaklı kılan 'gerçek' dini yaratan, Martin Luther ve taşıdıkları 'yüce ruhlarıyla' onu yalnız bırakmayan, coşkulu Alman halkı olmuştur. İşte burada Fichte, çağdaşı Almanların ihtiyacı olan şeyin de o dönemki 'coşku' olduğunu söyler. (Bkz. Ökten, 2006: 417-418)

Yedinci Söylev

Burada Fichte, Almanlık ve asli ulus kavramlarının tanımlarını yapmanın yanısıra, bu asliliğin nasıl güvence altına alınabileceğinin ipuçlarını verir. Fichte'ye göre Almanlar asli ulus olarak vardır, ancak bunun teminat altına alınması, iki farklı tedbirin hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır: felsefe ve Alman ruhuna uygun bir devlet yapısı ile yönetim sanatı. Fichte için bu, devlet yapısında istikrar, güvenlik ve bağımsızlığın olmazsa olmaz koşullarıdır. Ancak bu şartları yerine getirmekse, Almanlara bir şekilde sirayet etmiş olan yabancı felsefe, din ve devletsel biçimlerin temizlenmesi ile olanaklı kılınabilecektir. O halde burada Alman ulusuna çok önemli bir görev düşer: “Alman olan” bir felsefe yaratmak; bunun içindir ki her gerçek Alman'ın filozof olması gerekir. Fichte bunları ortaya koyduktan sonra, özgürlük kavramını ele alır. Ona göre özgürlüğün temel koşulu, iki tercih arasında seçim yapmaktan çok, kararlılık ve eyleme geçebilmekte gizlidir. Sözü edilenleri gerçekleştirebilmek de, kesin bir kararlılığı kendine öncül alan sağlam bir tınle mümkün olacaktır. Bu söylevinde Fichte, bu bölümün başında da vurgulandığı gibi, Alman olanın kendini Latinite ve diğer uluslardan nasıl farklı kıldığı ile ilgili tesbitlerini de paylaşır: Ona göre aslilikten uzaklaşmış olan diğer uluslar/felsefeler, yaşamın kaynağını kurutarak tarihi, dairesel hareketlerle kendini tekrar eden bir süreç olarak tasarlar ve kendilerince tarihi bitirip geçmiş, eskiyi tekrar etmek üzere yeniden başlatırlar. Asli ulus olan Almanlar da, ‘ölümü’ yücelten bu donuk felsefi sistemden nasibini almıştır. O günün felsefesinin Alman olmadığını söyler Fichte; Alman olan felsefenin ise ‘ölümden’, ‘donukluktan’ değil, ama sonsuza dek öyle ve tek kalacak olan yaşamdan hareket etmesi gerektiği vurgusunu yaparak, tek tek bireylerin yaşamlarından ziyade, yaşamı tümel bir olgu ve tanrısal bir sonsuzluk olarak betimler. İmdi kişi ancak bu şekilde felsefe yaparak ‘hakiki’ Alman olabilir. (Bkz. Ökten, 2006: 418)

Sekizinci Söylev

Bu konuşmasında Fichte, ‘ulus’ ve ‘vatanseverlik’ anlayışını ortaya koymaktadır. Martin Luther'in izinde olduğunu burada da öne çıkararak dünyevi asliliğin ve sözü edilen tanrısal olan yaşamın yurdu olarak ulus ile vatani işaret eder. Fichte'ye göre asil/asli olmanın yolu, ulus ile vatani sevmekten geçer. Bu konuşmada dikkati çeken bir başka nokta ise, Platon'da olduğu gibi: “asil gaye devlet ve yasalardır; insanlarsa bu

ikisine itaat etmek için vardır,” önermelerinin tersine, Fichte’nin idealindeki devleti, “ulusun kendini gerçekleştirmesine ön ayak olacak bir araç” olarak tanımlamasıdır. (Bkz. Ökten, 2006: 418)

Dokuzuncu Söylev

Burada Almanların vatanseverlik idealine uygun olarak nasıl eğitilmeleri gerektiğiyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken, özellikle bir isim öne çıkarılır: Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827). Pestalozzi’nin eğitim anlayışını yücelten Fichte, kendi kafasındaki eğitim ile onun arasında bir koşutluk kurarak, onun ilke ve kurallarına riayet edilmesi gerektiğini belirtir. (Bkz. Ökten, 2006: 419)

Onuncu Söylev

Yukarıda sözü edilen Pestalozzi’nin eğitim alanındaki ilkelerine uygun olarak Alman ulusal eğitiminin nasıl yapılacağı bu söylevde ayrıntılı bir biçimde açıklanır. Burada eğitimin en başından itibaren yurttaşlık ve din bilgisi dersleri almakla yükümlü olan öğrenci, alim olmanın da ötesinde, ‘yaratıcı’ ve ‘kusursuz insan’ olmaya adım adım yaklaşan bir yapıya bürünecektir. Bunun yanında törel bir eğitimle de kişiye iyi, adil ve güzel kavramlarının içerikleri eksiksiz olarak verilecektir. Ayrıca bu eğitim sistemi çerçevesinde, cinsiyete bakılmaksızın herkes sürece dahil edilecek ve asli ulusu yüceltmekle yükümlü birey, bu ‘ödev bilincini’ en içlerine kadar özümseyecektir. (Bkz. Ökten, 2006: 419)

Onbirinci Söylev

Eğitimle ilgili genel ilkeler açıklandıktan sonra bu konuşmada da, bu eğitimi üstlenecek olan kurum ya da kişilerin kimler olması gerektiğiyle ilgili soru yanıtlanmaktadır: “Eğitimi verecek olan kurum devletin ta kendisidir.” Burada yine Luther’e yapılan gönderme dikkati çeker; Reformasyonla birlikte devlet ile kilisenin bir şekilde güçlerini birleştirmesiyle dünyevileşen erk, devletin öne çıkmasına neden olmuştur. İşte başarısızlığı kaçınılmaz olan kilise menşeli eğitim yerine, devletin tek elden yürüttüğü ve bütün vatan toprağına adil bir şekilde ulaştırdığı dünyevi bir eğitim (Luther’in izinde) esas alınacaktır. Burada eğitimcilerin nasıl yetiştirileceği ile ilgili çözümü de şöyledir: Pestalozzi’nin eğitim sisteminde başarılı olmuş kişiler eğitimci olacaklardır. (Bkz. Ökten, 2006: 419-420)

Onikinci Söylev

Yeni eğitimin meyvelerini vermesinin zaman alacağına bilincinde olan Fichte, ulusunu bu geçiş dönemi süresince sağlam durmaya davet eder. Burada ‘sağlam duruş’tan kasıt, o dönemde Fransız işgali altındaki Almanya’da bulunan Almanların kendi Almanlıklarını yitirmemek için ortaya koyacakları direniştir. Bu direnişin en önemli cephesi ise “Anadil”dir. Anadil konusunda taviz verilmemeli ve edebiyata daha fazla önem atfedilerek Almanca geliştirilmelidir. (Bkz. Ökten, 2006: 420)

Onüçüncü Söylev

Bu söylev, zamanın bürokratik koşullarından dolayı (Fichte’ye göre resmi makamların metni kaybetmesi) tam bir metin halinde bulunmamaktadır. (Bkz. Ökten, 2006: 420)

Ondördüncü Söylev

Söylevlerin sonuncusu olan bu konuşmada daha çok, önceki söylevlerde anlatılanların genel bir özetiyle karşılaşılmaktadır. Fichte burada ayrıca söylevlerinin kimlere yönelik olduğunu da açıklar: gençlere, yaşlılara, alim ve yazarlara, devlet adamları ve prenlere, henüz doğmamış olanlara, yabancılara. (Bkz. Ökten, 2006: 420-421)

1.6. Söylevler Üzerine

Söylevlerde de görüldüğü gibi Fichte, siyasal çalkantılar içindeki Avrupa’da baş gösteren uluslaşma hareketlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Fichte için, Napoleon’un Fransız Devrimi’nin ilkelerini saptırması ve Berlin’i işgali bardağı taşıran son damla olmuştur. O, “Alman Ulusuna Söylevler”ini, böyle bir ortamda, onlarca parçaya bölünmüş olan ulusunun sağlam bir birlik kurması gerektiği düşüncesinden hareketle büyük bir coşku ile adeta haykırmıştır. (Bkz. Ökten, 2006: 415)

Aslında Fichte bu söylevlerle birlikte kendi ulusunun bir aradalığını temin etmeye yönelik önemli bir adım atar, ancak bununla kalmayıp Alman ulusunun “misyonu”nu evrensel bir bütünlük içinde değerlendirir. O’na göre tarih, aklın henüz bilinç ve özgürlükten yoksun olduğu ‘masumiyet çağı’ ile başlıyor, günahın ortaya çıkması ve

insanın bencilliği ile birlikte ‘tam günahkarlık çağı’na dek doğrusal bir şekilde ilerliyordu. Fichte yaşadığı dönemi ‘tam günahkarlık çağı’ olarak nitlendirir. Burada aklın egemenliği kaybolmuş ve bencillik baş göstermiştir. İşte Alman ulusunun misyonu tam da bu noktada değer kazanacaktır; Almanlar insanlığı b tam günahkarlık çağından çıkaracak ve Fichte’nin “ussal devleti”nde aklın gerçek egemenliği hüküm sürmeye başlayacaktır.

Fichte bu evrensel görevin Fransız Devrimi ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilebileceğini düşünür, ancak yukarıda sözünü ettiğimiz hayal kırıklığı neticesinde bu umudunu yitirir; bu kutsal görev artık Alman ulusuna aittir. Burada bir Alman olarak Fichte, yine ‘asli ulus’ ile Latinite arasında bir sınır çekme gerekliliği görür. O’na göre özellikle Fransızlar, Latincenin etkisi altında kalarak kendi dillerinin güçsüzleşmesine seyirci kalmış ve eski Cermen köklerinden tümüyle uzaklaşmışlardır; köklerinden bu denli uzaklaşmış olan bir ulus da ne bu evrensel görevi gerçekleştirebilir ne de kendi içerisinde uzun soluklu olabilir. Ancak Fichte’nin yaptığı bu belirlenimin ne derece geçerli olduğu tartışma götürür bir hipotezdir; bir ulusun/tolumun devamlılığı gerçekten de köklerine sıkı sıkıya sarılmasından mı geçer? Konu Avrupa ve Latinite olduğunda durum biraz daha farklılık kazanır:

“Avrupa için tehlike dışardan gelmez. Şu basit nedenden ötürü ki, Avrupa bir içerisi diye düşünülemez. Tehlike, işte böyle bir görme biçimindedir: bir defa kendinizi kapalı bir mekan olarak gördünüz mü, dışta olan her şey artık sadece bir tehdit olarak görülebilir [...] Avrupa için tehlike, karşısında kendini yabancı ve aşağı hissettiği şeye başvurmaktan vazgeçip, kendi hesabına vaaz vermek, kendini kendi özelliği içinde örnek diye göstermek olacaktır. Kaygı verici şey, Avrupa’nın taşıyıcısı olduğu evrenseli sadece kendisi için değer taşıyan ve birtakım başka kültürlerle kadar yayılmak zorunda olmayan yerel bir özellik olarak düşünmesi olacaktır.” (Brague, 1995: 182)

Rémi Brague’ın yorumuyla Avrupa, evrensel olanı yakalamak için köklerine dönmek gibi bir zorunluluğa ihtiyaç duymamaktadır; Romalılık-Avrupalılık zaten Yunanlılık ve Yahudilik üzerine kurulmuş bir “ikincilik” olarak kendini var etmektedir. Eğer Avrupa (Latinite, Roma) Fichte’nin dediği anlamda bir köklerine dönüş çabası içerisine girerse, bu onun sonunu hazırlayacak yegane faktör olacaktır. Böylelikle kültürel anlamda ikincil olmaktan kurtulmaya çalışmak, Avrupa’nın sonunu hazırlamaya çalışmakla neredeyse özdeş bir anlam taşıyacaktır.

Ancak bu tanımlamanın dışına çıkıp, Alman ve İtalyan rönesansları doğrultusunda bir perspektife geçilecek olursa, burada da temel bazı farklılıkların oluştuğunu görmek mümkündür. Fichte'nin özellikle yedinci söylevinde yaptığı belirlemeler, Almanların ve Latinitenin Yunanı nasıl okuduğuna dair önemli ipuçları vermektedir. Fichte, Latinitenin felsefesini oluştururken donukluk-durağanlıktan hareket ettiğini; adeta ölümden beslenerek tarihin sonunu getirdiğini iddia eder. Bu tesbitler, Winckelmann'ın bu konudaki görüşleriyle örüşmektedir. Winckelmann'a göre Latinite Yunanlılığı geçmişte olan, kendi içinde tamamlanmış bir bütünlük olarak ele alır ve onu, bu bitmişliğinden hareketle 'taklit' etmeye çalışır; Yunanlılık bu bitmişliğiyle "yeniden doğar." Oysa iş Almanlara geldiğindeyse Yunanlılık, geleceğe doğru sınırsızca uzanan bir 'ideal' olarak tanımlanır; işte sonsuz bir yaşamdan beslenen Alman felsefesi de kendini ortaya koyarken bu ideali, geleceğin bilinmezliğinde bir hedef olarak konumlandırır. (Bknz. Winckelmann, 2013: 126)

1.7. Fichte ve Nasyonal Sosyalizm

Fichte'nin "Alman Ulusuna Söylevler"de öne çıkardığı argümanlar, 20. Yüzyılda Nasyonal Sosyalistler tarafından gerçekten de sağlam birer referans olarak kabul edilmişlerdir. Naziler Almanları özellikle ırksal anlamda ortak bir temele oturtma çabası içinde olmuşlardır⁵ ve bunu yaparken özellikle bilimsel külliyatı da kendilerince 'kullanmayı' denemişlerdir.⁶ Ancak burada Fichte'nin söylevlerini yaparken sunmuş olduğu önemli argümanlara, Naziler'in ne derece sahip çıktıklarına değinilecektir.

Fichte söylevlerinde özellikle iki ana unsurdan söz etmekteydi: Alman dili ve Cermen köklere dönüş/sahip çıkış ve eğitim. Almanca, Nasyonal Sosyalistler için de gerçekten çok önemli bir olguydu; onların kendi 'özel' ve 'ari' varoluşlarını görünürlüğe getiren en temel araçtı. Aynı şekilde Cermen köklere dönüş ve bunun tutarlı bir şekilde kanıtlanabilirliğini sağlamak da onlar için çok önemli uğraşlardan biri olmuştur, öyle ki, eski Cermen boylarının fiziksel özelliklerinin, 20. Yüzyıl Alman ulusunda yeniden yaratılabilirliğini denetlemek adına Yahudiler üzerinde korkunç bazı deneyler yapılmış

⁵ Burada Naziler'in ekonomik temelli bazı yaptırımlarının da olduğunu hatırlatmakla beraber, çalışmanın kapsamı açısından değinilmemesi uygun bulunmuştur.

⁶ Örneğin Darwin'in evrim şemasından yola çıkarak, evrim basamaklarının çeşitli evrelerine, farklı dünya halklarını kendi 'tesbitleri' doğrultusunda yerleştirmeyi uygun bulmuşlardır; evrimsel anlamda Cermenlerin en üstte, Latinlerin ikinci sırada ve Afrika halklarının en altta olduğu ırksal bir şema.

olması tesadüfi değildir.⁷ Bu deneylerde yaratılmak istenen bedenler Tacitus'un "Germania"sında tarif ettiği 'Cermen' görüntüsü referans alınarak tasarlanmıştır:

"Ben şahsen Germanialıların evlilik yoluyla başka soylarla karışmadıklarını, kendilerine özgü, halis ve yalnızca kendilerine benzeyen bir halk olduğunu savunanların görüşüne katılıyorum. Bu yüzden kalabalık bir nüfusa sahip olmalarına rağmen, bedensel görünüşleri hepsinde aynıdır: Vahşi mavi gözler, kızıl saçlar [...]" (Tacitus, 2006: 29)

Ancak Nasyonal Sosyalistler'in Almanların gerçekten de saf bir ırk olabileceklerine inanıp inanmadıkları bir muammadır. Onlar böylesi bir köken ispatının geçerli olabileceğini düşünüyorlar mıydı? Ya da bu iddia sadece Alman ulusunun bir aradallığını temin için yaratılmış bir mitos muydu? Galiba ikincisi akla daha yatkın gibi görünüyor.

"[...] Schmitt'e göre, eğer ırk kavramı olmasaydı, Nasyonal Sosyalist devlet de var olamazdı [...] Nasyonal Sosyalistlerin ırk (ya da Schmitt'in sözcükleriyle 'soy eşitliği') nosyonu gibi bir kavram, herhangi bir dışsal olguya/gerçeğe işaret etmeyip, bunun yerine doğrudan doğruya bir gerçek-hukuk çakışmasını gerçekleştiren genel bir hüküm işlevi görüyordu [...]" (Agamben, 2001: 223-224)

İşte yukarıda da belirtildiği gibi ırk kavramı, Nasyonal Sosyalist devlet yapısı içinde vazgeçilmez bir hazırlayıcı öge; devlet ile ulusu var edecek olan zemini oluşturmada en temel bir işleve sahip koşul olarak öne çıkar.

Bu tarz girişimlerin direkt olarak Fichte'ye maledilmesi elbette mümkün değildir, ancak ortaya çıkan izlek içerisinde Fichte ve Hitler arasında amaç ve eylem anlamında ne tür yaklaşma ve uzaklaşmalar olduğunu görmek açısından bunları dile getirmekte fayda vardır. Gerek Fichte gerekse Naziler için 'Alman olmak', ulusun birliği ve devamlılığı bakımından olmazsa olmazlardır. Her ne kadar 19. Yüzyılın başında 'Alman olan' anlamında mitsel bir açıklama işine girişen Fichte, kendinden yaklaşık 130 yıl sonra ortaya çıkan Nazilerden tamamiyle ayrı düşünülemezse de (oluşturulan/kullanılan mitler anlamında) onları mutlak bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirmek de mümkün değildir. Almanlık Fichte için birçok durumda ırksal olandan çok kültürel anlamdaki bir temele dayandırılmaya çalışılmış ve hatta kozmopolit eğilimler gösterdiği durumlar bile olmuştur. Ancak bu ayrımı yapmış olmak, Fichte ve 20. Yüzyıl Alman Reich'ının birbirinden bütünüyle soyutlanabileceği anlamına da gelmez. Acaba Fichte'nin "ben ve

⁷ Yahudilerin gözlerine mavi bazı kimyasallar enjekte edilerek mavi gözler elde edilemeyeceği denenmiştir.

ben olmayan” diyalektiği, “Alman ve Alman olmayan” ayrımı ile yanyana geldiğinde, 20. Yüzyıl faşizminin kendinden olmayanı ötelemesi, kaçınılmaz bir sonuç olarak düşünülemez mi?

Bütün bunlar dışında Fichte’nin pratik felsefesinde ortaya koymuş olduğu “ödev bilinci” ve “özgürlük” kavramları da, dikkate şayan bir biçimde Nasyonal Sosyalist dönem Alman toplumunda da ön plana çıkmaktadır.⁸ Ancak konuya daha genel bir yelpazede bakılacak olursa bu, Martin Luther’e kadar uzanan bir süreci imlemesi açısından oldukça ilginçtir:

“Büyük çoğunluğu Katolik olan halklar, bizim ‘meslek’ (yaşamın amacı ve sınırsız çalışma alanı anlamında) dediğimize benzer bir ifadenin vurgusunu Eskiçağ klasikleri kadar az bilirlerken, büyük çoğunluğu Protestan olan halkların hepsinde bu kavram vardı. Bu durumun, sözü edilen dillerin etnik özelliklerinden dolayı ortaya çıkmadığı, örneğin, ‘Alman halk ruhu’ deyimini ile bir ilgisi olmadığı, fakat sözcüğün bugünkü anlamının İncil çevirilerinden kaynaklandığı ve dolayısıyla çevirenin ruhundan kaynaklandığı, aslının ruhundan kaynaklanmadığı gösterilebilir. Luther’in İncil çevirisinde, Jesus Sirach ile ilgili bölümde (XI, 20, 21) sözcük ilk kez tamamen bugün bizim kullandığımız anlamda kullanılmıştır [...] Sözcüğün anlamı gibi –bunun herkeşçe bilindiği varsayılır- düşünce de yenidir ve Reformun bir ürünüdür. Bu meslek kavramında kapsanan günlük dünyevi işlerin değerlendirilmesinin ilk örneklerine Ortaçağ’da rastlanırdı. Ama en azından şüphesiz yeni olan bir şey vardı: dünyevi mesleklerde ödevin yerine getirilmesinin, ahlaki eylemin en yüksek içeriğinin farzedilmesinin değerlendirilmesi [...]” (Weber, 2008: 67-68)

Dolayısıyla meslek-ödev kavramlarının özgürlük ile olan ilişkisi, Luther’den 20. Yüzyıla kadar aktarılagelmiş bir ‘yaşama felsefesi’nin zeminini oluşturmaktadır. Öyle ki bu önbelirleme, günümüz Alman (Protestan) toplumunda da varlığını sürdürmektedir; Bernhard Schlink’in, inançlı bir Nazi olarak savcılık görevinde bulunan ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından özel dedektiflik serüvenine atılan kahramanı Gerhard Selb’in sözlerinde bu ‘Alman ruhu’ tekrar açığa çıkmaktadır:

[...] Altyapıda nedeni kestirilemeyen bir arıza benim tahammül edemeyeceğim bir şeydi. Arabam istediği kadar çalışsın, çamaşır makinem istediği kadar yıkamaya devam etsin, en önemsiz gösterge ışığı bile Prusyalı titizliğiyle çalışmadığı sürece içim rahat etmezdi.” (Schlink ve Popp, 2005: 70)

Bu bağlantıyı aynı şekilde Alman dili konusunda da görmek mümkündür: Luther’in İncil çevirisiyle birlikte Almanca, yazınsal anlamda gerçek bir ulusal kimlik

⁸ “Arbeit macht frei” (çalışmak özgürleştirir) deyimini Nazi toplama kamplarında, oldukça manidar bir şekilde sık sık kullanılmıştır.

göstergesine dönüşmüş ve buna gerek Fichte gerekse Nasyonal Sosyalistler tavizsiz sahip çıkmışlardır.

1.8. Fichte ve Batı Felsefesi

Daha önceki bölümlerde Fichte ile batı felsefesi (Latinite) arasındaki ayrılıklardan ve bu ayrılıklar doğrultusunda, vermiş olduğu söylevleri ile ‘Alman olanı’ nasıl anımladığından bahsedilmişti. Ancak bu bölümde peşine düşeceğimiz soru ise, bütün ayrılıklarına rağmen Fichte’nin batıdan bütünüyle soyutlanıp soyutlanamayacağıdır. Fichte, her ne kadar kendini soyutlamak istemiş olsa da, batıdan ayrı olarak düşünülebilir mi? 20 Yüzyıl Nasyonal Sosyalist faşizminin nedenleri Fichte ile –bir yanıyla- ilişkilendirilebilirken, genel anlamda batı felsefesini bu olaydan soyutlamak mümkün müdür?

Hannah Arendt’in deyişiyle “Yeniçağ’ın en büyük problemi, otoritenin kim olması gerektiği” sorusuna yanıt verememesidir. Ortaçağ’a bakıldığında ‘aşkın irade’nin mutlak bir egemenliği görülmektedir. Rönesans’la birlikte ortaya çıkan hümanist düşünce akımı, bu aşkın otoriteyi oyunun dışına iter ve deyim yerindeyse insan yeryüzünde ‘yalnız’ kalır. Ancak yok olan otoritenin yerine ne konmalıdır? Özellikle Aydınlanmanın buna verdiği cevap oldukça açıktır: insan aklı! Rönesans-Aydınlanmanın Ortaçağ’ı eleştirirken öne sürdüğü en önemli argümanlar, Ortaçağ’ın özgür düşüncenin önünde engel teşkil ettiği; insanlar arasında bir eşitlik sağlayamayacağıdır. Ancak bu karşı çıkışla kendini var eden Aydınlanma, acaba gerçekten de bu sorunları çözebilecek yapıda olabilmiş midir?

“Yeniçağ, Tanrı’nın yerine akı koyarken, aynı tekilciliği yeniden uyguluyordu.” (Sayın, 1994: 37)

Descartes “cogito ergo sum” diyerek, ‘özne’nin mevcudiyetini kesin bir biçimde olumluyor, yine aynı dönemde Bacon’ın “Die Kunst der Naturbeherrschung” adlı yazısıyla dünya tam anlamıyla bir ‘nesne’ye dönüştürülerek Aydınlanma’nın – dolayısıyla günümüz dünyasının- temelleri atılıyordu. Ancak burada ortaya çıkan en önemli sorun, özne ile nesnenin ayrıştırılmasından ziyade, ikisi arasındaki hiyerarşik yapının epistemolojik açıdan belirlenmesidir. İşte batı felsefesinin en önemli özelliklerinden birisi belki de öznenin hiyerarşik anlamda nesneye göre her daim üstte olmasıdır. Öznenin bu ‘üst mevki’ye sahip olduğu düşüncesi, ona nesne üzerinde her

türden kontrolü sağlama özgürlüğünü de beraberinde getirir. Yalnız buradaki ‘nesne’ kavramı sadece çevremizde (evrende) bulunan eşyalar anlamında bir içeriğe mi sahiptir? Belki evet, ama şunu da unutmamak gerekir: “ben özne olarak varım; tıpkı diğerleri gibi, fakat bu karşılıklı ilişki içerisinde ‘ben’ diğerlerini birer ‘özne’ olarak mı algılıyorum ya da onlar benim için birer düşünme nesnesine mi dönüşüyorlar?” Eğer doğru olan ikinci önerme ise, burada kaçınılmaz olarak özne-nesne arası hiyerarşik kodlama devreye girecektir ve ‘özne’, kendisi için düşünme ‘nesnesi’ne dönüşmüş olan diğer ‘özne’ler üzerinde doğal bir üstünlük hissedecektir. Bu hissiyatın, kişinin modern toplumdaki statüsüyle de desteklendiği düşünülürse, durumun nerelere varabileceğini kes de güç olmayacaktır.

İşte yukarıda ortaya çıkan mantıksal zincirin gideceği/gitmeye eğilimli olduğu nokta da, öznenin kendi doğrusunu dış dünyaya dayattığı bir ‘tekilcilik’ olacaktır.

“Her şeyi tekilciliğe indirgemek ve tekil olarak açıklamak isteyen felsefe, sonunda tek din, tek dil, tek ulus, tek bayrak istemleriyle farklılıklara savaş açıyor; farklılıklara tahammül edemeyen bütüncül düşünceler farklılıkları yutuyordu [...]” (Sayın, 1994: 41)

Ricarda Huch’un Fichte ile ilgili aşağıda söyledikleri, daha önce sözünü ettiğimiz özne-nesne hiyerarşisinde, O’nun nerede durduğunu açıkça göstermektedir:

“[...] ‘Ben’in dışında hiçbir şeyin mevcut olmadığı, Fichte’nin öğretisindeki ilginç ve mutlak şeydir, eğer bu ben-bilinci sınırının ‘ben’in kendi içinde olduğunu, yani ben olmayanın var olduğunu, ama ‘ben’in dışında değil içinde olduğunu, onun karanlık yarısı olduğunu akıl etseydi, şimdi kendini soyutladığı dünyayı gerçekten kucaklardı ve kendisi için ölümlü maddeden başka bir şey olmayan doğaya ruh katardı. Çünkü ‘ben’ ve dünya, Novalis’in deyişiyle iç içe geçmiş yarımlardır [...] Fichte: Ancak ‘ben’ sayesinde bu ölü ve biçimsiz kütleye düzen ve ahenk gelmektedir. Ancak insandan yayılır onun etrafındaki düzenlilik gözlerinin gördüğü yere kadar ve bunu desteklediği ölçüde düzen ve ahenk ilerler. İnsanın gözlemleri sayesinde dünya nesnelere birleşir ve yalnız tek bir organik cisim olurlar; onun sayesinde güneşler kendilerine çizilen yolda dönerler [...]” (Huch, 2005: 111)

Fichte’yi bilgikuramsal anlamda tekilci olan felsefenin dışında değerlendirmek doğru olmayacaktır. O da tıpkı diğer Yeniçağ filozofları gibi, bu düşünsel kodlama içinde yetişmiş ve düşünmüştür. O’nun felsefi duruşu ve işgal altındaki Berlin’de verdiği “Alman Ulusuna Söylevleri”nde öne sürdüğü argümanlar ile Nasyonal Sosyalizm arasında dolaylı bağlantılar kurulabilir, ancak 20. Yüzyıldaki bu katliamın, daha geniş bir çerçevede düşünüldüğünde, sadece Fichte değil, ama Platon’a kadar uzanan tekilci

bir anlayışın kaçınılmaz bir sonucu olarak gerçekleştiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Fichte ile batı felsefesi arasında kurduğumuz ilişkiden, Alman felsefe geleneğinin kendi içindeki bağlarını da ayrı tutmamak gerekir elbette. Bu bağlar bütün bir toplumun bilinçaltını belirlemek anlamında son derece hayati öneme sahip olmaları açısından dikkate şayandır. Canetti'nin "Körleşme" adlı romanındaki ana karakteri Kien'in durumunu aktaran anlatıcısına söylediği şu sözler, bu bilinç altını olanca çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir:

"Gerçekte ağır bir görevdi Kien'in üstlendiği. Savaşa ilişkin birtakım kararlar almak kolaydı. Güçlük, bunları tek tek uygulamaya koyarken kendini belli ediyordu. Ülke olarak savaşa karşı gelenler, yalnızca bir azınlıktan ibaretti. Asıl direniş kendisini bildirin dördüncü maddesinin, yani ordunun demokratlaştırılmasının gerçekleştirilmesi sırasında belli etti. Uygulanmayı bekleyen ilk pratik önlem buydu. Gelgelelim böyle bir önleme boyun eğmeyi bir onur sorunu yapıp itirazda bulunanlar, sayılamayacak kadar çoktu. Bu deliller çalınmayı, ünlerinden feragat etmeye yeğliyorlardı. *Schopenhauer*, yaşama istencini dile getiriyor, bir yandan dünyayı bütünüyle kötü, olabileceklerin en kötüsü diye nitelendirirken öbür yandan bu dünya üzerinde yaşamın tadına alabildiğine varmaktan yana çıkıyordu. Öte yandan bir *Hegel* ile omuz omuza çarpışmayı da kesinkes reddediyordu. *Schelling* eski suçlamalarını yineliyor ve Hegel'in öğretisinin, ondan çok daha eski olan kendi öğretisi ile özdeşliğini tanıtlıyordu. *Fichte* kahramanca 'Ben!' diye haykırmaktaydı. [...]" (Canetti, 2013: 124-125)

1.9. Nasyonal Sosyalizmin Doğuşu

Almanya Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir hezimete uğrayarak çıkmıştı. İmparator II. Wilhelm savaşın ardından tahtı bırakmış ve hemen akabindeki ihtilal sürecinde Weimar Cumhuriyeti adıyla ülkede yeni bir rejim devreye girmişti. Ancak bu yeni cumhuriyetin kurulması Almanya için saf bir kurtuluş anlamını taşıymıyordu; savaş öncesi ve sonrasındaki politik, ekonomik ve kültürel çalkantılar ile savaşın yarattığı yıkım, ülkeyi adeta bir kaos alanına çevirmişti; öyle ki ülkenin ordusu dahi dağıtılmış, sadece kara ve denizde görevli, gönüllülerden oluşan küçük bir askeri gücü kalmıştı. İşsizlik, enflasyon ve yoksulluk had safhalara ulaşmıştı tüm ülkede. İşte böylesine politik ve ekonomik ortamda kurulan yeni cumhuriyetin işi gerçekten de bir hayli zordu.

Nasyonal Sosyalist Parti'nin temelleri ilk olarak 1919 yılında, bir çilingir olan Anton Drexler tarafından, Alman İşçi Partisi (DAP) adıyla kurulan milliyetçi partiyle

atılmıştır. Partinin nihai hedefi sosyalizmi kurmak olsa da, bunu tuhaf bir biçimde milliyetçiliğin ana ereği olarak ortaya koyması oldukça dikkat çekicidir.

“Drexler’e göre milliyetçiliğin amacı, dışarıdaki Yahudiler ve uluslararası sermaye tarafından sürekli olarak engellenen sosyalizmi kurmaktır. Drexler dünya görüşünü ‘nasyonal sosyalizm’ olarak tanımlamıştı.” (Caplan, 2012: 48)

Aynı yıl partiye üye olan Adolf Hitler, kısa sürede hırsı ve güçlü belagat yeteneğinin de etkisiyle partide üst kadrolara kadar yükselmiş, 1921 yılında artık tartışmasız bir tek adam konumuna gelmiştir. O yıl genel başkan seçilen Hitler, partinin adını da Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olarak değiştirir. Hitler önderliğindeki Naziler, kullandıkları güçlü propagandist milliyetçi yöntemlerle çok kısa bir zaman dili içinde yerel, küçük bir parti olmaktan çıkıp, tüm ülkede büyük kitlesel ‘tarafdar’lara sahip olan ulusal bir parti hüviyetine bürünür. Bu yükselişte, Yahudiler ve diğer halklara karşı çöküş dönemine değin kesintisiz bir biçimde uyguladıkları biyopolitikaların katkısı su götürmezdir. Özellikle Yahudileri ‘aslaklar’ olarak tanımlar Hitler; ülke onlardan kurtulmadıkça işsizlik bitmeyecek, ari ırk kendini gerçekleştiremeyecek ve bu nedenle de vatan toprağında refah asla ve kata hüküm süremeyecektir.

1.10. Nasyonal Sosyalist İktidar

1929’da tüm dünyayı etkileyen ‘Büyük Buhran’dan Almanya da nasibini almıştı. Savaşın ardından geçen onbir sene içinde işsizlik ve enflasyon katbekat artmış; ülke iyiden iyiye yoksullaşmıştı.

“Büyük Bunalım, 1929’dan sonra nasyonal sosyalistlerin kazanımlarını hızlandırdı, ancak bunalımın orta sınıf siyasetinde 1918’den beri yaşanmakta olan dönüşümle fazla ilgisi yoktu. Nazilerin başarısını hazırlayan süreç bu dönüşümdü ve Nazilerin başarısının pekişmesini onsuz açıklamak mümkün değildi. Kırsal bölgeleri 1927’de hızla düşen fiyatlar ve biriken borçlar halinde çoktan vurmuş olan maddi zorlukların, Nazilerin başarısına katkıda bulunmadığını ileri sürmek aptallık olacaktır elbette. Ele avuca sığmaz işçilerin ölçeği ve hükümetin felç olduğu durumda komünistlerin kazanma ihtimali orta sınıfları radikalleştirdi.” (Caplan, 2012: 61)

İşte işsizlik, enflasyon ve diğer –çoğunlukla- ekonomik nedenler, Alman halkının işçisinden köylüsüne, orta sınıftan burjuvaziye büyük kitleler halinde Nasyonal Sosyalist Parti’ye sempati duymasına yol açmış ve 1930’da yapılan genel seçimlerde onun oylarını inanılmaz biçimde arttırmasına neden olmuştur. Artan oyuna rağmen Naziler henüz iktidara gelmemişlerse de, birkaç sene içinde bu hedefe ulaşacaklarının

sinyallerini 1930 seçimleri vermiştir. Nitekim 1932 senesinde yapılan seçimlerde – oyları bir miktar azalsa da- milliyetçi diğer partilerin de desteğini alan Hitler önderliğindeki Naziler, kuruldukları tarihten beri ilk kez iktidara gelme başarısını göstermişlerdir. Hitler’in gelecekle ilgili “Yeni Düzen” söylemleri meyvelerini vermektedir artık.

“Yeni Düzenin bugüne kadar tam bir planı çizilememiştir; ama ele geçen belgelerden ve yapılan işlerden açıkça anlaşıldığına göre, Hitler bu düzene vermek istediği biçimi çok iyi biliyordu: Naziler Avrupa’ya hakim olunca, Avrupa’nın kaynakları Almanya’nın çıkarına sömürülecektir;Avrupa halkı efendi ırkın köleleri olacaktı, Avrupa’da yaşayan ‘istenmeyen unsurlar’ –herkesten önce Yahudiler, sonra doğudaki Slavlar, özellikle bunların aydınları- yok edilecekti.” (Shirer, 2002: 1182)

Hitler, 1933 yılı ocak ayında, ülkenin askeri ve ekonomik anlamda önde gelen kişilerinin de yaptığı baskılar neticesinde, cumhurbaşkanı Hindenburg tarafından Şansölye olarak atanmıştır. Artık ülkenin genelinde, her sokakta, mahallede Nazi ‘tarafkarları’ bulunuyor, hepsine “iş kapıları” yaratılıyor ve insanların yaşam standartlarındaki bu “gelişim”, onlara oy vermeyen kesimler arasında da konuşulmaya, dalga dalga yayılmaya başlıyordu. Bu arada Hitler ve kurmaylarının, neredeyse tümü kontrolünde olan medya aracılığıyla, Almanların belki de en zayıf –tersinden düşünülürse en güçlü- noktasını hedef alarak, “savaşçı” kökenlerine vurgular yapıp, halktaki ulusal bilinci, kontrolsüz bir biçimde yükselttiklerini de unutmamak gerekir.

“Almanların kitle simgesi *ordu*du. Ancak ordu, ordudan fazla bir şeydi; ordu *uygun adım* yürüyen bir *ormandı*. Diğer hiçbir modern ülkede orman-duygusu Almanya’da olduğu kadar canlı kalmamıştır. Dimdik duran ağaçların, bu dikliğe koşut eğilmezliği, yoğunlukları ve sayıları, Almanların yüreğini derin ve gizemli bir hoşnutlukla doldurur. Atalarının yaşadığı ormanın ta derinliklerine gitmeyi bugün bile sever, kendilerini ağaçlarla bir hissederler.” (Canetti, 2012: 175-176)

Hitler ve iktidarının, yukarıdaki alıntıda bahsedilen ‘Almanlık-dürtülerini’ harekete geçirmek anlamında ‘başarılı’ bir politika izlediklerini belirtmekte fayda vardır. Birliği sağlamak adına, zaman zaman ‘büyük’ yalan ve çarpıtmalara dahi başvuran Naziler, çok değil, yalnızca birkaç yıl içinde emellerine ulaşacak, belki de dünyanın görmüş olduğu en acımasız orduyu kuracaklardı.

Hitleri’in şansölye olmasının ardından, 5 Mart 1933’de yenilenen genel seçimlerde Naziler yüzde 44 oy alarak, ezici bir çoğunluğun verdiği destekle iktidardaki yerlerini sağlamlaştırdı. Artık erkin tamamı Nazilerin mutlak önderi “Führer”deydi. Çıkarılan

antidemokratik yasalarla ülkede istedikleri her şeyi yapabilme “kudreti”ne erişen Hitler’in en uç icraati ise, yine çıkarılan bir kanunla Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi dışındaki tüm partilerin kapatılması oldu.

1.10.1. Nasyonal Sosyalist İktidarın Yükselişi

1933 baharında Reichtag’da çıkan yangın komünistlere maledilmiş, ülkenin güvenliğinin tahdit altında olduğu bahanesiyle Nazi iktidarına müthiş yetkiler tanınması gündeme gelmişti. Hindenburg ve Hitler, Reichtag’ı birlikte açtıktan sonra ulusu selamlayarak birlik ve beraberlik mesajı veriyor ve ilerleyen günlerde çıkan yasal düzenlemelerle, Nazi iktidarının dört yıl boyunca, dirlik düzenlik tekrar hakim olana değin müthiş yetkilerle donatılması oylanıyordu. Meclisteki sosyal demokratlar ve komünistler dışındaki tüm partilerin bu yasaya evet oyu vermesiyle, Nazi iktidarı faşizm fitilini mutlak bir biçimde ateşlemiş oluyordu. Hitler bu yasayla birlikte, dört yıllığına bütün siyasi mekanizmaları askıya alma yetkisine sahip olmuştu.

Tek muktedir “Führer”, artık iktidara gelmeden önceki tüm vaatlerini -yasal zemindeki engellerin de kaldırılmasıyla beraber- bir bir gerçekleştirebilecek konumdadır. Wihelm Reich, “Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı” adlı eserinde, Hitler’in biyopolitik tutumunu nasıl temellendirdiğiyle ilgili yaptığı kısa özette, bahsi geçen vaatlerin gerekçelerinde sunulanların ne kadar da gurur verici –Ari ırk açısından- olduğunu, dolayısıyla Alman halkını etkilemek ve desteğini almak anlamında müthiş bir propaganda malzemesi olarak kullanılabileceğini gözler önüne serer:

“Hitler’e bakılırsa, insanlık uygarlık yaratan, bu uygarlıkları temsil eden ve yıkan ırklar diye kümelere ayrılmalıdır. Ancak Ari ırktan gelen insan uygarlık yaratıcı diye kabul edilebilir, çünkü ‘insan yaratılarının temel ve dayanakları’ ondadır. Asya halkları, Japonlar ya da Çinliler, bir zamanlar Arilerden ödünç aldıkları uygarlıkları sürdürmektedirler. Buna karşılık Yahudiler uygarlık yıkıcıdır. ‘Büyük uygarlıklar’ ancak ‘alt düzeydeki insanlar’ın varlığıyla gelişebilmişlerdir. İlk uygarlık, böyle düşük düzeyli insanların kullanılmasıyla doğmuştur. Başlangıçta, sabanı yenik düşen çekmiştir; daha sonra bu görev ata verilmiştir. Fetihçi Ari ırk, öbür alt ırkları boyunduruğu altına almış, onları kendi ereklere uğrunda dilediği gibi çalıştırmıştır. Ancak, boyunduruk altına alınan ırklar dil öğrenmeye başlayınca, ‘efendileri’nin alışkanlıklarını benimseyince, efendiyle köle arasındaki kesin sınırlar ortadan kalkınca, kanının arılığını yitiren Ari ‘Cennet’ten kovulmuştur.’ Böylece, zihinsel ürün verme yeteneğini de yitirmiştir. –Adolf Hitler’in uygarlığın doruklarından biri olduğuna kuşku yoktur elbet.” (Raeich, 2002: 105-106)

1933'te başlayan Yahudi avı, her yıl katlanarak devam eder; ülke hızla temizlenmektedir "asalaklar"dan. 1940'a gelindiğinde Almanların hükmettiği topraklar içindeki Yahudi toplama kamplarının sayısı altıya yükselmiştir. Holokost, en zirve noktasını 9 Kasım 1938 günü yaşamıştır kuşkusuz. Almanya'dan sürülen Yahudi ailelerin Polonya tarafından da kabul edilmemesi sonucu, binlerce Yahudi açlıktan ve soğuktan ölmüş, büyük bir insanlık dramı yaşanmıştır. Bu ailelerden birinin Herschel Grynszpan adlı Paris'te yaşayan oğulları, bu sürgünden haberdar olduktan sonra Pariste'ki Alman Büyükelçiliği'ni basarak büyükelçi yardımcısı Ernst vom Rath'ı vurur. Olay Alman bakanlar tarafından halka, Yahudilerin Almanlara karşı planlı programlı gerçekleştirmiş olduğu bir komplo olarak lanse edilince, Alman halkında halihazırda mevcut olan nefret iyice körüklenmiş olur. 9 Kasım 1938'de, *Kristallnacht*⁹ olarak adlandırılan gecede, beş gün boyunca devam edecek olan, Yahudilerin yaşadığı evlere, işyerlerine ve sinagoglara yönelik saldırılar sonucunda onlarca Yahudi katledilir.

Bu vahim olayın fitilini, kendi faşizan propaganda yöntemlerini kullanmak suretiyle ateşleyen Naziler, belki de insanlık tarihinin en büyük katliamının da tek sorumlusu olarak adlarını tarihe kazımışlardır. Kristal gece, bütün tarihçiler tarafından soykırımın vahim boyutlara ulaşmasındaki en kilit dönemeçlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Ancak dünya tarihine bakıldığında, her büyük güç belli bir sürenin ardından, istisnasız bir şekilde gerileme ve yok olma dönemine girmektedir. Naziler de bu kuraldan azade değildir elbette. Küçük bir partiyken, birkaç yıl içinde Almanya'nın mutlak iktidarı olmuş, bununla da yetinmeyip, Polonya, Fransa, Avusturya gibi birçok ülkede cepheler açmış ve buralarda girdiği savaşların neredeyse tamamında başarılar kazanarak bu ülkeleri işgal etmiş ve devasa bir imparatorluk hüviyetine bürünmüş bir oluşumdur burada mevzu bahis edilen. Ancak ne var ki hakimiyet alanı büyüdükçe yönetme zaafiyetlerine düşmekten kaçamamıştır o da. Hızlı bir yükselişin ardından gelen hızlı bir düşüşle birlikte Nasyonal Sosyalizmin, tarihin "çöplüğüne" gömüleceği tarihe adım adım yaklaşılmaktadır artık.

⁹ Kristallnacht: Kristal Gece

1.10.2. Nasyonal Sosyalist İktidarın Çöküşü

1939 yılında Hitler önderliğindeki Almanya ile Stalin yönetiminin karşılıklı saldırmazlık anlaşması imzalamasıyla Polonya, batıdan Almanlar, doğudan ise Sovyetler Birliği tarafından adeta abluka altına alınır. Hitler, Polonya saldırısında tek cepheyle yetinmeyip, hem kuzeyde hem güneyde birer cephe daha açınca, Polonya ile barış anlaşması imzalamış olan İngiltere ve Fransa da Nazilere karşı savaşa müdahil olur; İkinci Dünya Savaşı resmen başlamıştır artık.

1940'ın Mayıs ayında Dunkerque bölgesinde Hitler'in yapmış olduğu stratejik bir hatadan dolayı müttefik askerleri canlarını kurtarıp kaçar; eğer Hitler doğru stratejiyle zamanında saldırı düzenlemiş olsaydı, belki de Almanya İkinci Dünya Savaşı'ndan galip ülke olarak ayrılacaktı. 1941 yılındaki Pearl Harbor bombardımanının ardından, müttefiklere yardımcı olan Amerika'ya Almanya ile İtalya savaş açtı. Ancak belki de bu yapabilecekleri en büyük hataydı; müttefik güçler iyiden iyiye güçlenmişti; artık Amerika da savaşa dahil olmuştu.

1943'te Mussolini'nin düşürülmesinin ardından, Hitler iyice yalnız kalmıştı. Kan kaybettikçe kontrol yetisi de azalan Hitler Almanyası, yapılabilecek en büyük hatalardan birini de Sovyetler Birliği'ne saldırıda bulunarak gerçekleştirdi. Sovyet askerleri Nazi ordusunu Berlin' kadar sürüp şehri işgal etmişti.

“[...] Almanya artık havadan, doğuda Kızıl Ordu tarafından ve Hazirandaki Normandiya Çıkartması'nın ardından da batıdan saldırı altındaydı. İçeride zayıflama alametleri görülüyordu, ancak tam çöküş için askeri yenilgi gerekti. Üçüncü Reich'in can çekişirken, sadece sivil kurbanlarına ve müttefik askerlerine değil, aynı zamanda hem de asker birçok Alman da ölüm ve yıkım getirdi.” (Caplan, 2012: 222)

Nasyonal Sosyalistler için artık yolun sonu görünmüştü; yenilgi kaçınılmaz bir biçimde kapıdaydı. Oliver Hirschbiegel'in başyapıtı “Der Untergang” (Çöküş) adlı filmde, Bruno Ganz'ın canlandırdığı Hitler ile ordudaki kurmaylarından biriyle arasında geçen şu diyalog, iktidarının ve birey olarak kendisinin sonunun nasıl olması gerektiğini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir; o artık her şeyin farkındadır ve çıkış yolu kalmamıştır:

“Wenck'in öncü kuvvetleri Schwielowsee'nin güneyine sıkıştı. 12. Ordu Berlin'e yaptığı hücumu sürdürüyor. 9. Ordu tamamen kuşatıldı. Son cephanemiz de bittiğinde ne yapacağız?”

“Ben asla teslim olmayacağım. Asla. Sana ve diğer komutanlara da teslim olmayı yasaklıyorum. Dinle, Günsche. Karım ve ben intihar etmeye gidiyoruz. Cesedimin Rusların eline geçmesini istemiyorum. Beni ölü ya da diri, ele geçirmelerini istemiyorum. Yakılmak ve asla bulunmamak istiyorum. Günsche, bunun için gereken her şeyi yapacağına dair bana söz vermeni istiyorum.” (Hirschbiegel, 2004)

Hezimetini görmeye dayanamayan “Führer”, sığınağında intihar etmek zorunda kalır; katliamları ve acılarıyla dünya tarihine kazınmış bir dönem, bu şekilde son bulur. Geriye kalansa, kırık dökük şehirler ve kalplere.

BÖLÜM 2: BERNHARD SCHLINK'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ANLAYIŞI

2.1. Çağdaş Alman Edebiyatı Yazarlarından Bernhard Schlink

Altı Temmuz 1944 yılında Bielefeld'de doğan Schlink'in babası Alman, annesiyse İsviçrelidir. Ebeveynlerinin her ikisi de teoloji eğitimi almıştır. Babası üniversitede teoloji profesörü olarak çalışmış, ancak Naziler döneminde işinden uzaklaştırılınca, papazlık yapmaya başlamıştır. 1968 senesinde Freie Universitaet Berlin Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Schlink'in çocukluğunun büyük bölümü Heidelberg'de geçmiştir. 1988'de anayasa yargıçlığı yapmış ve 1992'de çalışmaya başladığı Humboldt Üniversitesi'nden 2006 yılında hukuk felsefesi profesörü olarak emekli olmuştur.

1987 yılında Fransa'daki Aix-en-Provence Üniversitesi'nden gelen davet üzerine üç aylığına şehre gider. Orada ikamet etmekte olan dostu Walter Popp'un yanında kalır bu süre içinde. Her ikisi de iyi birer Kriminal-Roman okuyucusudur ve birlikte bu tarzda bir roman yazmaya karar verirler. Birlikte yazmış oldukları "Selb'in Yargısı" adlı suç romanıyla yazarlık kariyerine başlayan Schlink, sonraki kitaplarında yoluna tek başına devam edecektir. (Bkz. http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Schlink)

Kitabın başarı kazanmasıyla birlikte ikinci romanı Selb'in hilesi yayımlanır. Bu roman Schlink'e, "Alman Polisiye Roman" ödülünü getirir. En çok ses getiren romanı ise, "Okuyucu" adıyla 1995 yılında yayımlattığı eseri olur. Kitap otuzun üzerinde dile çevrilir, farklı kurumlar tarafından defalarca ödüle layık görülür.

2.2. Bernhard Schlink'in Üslubu ve Problematize Ettiği Konular

Schlink'in yukarıdaki kısa biyografisinde de bahsettiğimiz gibi, yazarlık uğraşı dışında aynı zamanda kendisi hukukçu kimliğiyle de ön plana çıkmaktadır. Yazar her ne kadar ağırlıklı olarak polisiye diye adlandırabileceğimiz türden eserler veriyor olsa da, bunları salt polisiye-suç romanı şeklinde adlandırmak hem yazara hem de edebi anlamda 'değer' taşıyan eserlerine haksızlık etmek olacaktır.

Schlink'in yazmış olduğu romanlarda neredeyse istisnasız bir biçimde karşılaşılan olgu, karakterlerinden en az bir veya bir kaçının hukukçu olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında yazarın kaleminden çıkan eserlerin otobiyografik bir yanının olduğunu söylemek

mümkündür. Ancak buradan, Kafka veya Canettivari bir otobiyografi fikri canlanmamalıdır akıllarda. O daha çok hukukçu kimliğiyle, yargının en altından en üstüne kadar çalışmış olduğu özel-devlet kurumlarında karşılaşmış olduğu olaylar/davalar neticesinde elde etmiş olduğu mesleki deneyimlerini, bir biçimde edebi kişiliğine de yedirmeye çalışmış, bunları gerek tematize etmek gerekse de kurgusallaştırmak anlamında, oldukça verimli bir biçimde ‘ikinci’ mesleğinde kullanmıştır.

Okuyucu, eserlerindeki –genel olarak- polisiye olaylar hasebiyle her zaman bir suç işleme, suça kurban gitme durumuyla karşı karşıyadır. En büyük problematiğini bu şekilde ortaya koyar Schlink. Ancak bu, salt heyecan ve merak uyandırıcı, en sonda düğümün çözülmesiyle kısıtlı, kısır bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Her büyük edebiyatçının yaptığı gibi, o da okuyucusunu dipsiz bir kuyu misali, diyalektik anlamda uçsuz bucaksız bir tartışmanın içine, acımasızca bırakır; onun adeta kıvranmasına meyil verir ve sinir bozucu bir biçimde bunu keyifle izler. Suç, artık salt polisiye bir unsur olmaktan çıkar, felsefi, etik bir tartışmanın tam ortasında, şiddetten yalıtılmış bir diyalog, hatta zaman zaman triyaloga döner. Evet suç olgusu kendini maddesellikten sıyrıp, salt zihinsel –dolayısıyla dilsel- bir tartışma nesnesine dönüştürerek adeta zihinleri rahatsız etmeye başlar.

Aslında bu süreç yazarın bile öngöremeyeceği şekilde cereyan eder; kendini her şeyin içinde var eden, şeylerin doğası olan dil, yazarın üslubuyla birleşerek, hiç beklenmedik yerlere, beklenmedik şekillerde temas eder; bilinçaltı yeni bir şey üretir; yeni şeyse bilinçaltını silbaştan yeniden üretir. Bu döngüsel devrimin emarelerini çalışmamıza konu olan Bernhard Schlink’in eserlerinde de görmek mümkündür.

“Öyleyse dil Yazın’ın berisindedir. Biçemse neredeyse ötesinde: yazarın bedeninden ve geçmişinden birtakım imgeler, bir konuşma biçimi, bir sözcük dağarcığı doğar ve yavaş yavaş sanatının özdevinimleri olur. Böylece, biçem adı altında, yalnızca yazarın kişisel ve gizli söylenseline, ilk sözcükler ve nesnel çiftinin biçimlendiği, varlığının tüm büyük sözsel izleklerinin bir daha çıkmamasıya yerleştiği şu söz-altfiziğine dalan bir kendi kendine yeterli bir dil yetisi oluşur. Ne denli incelmış olursa olsun, biçemde her zaman ilkel bir şeyler vardır: amaçsız bir biçimdir, bir amacın değil, bir tepinin ürünüdür, düşüncenin dikey ve yalnız bir boyutu gibidir.” (Barthes, 2009: 18)

Kendi geçmişindeki imgeler, bilinçaltının hünerleriyle su yüzüne çıkan yazar, artık tama anlamıyla bilinçli bir metin üretiminin içindedir denilemez. Üretilen nesne, hem bilinaltı

hüneriyle bilinçsiz olarak açığa çıkar, hem de yazarın bilinçaltını yeniden biçimlendirerek, bir sonraki üretimin yönünü tayin eder.

Suç, hukuk ve adalet öz itibarıyla nedir? ne anlama gelirler? kıstasları neye göre belirlenir ve değişir? saf bir adaletten söz etmek mümkün müdür ve nasıl? Bunlar, Schlink'in, okuyucusunun zihnine bırakıp –adeta- kaçtığı sorulardır. Bu çerçeveden bakıldığında, polisiye roman türüne dahil edilen eserlerini, yukarıda da bahsettiğimiz üzere salt suç metinleri gibi okumak, her daim eserin temas ettiği çemberi küçük tutmak, daraltmak olacaktır. Az önce sözünü ettiğimiz sorular, ancak felsefi-etik bazı akımlardan, tartışmalardan haberdar olan insanların; ortanın üstü okuyucuların zihinlerinde karşılık bulabileceği için, yazarın eserlerindeki polisiye öğelerin daha çok ticari kaygılara merhem olduğunu söylemek abartılı bir tesbit olmayacaktır. Özellikle Hollywood sinemasının öne çıkan yönetmenleri ve postmodern bazı yazarların sık sık kullandığı bir yöntem olarak, Schlink de bu anlamda sırtını buna yaslamıştır denilebilir. Ancak bu tesbit bir yergi olarak algılanmamalıdır, sonuç itibarıyla yazarlık sanatsal bir faaliyet olmasının dışında, bin yıllardan beri ticari bir uğraştır da aynı zamanda. Böyle bir yöntem kullanmak yazarı, yönetmeni veya sanatçıyı, estetik manada küçültmeyeceği gibi, olduğundan büyük de göstermez.

Tekrar asıl konumuza dönecek olursak, adalet ve suçun neliği, belli ki Schlink'in de on yıllardan beri kafa patlattığı konuların başını çekmektedir. Zira ister 1987 yılında yazmış olduğu “Selb'in Yargısı”na bakın, ister 1995'deki “Okuyucu”ya ve ister 2001 yılındaki “selb Üçlemesi”nin son kitabı olan “Selb'in Ölümü”ne. Gerek bu üç romanda, gerekse bu tarihler arasında yazdığı diğer romanlarda, polisiye bir çerçeve hikayenin içinde oradan oraya sürüklenen, adalet arayışındaki baş karakterler, kadın erkek ilişkileri, ve sorular ve sorular... Schlink, bu soruların, insanlık tarihi boyunca her dönem, en büyük beyinler tarafından defalarca sorulmuş olmasına rağmen, hala net yanıtlar elde edilememiş olduğunun farkındadır, ancak hem okuyucuya hem de bizzat kendine yönelttiği sorulara karşılık bunu, yanıt almak almak ümidiyle yaptığını söylemek safdillikten öte bir yorum olmayacaktır. O, gerek bilimin, gerek felsefenin ve gerekse ahlakın, ‘doğru’ olana, ‘hakikate’ bir adım daha yaklaşmasının ne kadar kıymetli olduğunun bilincinde, insanlık tarihine küçük bir adım dahi olsa armağan etmek maksadıyla bu ‘soru sorma’ işine girişmiştir denilebilir.

Bernhard Schlink'in üslubu ve problematize ettiği konular bağlamında bir yazı kaleme alınacaksa eğer, burada elbette Nazi Almanyası'nı es geçmek olmaz. O'nun yukarıda saydığımız eserlerinin neredeyse tamamı, ya Nazi dönemi Almanyası'nda geçer (Okuyucu romanında olduğu gibi) ya da önemli karakterlerinden en az birinin bu dönemle doğrudan bir ilişkisi vardır ("Selb Üçlemes"nde olduğu gibi). Tabii Nasyonal Sosyalist iktidar hem Alman yazarlar hem de başka uluslardan çeşitli yazar, sanatçı, yönetmenin defalarca işlemiş olduğu bir konudur. Ancak bu denli fazla işlenen bir konunun, hala sanat alanında kendine yer buluyor olması, ona dair söylenecek sözün henüz bitmediğine de işaret eder; eğer bu söz bitmiş ve ortaya konulan eserler can sıkıcı bir hal almış olsaydı, -savaşın ardından gelen birkaç on yıl bir yana- Bernhard Schlink gibi çağdaş yazarların eserleri (özellikle "Okuyucu" romanı) bu denli büyük kitlelere ulaşamazdı. Klişe Hollywood savaş filmlerinin (örneğin Spielberg'in "Schindler'in Listesi" adlı filmi) ve aynı düzlemdeki benzer romanların efektler ve duygusal bombardımanlar sayesinde seyirciyi avucunun içine alması değildir, büyük kitlelere ulaşmadaki kasıt; burada söylemek istediğimiz, ticari bir kaygı taşıyor olsa bile, eserin sanatsal yanının da güçlü olması, pornografiye temas etmeden, okuyucuya/izleyiciye estetik hazzı yaşatabilmesidir. Bu çerçeveden bakıldığında, Schlink'in hem gündelik dil ile yaratmış olduğu kendine has üslubu, hem kurgudaki başarısı hem de 'duygusal pornografi'ye meyil vermeyen tutarlı duruşu, onu 'iyi yazarlar' kategorisine dahil etmekte herhangi bir beis görmemek adına yeterli gerekçeler olarak öne sürülebilir.

2.3. Bernhard Schlink'in Eserleri

Çalışmanın bu bölümünde yazara ait eserlerin isimlerinin listesi verilecek ve hepsine kısaca değinilerek, okuyucunun zihninde, Bernhard Schlink'in yazarlık kariyeriyle ilgili bir resim canlandırılmaya çalışılacaktır.

- 1987 – *Selb'in Yargısı* (Selbs Justiz; Walter Popp ile birlikte)
- 1988 – *Gordiyon Fiyongu* (Die Gordische Schleife)
- 1992 – *Selb'in Hilesi* (Selbs Betrug)
- 1995 – *Okuyucu* (Der Vorleser)
- 2000 – *Aşk Kaçışları* (Liebesfluchten)
- 2001 – *Selb'in Ölümü* (Selbs Mord)
- 2006 – *Eve Dönüş* (Heimkehr)

- 2008 – *Hafta Sonu* (Das Wochenende)
- 2010 – *Yaz Yalanları* (Sommerlügen)
- 2011 – *Yazmak Üzerine Düşünceler* (Gedanken über das Schreiben)
- 2014 – *Merdivendeki Kadın* (Die Frau auf der Treppe)

Selb'in Yargısı (1987)¹⁰

Schlink'in, Walter Popp ile birlikte yazmış olduğu bu ilk romanında, Nazi Almanyası'nda savcılık görevinde bulunmuş 68 yaşındaki Gerhard Selb'in, savaş bittikten sonra başladığı dedektiflik kariyerinde başından geçen maceralar aktarılır okuyucuya. Kitap klasik polisiye roman akıcılığıyla okunmasının yanında, Nazi Dönemi Almanyası'ndaki hatalar ve hukuksuzluklara göndermeler yapması bakımından, politik bir roman olarak da değerlendirilebilir.

Gordiyon Fiyongu (1988)

Marsilya'da çevirmenlik yaparak yaşamını sürdüren Georg Holger, çevirmenlik bürosunu kapattıktan sonra taşrada bir yere taşınır. Şanssızlıklar peşini bırakmaz Holger'in; sevgilisini ve işini kaybetmiştir. Fakat akabinde bir nevi şansı döner; reddemeyeceği bir iş teklifi gelir önüne, fakat ilerleyen bölümlerde işler karışır. Aldığı iş, askeri ve politik angajmanlarla çevrili bir şirket tarafından verilmiştir. Kendini tehlikeli bir yolun tam ortasında bulan Holger'in yaşadığı gerilimli olaylar konu edilir romanda.

Selb'in Hilesi (1992)

İlk romanın devamı niteliğindeki "Selb'in Hilesi" adlı romanda, yine özel dedektif Selb'in maceraları anlatılır. Selb üçlemesinin bu ikinci kitabında, Almanya'daki bir kasabada, İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma askeri bir üsse, RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) üyesi bir grup aktivist tarafından yapılan silahlı saldırı ve saldırının faillerinden biri olan kadının Selb ile olan ilişkisi konu edilir. Babası olduğunu iddia edip, Selb'den kayıp kızını bulmasını isteyen şahsın, aslında kızın babası olmadığını anlaşılmasıyla işler daha da heyecan dolu bir hal alır. Üçlemenin ilk kitabında olduğu

¹⁰ Bernhard Schlink bu eserini, yakın arkadaşı Walter Popp ile birlikte kaleme almıştır.

gibi, bu romanda da İkinci Dünya Savaşı ve sonrasına ilişkin kimi zaman reel, kimi zaman kurgusal göndermeler bulmak mümkündür.

Aşk Kaçışları (2000)

Schlink'in kaleme almış olduğu bu eserinde, toplam yedi adet öykü bulunmaktadır. Öykülerin temalarını karşı cinsin birbiriyle olan ilişkileri, aile yaşantısı, ayrılık, aldatma, sadakat gibi hepimizin günlük yaşantımızda sık sık karşılaştığı 'durumlar' oluşturmaktadır. Kitapta yer alan öykülerin isimleri ise şöyledir:

- *Kertenkeleli Kız* (Das Mädchen mit der Eidechse)
- *Aldatmak* (Der Seitensprung)
- *Öteki* (Der Andere)
- *Şeker Bezelyeleri* (Zuckererbsen)
- *Sünnet* (Die Beschneidung)
- *Oğul* (Der Sohn)
- *Benzin İstasyonundaki Kadın* (Die Frau an der Tankstelle)

Selb'in Ölümü (2001)

Üçlemenin bu son kitabı, Almanya'nın köklü bankalarından birinin büyük hissedarının Selb'i, kendi şirket geçmişlerinde belgelendiremedikleri bir bilinmezliği çözmek üzere görevlendirilmesiyle başlar. Ancak dedektif olayı araştırdıkça, yine içinden çıkılamayacak kuyulara dalmış hissine kapılır. Yaklaşık yüz elli yıllık şirket geçmişinin incelenmesiyle, kara para aklamalar, cinayetler, kaçırılmalar ve bunun gibi daha birçok entrikanın içine sürüklenmiştir Selb. Roman, Selb'in son nefesinde zihninden kayıp giden düşünceler dizisiyle son bulur.

Eve Dönüş (2006)

Çocukluğunda yaz tatillerini, büyük annesi ve büyük babasının İsviçre'deki evlerinde geçirmekte olan Peter Debauer'e ebeveynleri tarafından, üzerine resimler çizebilsin diye kağıtlar verilir, ancak bir şartla; kağıtların arka yüzlerinde yazanları okumamalıdır Peter. Kağıtlarda okuduğu bir hikayeden çok etkilenmiştir, ancak hikaye yarım kaldığı için üzülmüştür. Yıllar yılı bu hikayenin sonunu öğrenmeye adar kendini. Tüm bunların

yanında büyük bir tutkuyla bağı olduğu kız arkadaşı Barbara'yla olan ilişkileri de önemlidir romanın kurgusu açısından.

Hafta Sonu (2008)

Kızıl Ordu Fraksiyonu'na mensup Jörg'ün, 24 yıl hapis yattıktan sonra, şartlı tahliyeyle salıverilmesi sonrasında yaşadıkları konu edilir romanda. Ancak eski arkadaşları ve hatta ailesinin bile düşünceleri radikal bir biçimde değişmiştir artık. Eski arkadaşları, dolayısıyla kendi geçmişiyle yüzleşmek zorundadır Jörg. Eskiden yaşamlarını riske atmak pahasına savundukları düşüncelerin sorgulanma vakti gelmiştir. Bu –zorunlu-sorgulama, aynı zamanda zorlu ve yorucu bir sürecin başlangıcının da işaretçisi olacaktır onun için.

Yaz Yalanları (2010)

Gerçekle yalan arasında sıkışmış; neredeyse gerçeklik duygularını kaybetmek üzere olan yedi ayrı insana dair yedi öykünün anlatıldığı bu eser, aynı zamanda yazarın ikinci öykü kitabıdır. Kitaptaki öykülerin isimleri ise şöyledir:

- *Nachsaison*
- *Die Nacht in den Baden*
- *Ormandaki Ev* (Das Haus im Wald)
- *Gecenin İçindeki Yabancı* (Der Fremde in der Nacht)
- *Son Yaz* (Der Letzte Sommer)
- *Johann Sebastian Bach auf Rügen*
- *Güneye Yolculuk* (Die Reise nach Süden)

Yazmak Üzerine Düşünceler (2011)

Yazarın 2010 yılı yaz aylarında, Heidelberg'de “Yazmak Üzerine Düşünceler” başlığıyla vermiş olduğu seminerlerin transkripsiyonu sonucunda ortaya çıkan, deneme tarzında sayılabilecek eserdir. Schlink genel olarak yazarı yazmaya iten dürtülerin kaynağına imeye çalışmıştır bu eserinde. Eserin ortaya çıkışında, ders verdiği öğrencilerin, derslerdeki katılımının da önemli bir etkisi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Schlink'in öğrencileriyle olan enteraktif diyalogları neticesinde hem öğrencilerin hem de kendi bakış açısında farklılıklar oluşur.

Merdivendeki Kadın (2014)

70 yaşındaki başarılı bir avukatın, bir sanat galerisinde tesadüfen görmüş olduğu “Merdivendeki Kadın” isimli tablonun ressamıyla yaklaşık kırk yıl önce yaşamış olduğu bir anısını hatırlaması ve bu anının izini sürmesi konu edilir romanda.

BÖLÜM 3: ALMANYA'DA SAVAŞ SONRASI EDEBİYAT VE BERNHARD SCHLİNK'İN “SELB ÜÇLEMESİ”NDE ADALET SORUNSALI

3.1. Savaş Sonrası Alman Edebiyatı

İkinci Dünya Savaşı'ndaki müthiş hezimetin ardından, 1945 yılında kayıtsız şartsız teslim olan Almanya, bir yanda Amerika, Fransa ve İngiltere, diğer yandaysa Sovyetler Birliği tarafından deyim yerindeyse adeta zaptu rapt altına alınmıştır. Tüm ülke aynı dili konuşmasına, aynı kültürel geçmişe sahip olmasına rağmen bir tarafında müttefik güçler, diğer tarafındaysa Sovyetler Birliği'nin desteklediği rejimlerle yönetilmeye başlanmış; ülke fiili olarak ikiye bölünmüştür. Aslında bu Almanya için çok yabancı bir durum değildir, zira binyıllardır politik birliğini, yüzyıllardır da ulusal birliğini bir türlü tam anlamıyla sağlayamamış olan bir ülkedir burada mevzu bahis olan. Ancak her şeye rağmen Weimar Cumhuriyeti'yle birlikte, bu birliğe dair ümitler yeşermiş, gerek Alman toplumu gerekse uluslararası kamuoyu bunun artık gerçekleşeceğine tam anlamıyla inanmaya başlamışlardır. Ancak Nasyonel Sosyalist iktidarın izlediği ekonomik, sosyal, kültürel politikaların tamamının ırksal bir zemine oturtulmuş olması, yeşeren bütün ümitlerin alaşağı edilmesine ziyadesiyle yetmiştir. Ülke artık bambaşka bir yöne evrilmiştir: Faşizm.

Edebiyat genel olarak döneminin toplumsal, siyasal ve daha birçok alanda yaşanan çalkantı ve krizlerine ayna tutan bir sanat dalı olmuştur hep. Savaş sonrası dönemde de bu kural değişmemiştir. Savaş Sonrası Alman Edebiyatı da (Trümmerliteratur/Yıkıntı Edebiyatı) bu kuraldan azade değildir. Gerek savaş öncesi, gerek sonrası gerçekleşen toplumsal değişimler, evrilmeler, yaşanan acılar, beslenen umutlar, kırılan kalpler, katliamlar, savaşın insan kalbiyle oluşturduğu tezatlıklar, açmazlar, sürgünler... Bunların tamamı Savaş Sonrası Alman Edebiyatı'nın konu ve altmetinlerini oluşturan en temel zeminler olarak değerlendirilebilir.

“Onların yarattığı edebiyat şunu gösterecekti ki *'insan yalnızca yönetilsin diye var olmamıştır'* ve *'dünyamızdaki yıkıntılar ne dıştan bir şeydir ve ne de birkaç yıl içinde giderilebilir cinstendir.'* Savaşı yaşamış olanların eserleri organik bir gelişimden değil, bir felaketten, savaştan kaynağını alma eserlerdir. Ve yazarları çoğu kez etrafına bakınmaya, karşılaştırmalar yapmağa, özümlemeğe fırsat bulamamış kişilerdir.” (Aytaç, 1978: 297)

Acı bir dönemin edebiyata yansımaları da acı olacaktır elbette. Ancak savaş sonrasında ortaya çıkan, acıdan beslenen bu ‘trajik’ metinlerin birçoğu, günümüzde çok kez karşılaştığımız şekilde acıyı popülist bir dille, adeta pornografik bir araçsallaştırma işleminin ardından sömürgeci bir bilinçaltının ürünü olarak, bir tüketim metası formunda sunan “edebi” metinlerle karşılaştırılmayacak denli insana dairedir. Bu anlamda bahsettiğimiz acı, duygu sömürüsü olarak algılanmamalıdır. Bu acı kimi zaman karamsar, hatta bazen nihilist, kimi zamansa tıpkı Jurek Becker’in “Yalancı Jakob” romanında olduğu gibi ironik, zaman zaman da mizahi bir dille aktarılmaya çalışılmış “insani” metinlerdir.

Heinrich Böll’ün bir röportajda “Trümmerliteratur” (Yıkım Edebiyatı) kavramıyla ilgili bir soruya verdiği yanıt konuyu tüm çarpıcılığıyla özetlemektedir:

“Bizim nesil yazarlarının 1945’ten sonraki çalışmaları ‘Trümmerliteratur’ olarak tanımlandı. Buna bir itirazımız olamazdı, çünkü bu haklı bir tanımlamaydı. Bizim yazdığımız insanlar yıkıntıların içinde yaşıyorlardı. Bunlar savaştan çıkmış kadınlar ve erkekler ve de çocuklardı. Hepsi aynı ölçüde zarar görmüşlerdi. Bu insanlar keskin gözlüydüler. Görüyorlardı. Hiçbir zaman tam bir barış içinde değillerdi. Çevrelerinde bulunan hiçbir şey iç açıcı değildi. Yazar olarak bizlerse, kendimizi olara yakın hissediyorduk; çünkü biz onlarla özdeştik. Karaborsacılarla ve karaborsacıların kurbanlarıyla, kaçaklarla ve herhangi bir şekilde evsiz yurtsuz kalmışlarla ve her şeyden önce bizim ait olduğumuz ve büyük bölümünün gerçekten dikkate değer bir durum içinde bulunduğu nesille özdeştik. Bu nesil yurda dönüyordu. Bu, biteceğine pek az kişinin inanabildiği bir savaştan yurda dönüşü. Yani biz savaşı, yurda dönüşü, savaşta gördüklerimizi ve yurda döndüğümüzde karşılaştıklarımızı, kısacası yıkıntıları yazdık. Bu da bu genç edebiyata ait olan ‘savaş’, ‘yurda dönüş’ ve ‘yıkıntı edebiyatı’ gibi kavramları ortaya çıkardı.” (Böll, <http://www.yenihayat.de/kultur/savas-sonrasi-alman-edebiyati>)

Böll’ün de anlattığı gibi savaş sonrasında şehirleri, sokakları, caddeleri, evleri ve hatta hayvan barınakları bile yerle yeksan olmuş bir ülkede, insanlar başka türlü olabilir miydi? Yıkıntıların içinde yıkılmış insanlar! İşte böylesine bir dönemde, tüm ülkenin, hayatın her alanında yepyeni bir başlangıç yapmaktan başka şansı yoktu; buna elbette edebiyat da dahildir.

Bu dönemde edebiyatta yepyeni, melez bir akım ortaya çıkmıştı: Yeni nesnelcilik ile dışavurumculuğun harmanlandığı, *Gruppe 47*¹¹ olarak anılan grubun öncülük ettiği yeni bir edebi akım.

“Edebiyat tarihçilerinin 1945 yılından başlattıkları modern Alman edebiyatının savaşı yaşamış bir kuşağın, edebiyat geleneğiyle herhangi bir bağ kurmaksızın, başka bir deyişle edebiyat mirasından yararlanmak yoluna gitmeden yarattıkları bir edebiyat olduğu varsayımı oldukça yaygındır. Hans Mayer konferansına modern edebiyatta ‘*süreklilik*’ özelliğini araştırmakla başladı. 1945 yılını sıfır noktası, bu dönemin edebiyatını ‘çorak edebiyat’ olarak damgalayan yaygın görüşün hareket noktası şuydu: Savaşı yaşamış ya da savaş yüzünden öğrenimini yarıda bırakmış ya da amaçladığı mesleğe geçememiş, Heinrich Böll’ün deyişiyle ‘*gençliği elinden alınmış*’ bir kuşağın insanları aslında yazar olmak, şair olmak gibi bir hevesleri olmadığından kendilerini bu alanda yetiştirmek, eskileri tanımak gibi bir hazırlıkları yoktu. Onlar eğer savaştan sonra yazmaya kalkmışlarsa bu, bir çeşit içini dökme-ferahlama ihtiyacının belirtisiydi ya da savaş denen felaketi kendi tecrübelerine dayanarak gelecek kuşaklara anlatmak ve onları bu felakete uğramaktan korumak gibi bir görev sayılıyordu.”(Aytaç, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1048/12643.pdf>)

Çalışmanın kapsamı açısından, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı ile ilgili vereceğimiz malumatları, bu kadarla sınırlı tutmak doğru olacaktır. Bernhard Schlink, her ne kadar bu edebi akımın yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklerinin birçoğunu eserlerinde barındırıyor olsa da, onun tam anlamıyla bu akıma mensup bir yazar olduğunu söyleyemeyiz. Ancak onu bu dönem edebiyatından tamamiyle soyutlamanın da doğru olmayacağını düşündüğümüzden, bu ön bilgilerin, tezin okuru açısından faydalı olacağı rahatlıkla söylenebilir.

3.2. Geçmişe Dair Bir Roman “Selb’in Yargısı”

Bernhard Schlink’in, Walter Popp ile birlikte 1987 yılında kaleme almış olduğu ilk romanı olan “Selb’in Yargısı”, Selb Üçlemesinin birinci kitabıdır. Polisiye roman dalında birçok defa ödülle taçlandırılmış olması bakımından, tür açısından Alman edebiyatı bağlamında takdire şayan bir başarı elde etmiştir. Romanda, kendisi eski bir Nazi savcısı olan Gerhard Selb’in, savaş sonrasında görevinden ayrılıp özel dedektiflik yaparken karşılaştığı olaylar silsilesi konu edilmektedir.

3.2.1. Romanın Özeti

İlk bölüm, Ren Kimya Tesisleri’nin¹² sahibi, Selb’in liseden arkadaşı ve aynı zamanda rahmetli eşinin ağabeyi Korten’in Selb’i huzuruna çağırıp, şirkette baş gösteren bir

¹¹ Gruppe 47: Almanya’da, 1947-1967 yılları arasında, yazar Hans Werner Richter öncülüğünde kurulan, toplantılarına birçok ünlü yazarın katıldığı grup.

sorunu çözmek üzere görevlendirmesiyle başlar. Şirket çalışanlarının birçoğunun maaşları aylardan beri hatırı sayılır ölçüde fazla yatırılmaktadır; ancak bu, şirket bilgisi dahilinde olmayıp, farkedilmesi aylar sürmüştür. Korten bunun siber suçlarla bağlantılı bir olay olduğunu düşünür ve Selb'den bunu yapan veya yapanların kimler olduğunu bulmasını ister.

Selb, yaptığı araştırmalar sonucunda, kentteki bütün fabrikaların emisyon değerlerini ölçmekte olan ara bir firmada bulur kendini. Firmanın iletişim ve high-tech baş sorumlularından, aynı zamanda Korten'in özel sekreteri Bayan Buchendorff ile aşk ilişkisi yaşayan Mischkey ile yaptığı bir görüşme sonunda, adamın şüpheli söylemlerinden rahatsız olur ve onu bir nevi takibe başlar. Yaptığı uzun bir araştırma sonunda Mischkey'i suçlamak için yeterli deliller elde ettiğini düşünür ve bu delillerle birlikte Korten'e olayı çözdüğünü bildirir. Ancak bundan sonrası için Korten'den bir ricası olacaktır dedektifimizin: Mischkey'in üzerine çok fazla gitmemek; zira Selb, Mischkey'in kararlı duruşu ve lafı dolandırmayan dobralığından çok hoşnut kalmıştır. Korten'den bunun sözünü alan Selb şirketten ayrılarak Atina'ya, tatil yapmak üzere yola koyulur ve ilk bölüm sona erer.

Tatilde geçen birkaç ayın ardından eve dönme vakti gelmiştir. Döndüğünün ertesi günü müthiş bir haberle sarsılacaktır dedektifimiz; Peter Mischkey bir trafik kazası sonucu ölmüştür. Haberi almasından birkaç saat sonra Mischkey'in sevgilisi Buchendorff'tan bir telefon gelir ve kadın görüşmek için randevu ister; cinsel anlamda etkilenmiş olduğu kadının talebini geri çeviremez Selb ve öğleden sonrası için randevulaşırlar.

Bayan Buchendorff, Peter'in ölmeden önceki son birkaç hafta içinde takınmış olduğu garip tavırlardan ve bir tartışma sonucu çekip gitmesiyle birlikte onu takib ettiğinden bahseder. Takip sonucunda Peter'in iki adamla buluştuğunu ve adamlar tarafından ciddi bir biçimde tartaklandığına tanıklık etmiştir kadın. Bu olayın ardından gelen haftada Peter ölmüştür ve bu, Bayan Buchendorff'un nazarında şüpheli bir ölümdür; Selb'den ücreti karşılığında olayı araştırıp gerçeğe ulaşmasını ister. Kahramanımız kerhen de olsa işi kabul eder ve hemen ertesi günü çalışmalara başlar.

¹² Ren Kimya Tesisleri: 19. YY sonlarından itibaren Almanya'da faaliyet göstermekte olan kimyevi ürünler fabrikası.

İlk iş olarak kaza yapılan araca ulaşan Selb, araba üzerinde yaptığı detaylı incelemeler sonucunda sağ farda kan benzeri bir leke görür ve test edilmek üzere bir örnek olarak bunu laboratuvar çalışanı bir arkadaşına gönderir. İkinci aşamada ise, Bayan Buchendorff'dan almış olduğu yedek anahtarlarla Mischkey'in evine girer. Çekmecelerdeki bir dosyayı açtığında gördükleri neticesinde şoke olmuştur; Ren Kimya Tesisleri ile ilgili birçok belge ve gazete kütürü, adeta büyük bir arşiv oluşturulacak şekilde toplanıp düzenlenmiş ve kronolojik olarak sıraya koyulmuştur. Bu belgeler içinde Nazi dönemi gizli yazışmaları, şirketin iktidarla olan ilişkilerine dair bir sürü evrak ve mektuplar da bulunmaktadır. Belgelerle birlikte yaptığı derin tetkikler sonucunda bütün işaretler Ren Kimya Tesisleri'ni, dolayısıyla Korten'i göstermektedir. Ancak Korten'in neden böyle bir şey yapabileceği sorusunun cevabını bulamadığı için puzzlein bir parçası eksik kalmaktadır. Bu yüzden Korten'le yüzleşmeye karar verir. Korten'e elde ettiği verilerden ve Mischkey'in ölümünün şüpheli olduğundan bahseder. Aslında Korten Selb'in söylediklerine karşı çıkmaz ve elindeki belgelerle kendilerine karşı yapılan şantaj girişimin cezası olarak Mischkey'in üzerine adamlarını saldırdığını ve onu dövdürttüğünü kabul eder. Ancak trafik kazasıyla uzaktan yakından ilgisi olmadığını eklemeyi de ihmal etmez. Arabadan aldığı kan örneği ve görgü tanıklarının ifadeleri sonucu şirkete ait olan ve bir önceki hafta kalp krizi neticesindeki vefatına değin tesis kampüsündeki müstemilatta ikamet etmekte olan eski Nazi subayı ve aynı zamanda tesisin getir götür işlerini onyıllardan beridir layığıyla yerine getiren yaşlı Schmalz'a ulaştığını ifade eden Selb'e, Peter'i korkutmak üzere Scmalz'ı görevlendirdiğinin doğru olduğunu, ancak ölümle ilgili herhangi bir imada dahi bulunmadığını söyler. Kim bilir yaşlı adam belki de şirkete olan vefa borcunu ödemek adına kendi böylesine şuarsuz bir tasarrufta bulunmuş idi. Aslında Selb bu karşı çıkışa pek aldanmış sayılmazdı, fakat eldeki deliller onu ancak bu noktaya kadar getirebiliyordu; elinde doğrudan Korten'i suçlamaya yetecek denli veri henüz bulunmamaktaydı. Korten, Selb ofisten ayrıldığı sırada, bu işin peşini artık bırakması gerektiğine dair bir uyarı yapmayı da ihmal etmemiştir.

Romanın üçüncü ve son bölümü, olayların tam anlamıyla çözüme ulaştığı bölümdür de aynı zamanda. Selb, Peter Mischkey'in evinde bulmuş olduğu dosyayı incelerken, Mischkey'in San Francisco'da yaşayan biriyle düzenli olarak mektuplaştığını farkeder. Ancak mektuplaştığı kişinin ismini gören Selb bir kez daha şoke olmuştur; savaş

döneminde, eşcinsel ilişkide bulunmakla suçlanıp mahkeme karşısına çıkarılarak idam cezasına çarptırılmasının ardından firar eden Karl adında bir kimyager; işin daha da trajik olan kısmı ise davayı yürüten savcının ismi Gerhard Selb'den başkası değildir. Karl ile birlikte aynı suçtan dolayı Tyberg adında başka bir kimyager daha yargılanmıştır aynı davada, ancak Tyberg, Karl kadar şanslı olamamış ve infazdan kurtulma fırsatı bulamamıştır. Kendi hayatına dair –deyim yerindeyse- trajik bir flash-back yaşayan Selb, girdiği şokun ardından serinkanlı bir biçimde düşünür ve San Francisco'ya, Karl ile görüşmek üzere gitmeye karar verir.

Soruşturmanın akıbetini Bayan Buchendorff'a da anlatır. Bayan Buchendorff Karl'ı yakinen tanıdığını ve onunla birlikte ABD'ye gelebileceğini söyler. Ancak adamın görüşmeyi kabul etmesi için Selb'in kimliğinden bahsetmemelir gerekmektedir; görüşme için bir kereliğine mahsus Buchendorff'un amcası olacaktır kahramanımız.

İkili birlikte San Francisco'ya uçar ve Karl ile görüşür. Daha birkaç dakika geçmiştir ki adam Selb'in kim olduğunu anlar. Ancak beklendiği gibi bir tepki gelmez Karl'dan; olayın üzerinden kırk seneden fazla bir zaman geçmiş ve nefretlerin, kızgınlıkların üzeri neredeyse küllenmiştir. Selb ile Karl geçmişteki bu davay ilişkin sohbet ederler. Adam ona nasıl kaçtığını anlatır; Ren Kimya Tesisleri'nde birlikte çalıştığı diğer akademisyen olan Korten, kendi nüfuzunu kullanarak, gardiyan Nazi subaylardan birini ikna etmiş ve infazdan bir gece önce kaçmasına yardım etmiştir; Karl bu nedenle Korten'e ziyadesiyle müteşekkirdir. Ancak Selb'in aklına bir soru takılmıştır; Korten böyle bir nüfuza sahiptiyse eğer, neden Tyberg'in kaçmasına da yardım etmemiştir? Netice de Tyber de mesai arkadaşlarından biri idi. Sohbet ilerledikçe söz kaçışa yardım eden Nazi subayına gelmişti. Şoke etkisi yaratan gerçek birdenbire Selb'in kafasında şimşekler çakmasına neden olur; subayın adı Scmalz'dır; Ren Kimya Tesisleri'nin bahçesindeki müştemilatta ikamet eden emektar Scmalz. Selb dava sırasında toplanan delilleri ve Korten'in, Tyberg ve Karl'ın ceza alması için kendi üzerinde kurmaya çalışmış olduğu tatlı sert baskıyı düşündü. Olayı belki de o an çözmüştü kahramanımız. Şirketin en üst düzey yöneticileri olmaya aday üç isim vardı; Tyberg, Karl ve Korten. Korten diğer ikisini saf dışı bırakmak için sahte deliller üretip davanın savcısını kışkırtmış ve emeline ulamıştı. Okların kendi üzerine çevrilmesini engellemek için de sanıklardan birinin kaçmasına yardım ederek, aslında ne kadar da iyi bir insan ve mesai arkadaşı olduğunu

kanıtlamıştı. Korten'in öncelikli amacı birilerinin ölmesi değil, ama her ne pahasına olursa olsun yolunun boşalması idi; neticede yolundaki engellerden biri mezara bir diğeri de çok uzak bir ülkeye gitmiş, iktidarı tek başına eline alabilmek için artık hiçbir engel kalmamıştı. Bu deyim yerindeyse tam anlamıyla dahiyane bir plandı ve kusursuz bir biçimde uygulanmıştı, ancak Selb için en trajik olan tarafı ise, kerhen dahi olsa bu adaletsizliğe alet olmakla kalmayıp, planın yürümesindeki en önemli halka olma özelliğini taşımıştı.

Kandırılmışlık, utanç ve pişmanlık duyguları içinde Korten'in İtalya'daki çiftliğine giden Selb, çayırıklarda Korten'le birebir konuşma imkanını yakalar ve tüm olanları, hissettiklerini açık bir şekilde aktarır. Neden sorusunu sorar ona. Ancak Korten'in suçlamalara konu olan yaşanmışlıkların, olması gerektiği şekilde cereyan ettiği karşılığını verip, en küçük bir pişmanlık belirtisi göstermeksizin devam etmesi, artık konuşacak çok bir şey kalmadığı konusunda Selb'i ikna etmeye yeter. Çayırıkların bitimindeki uçurumun kenarında durup Korten'i omuzundan iter ve kayalıklara çarpıp denizin derinliklerine hızla batışını, tek bir duygu belirtisi göstermeksizin öylece seyreder.

3.2.2. Geçmiş ve Şimdi Arasındaki Boşlukta Bir Dedektif

Varoluşçu felsefe insanı geçmiş, şimdi ve gelecek arasında sürekli olmakta olan bir varlık şeklinde tanımlar. "Selb'in Yargısı" adlı romandaki durum da çok farklı değildir. Özel dedektif Selb çözmekle yükümlü olduğu olayları araştırırken, sacın bu üç ayağı arasında adeta mekik dokur. Bir yandan olayların kökeni geçmişe dayanırken öte taraftan şimdide yaptığı araştırmayla aslında bir nevi geleceği de şekillendirmiş olur. Ancak metnin bu polisiye zemini üzerinde cereyan eden sürükleyici olaylar silsilesi, çözüme ulaştığında biten durağan bir vakıa olarak tarihin derinliklerine asla ve kata gömülmeyecektir. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi olmakta olanın oluşuna katkı sunarak bu döngünün devamlılığını sağlayacaktır.

Her "kaliteli" romanda olduğu gibi önümüzde duran eserde de, yüzeyde cereyan eden olaylar değil, ama metnin derinliklerinde (altmetinde) yazar tarafından, anlatıcı vasıtasıyla etik, politik, sosyal, kültürel önermeler verilmektedir; zaten bir edebi metni değerli kılan en önemli unsurların başında da bunlar yer almaktadır. Özel dedektif Selb

geçmişe ilişkin araştırmalarında ilk önce kendi bireysel geçmişine döner; buradan toplumsal belleği ön plana çıkarır ve nihayetinde geçmişini yeniden kurgulayarak/tanımlayarak, gelecekteki yaşayabilme olasılıklarını su yüzüne çıkarmaya çalışır.

“Berlin’de üniversitede okurken hocam olan Carl Schmitt¹³, biz öğrencilere politik düşmanımızı birbirinden kesin olarak ayırmamızı sağlayan bir teoriden söz etmiş ve bunun üzerine herkes ikna olarak antisemitizm gütmeyi kendisi için meşru olduğunu hissetmişti. Daha o zamanlarda başkalarının temiz duygulara sahip olmamaya dayanıp dayanamadıkları ve bunu başka yollarla gizlemeye çalışıp çalışmadıkları konusuna ilgi duyuyor, kişisel şeylerle kişisel olmayan şeyler arasında kesin bir sınır koyma yeteneğimin çok gelişmemiş olabileceğinden endişe duyuyordum. (Schlink ve Popp, 2005: 91)

Romanın başkışisi yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere 1930’ların Almanya’sında Berlin’de üniversite okumuş eğitimli bir şahsiyettir. Ancak girmiş olduğu derste ona hissettirilmeden dayatılan Yahudi düşmanlığı öyle bir noktadadır ki, bu, dönemin eğitimli insanları açısından dahi adeta meşru bir hak gibi görülebilmektedir. Aslında Selb burada bireysel ve toplumsal geçmişine yönelik keskin, etik bir eleştiride bulunmaz henüz. Bu sadece geçmişini tanımlayabilmek –dolayısıyla biz okuyuculara tanımlatabilmek- için dillendirilen bir pasaj olma özelliğindedir. Bu, tıpkı psikanalitik bir kazı çalışmasına benzer; öncelikle geçmişteki vakıalar su yüzüne çıkarılmalı, ardından bunlar yeniden anlamlandırılmalıdır.

Üçlemenin bu ilk romanında tam da bunu yapmıştır Schlink. Okuyucu burada Nazi Almanya’sı ve ona hizmet eden insanların varoluşlarına dair iyi veya kötü ‘iddialı’ yargılarla karşılaşmaz. Aslında bu anlamda, Schlink’in hukukçu kimliğinin de büyük katkısıyla, yazarlık açısından oldukça ‘demokratik’ bir tavır takındığını söylememek, onun açısından haksızlık olacaktır. Zira ‘sanat’ çevrelerinde, vakıa ve olaylara, ‘iyi’, ‘kötü’ sıfatlarını, toplumsal veya bireysel önkabullerle, sorgusuz sualsiz atfetmek, popüler kültür içinde neredeyse bir ‘moda’ halini almıştır. Eser okuyucuyu, zihinsel bir tartışmanın içine sürükleyeceği yerde, onu, yazarın kendi yargılarının, metin içinde

¹³ Carl Schmitt (1888 - 1985): demokrasiyi bir dışlama rejimi olarak temellendiren Alman devlet hukukçusu ve felsefecisi. İstisnai olanın üzerinde deyiş yerindeyse mutlak olarak kurguladığı iktidar anlayışı ve burada da belirtildiği gibi, dost-düşman ekseninde tanımladığı siyaset felsefesi, Carl Schmitt’i Nazizm’le buluşturmuştur. Schmitt, 1 Mayıs 1933’te Hitler’in Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi’nin saflarına katılmıştır.

adeta dayatıldığı, ‘totaliter bir ‘eğlence’nin, özdeşleşmeci figürü haline getirir. Bernhard Schlink, deyim yerindeyse bu tuzağa düşmemiştir; o, üçlemenin en azından bu ilk kitabında, okuyucuyu metinle başbaşa bırakmış, ona tartışma, ‘kendi yargısı’na varabilme özgürlüğü tanımıştır.

“Kendimi bir zamanlar olduğum gibi, sadece Nasyonal Sosyalizm’in savcısı olarak görüyordum ve ben de bir daha asla öyle olmayacaktım. İnancım kaybolmuştu. Sanırım bir insanın nasıl olup da Nasyonal Sosyalizm’ beğlanabileceğini anlayamıyorsunuzdur. Ne var ki siz, bizim 1945’ten sonra ancak parça parça edinebildiğimiz bilgiyle yetiştiniz. (Schlink ve Popp, 2005: 133-134)

Selb burada, yazar marifetiyle, okuyucu ile bir diyaloga sokulmuştur. Roman başkişisi okura direkt hitap eder ve ona, kendi ön malumatlarıyla geçmişini değerlendirme şansı tanır. Okur aynı zamanda bu şekilde kendi önkabulleriyle, önyargılarıyla yüzleşme olanağına da kavuşmuştur. Bu metot gerek edebiyatta, gerekse sanatın diğer alanlarında, oldukça sık kullanılması ve esere gerçek anlamda ‘çoğulcu’ bir değer katması bakımından önemlidir. Kraamer’in “Nuremberg Duruşması” adlı 1961 yapımı filminde, bu metoda örnek teşkil eden müthiş bir replik bulunmaktadır:

“Ülkenin her yerinde ateş vardı. Ezilmişlik, küçük düşmüşlük, açlık vardı. Demokrasimiz vardı, evet, ama ilgili kişiler tarafından yıpratılmıştı. Hepsinden önemlisi korku vardı; bugünden korku, yarından korku, komşulardan korku ve kendimizden korku. Ancak bunu anladığınızda, Hitler’in bizim için ne ifade ettiğini anlayabilirsiniz. Çünkü o bize demişti ki: ‘Başımızı dik tutun. Alman olduğunuz için gurur duyun. İçimizde şeytanlar var; komünistler var, liberaller, Yahudiler, Çingeneler. Bu şeytanlar yok edilir edilmez, mutsuzluğumuz da yok olacak.’ Hepimizin bildiği günah keçisi masalı. Peki ya içimizdeki bilgililer ne yaptı? Tüm bunların yalan, yalandan da beter olduğunu bilenler ne yaptı? Neden sessiz kaldık? Neden bu işlere bulaştık? Çünkü ülkemizi seviyorduk. Birkaç politik fanatik haklarını kaybetmiş ne yazar? Azınlıktaki birkaç ırk haklarını kaybetmiş ne yazar? [...] Almanya’nın selameti için, acısı ve utancı ne kadar büyük olursa olsun, biz suçlu olduğumuzu bilenler itirafta bulunmalıyız. İnsanlar kamplarda öldürülürken farkında değildik. Peki ya Hitler Reichstag’a öfkesini kismaya başladığında neredeydik? Ya gecenin bir yarısında komşularımız Dachau’ya sürüklenirken neredeydik? Almanya’nın her yerindeki istasyonlarda çocuklar vagonlara bindirilip yok edilmeye götürülürken neredeydik? Geceleri çocuklar bize bağırdıkları neredeydik? Avukatım milyonlarca insanın yok edildiğinin farkında olmadığımızı söyledi. Bir bakımdan haklı olabilir. Biz sadece yüzlerce kişinin katledildiğini biliyorduk. Bu, suçumuzu azaltır mı? Belki detayları bilmiyorduk. Ama eğer bilmiyorsak, bu, bilmeyi istemediğimizdendi.” (Kramer, Nuremberg Duruşması, 1961)

Bu ilk romanda geçmiş, henüz ‘şimdileştirilmez’; şimdileştirme işine bir önhazırlık özelliğiyle, okuyucuya daha ziyade geçmişe bir kuşbakışı perspektifle bakabilme olanaklarının izlerini sürme fırsatını verir. Karakter, geçmişine –dolayısıyla toplumsal geçmişe- dair çeşitli olaylara değinir, zaman zaman pişmanlık belirtileri de sezilebilir bu cümlelerden, ancak ne var ki bu pişmanlık kırıntılarına rağmen o, henüz hazır değildir bununla yüzleşmeye; öncelik okurla bir sırdaşlık ilişkisi içine girebilmek çabasına verilmiştir. Kendi bireysel yaşantılarımıza da baktığımızda süreç benzer bir şekilde işlemektedir; ilk önce yaptığımız şeylerin kötü olduğunun –kötüyse eğer- farkında değildir, önce bunu güvendiğimiz biriyle paylaşır, görüş alışverişinde bulunuruz. Ancak bunun neticesinde yüzleşme kısmına geçebiliriz. Sürecin işleyişi açısından bu şekilde bakıldığında, romanın gerçeklikle oldukça dürüst bir ilişki kurduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Romanın kahramanına mimetik bir yol izlettirilir; bu anlamda mimetik estetiğin örneklerinden biri, bu eserde sergileniyor diyebiliriz. Ancak mimesisi doğal soucu olan ‘katharsis’in izlerini sürmek henüz mümkün değildir bu ilk kitapta.

“Her metin bir yandan tüm metinler için geçerli olan metinsellik ölçütlerini yerine getirirken, diğer yandan temsilcisi olduğu metin türünün özelliklerini taşır. Bu da üretilen metinlerin belli bir metin oluşturma örneğine göre düzenlenmesi anlamına gelir.” (Şenöz Ayata, 2014: 93-94)

Yukarıda bir metnin hangi temel özellikleri taşıması gerektiğine dair bir söylem görmekteyiz. Tüm metinler için gerekli olan kıstaslar bir yana, ama edebiyat/roman özelindeki kıstaslar göz önüne alındığında, romanın, gerek kurgusal anlamdaki biçimsel özellikleri, gerekse de içeriğe dair söylemsel anlamdaki şartları fazlasıyla yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Sanat genel olarak doğruyu veya yanlış, estetik bir kurgusallık içinde söyleme dönüştürme edimi olarak bilinir, ancak ne var ki bu çok dar bir bakış açısının kaçınılmaz sonucu olarak kazanmıştır zihinlerimize. Sanat, sanatçının kendi doğru yanlışlarını okuyucuya/alımlayıcıya sunma işi değildir; aksine gerçekliği, okuyucunun önüne, tartışma alanları açılacak şekilde olanca çıplaklığıyla bırakma işidir daha çok. Gerçeğe dair yeni bir kapı açar sanat; hatta bu kapıyı –sanatçının yeteneğiyle doğru orantılı olarak- bizatihi kendi yaratır. Kant’ın ‘Yüce’ kavramının gözleri kamaştırması misali, sanat da alımlayanın gözünü kamaştırır, zihnini deyim

yerindeyse allak bullak eder. Sanat, yüce ve estetik ilişkisi bağlamında Çernişevskiy'nin şu sözleri önemlidir:

“[...] Eğer estetik –güzellik bilimi olarak– iyiden, gerçekten vb. söz etme hakkına sahip değilse, yücelikten de söz etme hakkına sahip değildir. Estetik biliminden eğer sanat anlaşılıyorsa, bu durumda hiç kuşku yok ki estetik bilimi yücelikten söz etmek zorundadır, çünkü yücelik sanat alanına giren bir kavramdır.” (Çernişevskiy, 2012: 36)

“Selb'in Yargısı” özelinde, sanat eseri için söylediğimiz bu iddialı cümlelerin ne kadar karşılık bulduğu tartışılabilir elbet, ancak şunu söylemekten imtina etmeye gerek olduğu da düşünülmemeli: ‘iyi’liği kesinlikle tartışmaya açık olan “Selb'in Yargısı”, yukarıdaki desturla ilerlemeye çalışmıştır. Herkesin ‘kötü’ bellediği Nazi Almanyası için ‘bile’ tartışma zorunluluğu getirir okuyucuya, ki başkalarının önkabullerini özümsemesin, zaten çağımızın büyük problemlerinden olan zihinsel tembellik yolunda, ona bir katkıda bulunmasını diye. Bu anlamda eserin Nazi geçmişine dair yeni bir kapıyı –en azından– aralamaya çalıştığını söyleyebiliriz.

3.3. Geçmişin Neliğine Dair Bir Roman “Selb'in Hilesi”

Selb üçlemesinin ikinci kitabı olan “Selb'in Hilesi” yine özel dedektifimiz Gerhard Selb'in bir soruşturma esnasında yaşadıkları ve bu yaşadıklarıyla birlikte kendi hafızasında cereyan eden karmaşık oyunları konu almaktadır. İlk kitaptaki Schlink – Popp ortaklığı bu kitapla birlikte son bulur; Bernhard Schlink yoluna yalnız devam eder.

3.3.1. Romanın Özeti

Üçlemenin ikinci kitabı olan “Selb'in Hilesi” özel dedektif Gerhard Selb'e, bakanlıkta bölüm şefi olarak çalışan Salger'den gelen telefonla başlar. Adam kahramanımıza kızının kaybolduğunu bildirir ve ondan Leonore adındaki kızını bulmasını rica eder. Her ne kadar Selb ilk önce işi kabul etmek istemese de Salger'in ısrarlarına dayanamayarak işi alır.

Ertesi gün posta kutusunda, Leo'nun bir adet vesikalık resminin de bulunduğu bir zarf bulur. Zarfın içinde ayrıca kızın yaşadığı şehir, okuduğu üniversite ile ilgili bilgilerin

bulunduğu bir not ve yüzlük banknotlardan oluşan 5000 Mark tutarın da bir de avans bulunmaktadır.

İşe, ilk olarak kızın okuduğu üniversiteye gitmekle başlar Selb. Leo mütercim tercümanlık bölümünde okumaktadır. Orada bölüm başkanı profesör, sekreter dahil birçok kişiyle yaptığı görüşmeler neticesinde, kızın yaklaşık altı aydır derslere girmedeği ve kaydını dahi yenilemediğini öğrenir. Ancak öğrenci işlerindeki sekretere yaptığı ısararlar sonuç verir; önemli bir bilgi olarak kızın yaşadığı evin adresine ulaşabilmiştir.

Ne var ki elindeki adrese giden Selb'i, Leo'nun ev arkadaşı karşılar. Kısa süren bir diyalogun ardından elle tutulur herhangi bir veriye ulaşamamıştır; kız aylardan beri eve de uğramamıştır. Derin bir açmaza giren Selb, tek tek polis müdürlüklerini arar ve Leonore Salger adına herhangi bir işlem yapıp yapılmadığını araştırır; fakat sonuç yine değişmemiştir. Son çare olarak şehirdeki birkaç hastaneyi dolaştıktan sonra girdiği psikiyatri hastanesinde bir bilgiye ulaşır. Doktor Wendt ile yaptığı konuşmada doktor ona Leo'nun birkaç aydır hastanelerinde kaldığını, ancak yaklaşık bir hafta önce üzücü bir cinnetle birlikte kendini hastanenin üçüncü katındaki pencerelerden birinden bırakarak vefat ettiğini söyler. Dinledikten sonra ilk şoku atlatan Selb, sakin kafayla düşündüğünde doktorun anlattığı hikayenin tutarsız olduğunu düşünür. Doktor Wendt Leo'nun babasıyla görüşmek istemediğinden haberdardır ve bu konuda ona yardımcı olmuştur. Ancak eğer kız öldüyse polise, dolayısıyla ailesine de bir bilgi verilmiş olmalıdır.

Kuşkuyla hastaneden ayrılan Selb, polis müdürlüğündeki dostları vasıtasıyla Dr. Wendt'in adresine ulaşır ve ertesi gün eve girmeye karar verir.

Eve girdiğinde kısa bir inceleme yapar ve not defteri ile telefon rehberindeki birkaç numara ve adresi kaydeder. Wendt'in başka bir adresteki meslektaşı bir doktorun evinin önüne park ettiği sırada yirmili yaşların ortalarında bir kadın ve iki küçük çocuğun eve girmekte olduğunu görür; kadın Leo'nun ta kendisidir; Selb onu vesikalık resmi sayesinde tanıyabilmiştir. Ancak kızla konuşmaya çalışmaz, zira hikayede bir tutarsızlık vardır. Neden babasıyla görüşmek istemiyordur ve neden okulunu bırakıp bakıcılık yapmaktadır?

İşvereni Salger'le yüzyüze görüşmeye karar verir öncelikle. Bunun nedeni Leo'yu olası bir tehlikenin içine atmak istememesidir.

Salger'le yapmış olduğu telefon görüşmelerinde adamın yüzyüze görüşmekten özellikle imtina ettiği izlenimini edinir. Bunun üzerine yine polis müdürlüğünde bulunan dostlarından, görüşme yaptığı numaranın kime ait olduğunu ve ev adresini öğrenir. Telefon Salger değil Helmut Lemke adına kayıtlıdır. Bunun üzerine kuşkuları iyiden iyiye derinleşen kahramanımız ertesi gün Bonn'a, adresin bulunduğu sokağa gider. Binanın kapıcısıyla konuştuktan sonra, yaptığı görüşmelerin, binanın giriş katındaki küçük dükkandan yapıldığını öğrenir. Camdan baktığında, içeride bir sehpa ve üzerinde bir telefon bulunduğunu farkeder ve geri dönmeye karar verir. İlk birkaç gün elde ettiği bilgileri işvereniyle paylaşmak yerine yüzyüze görüşme konusunda ısrar eder ve sonunda karşı tarafı razı etmeyi başarır.

Lemke'yle bir restoranda buluşurlar. Selb daha konuşmanın başında adama kim olduğunu bildiğini söyleyip, Leo'yu neden aradığını sorar. Lemke çok fazla ayak diremeden, başıyla dedektifin söylediklerini onaylar ve Leo'nun babası olmadığını kabul eder. Adam çok yakın bir aile dostu olduğunu ve Leo'nun onu küçüklüğünden beri bir abi gibi gördüğünü, onunsu kıza bir baba şefkatiyle yaklaştığını söyler. Yani hikayede isimler dışında yalan denebilecek pek de bir şey yoktur aslında ve kız için gerçekten de meraklanmaktadır Lemke. Selb'den kızın yerini söylemesini ister. Ancak Selb Le'yu bulduğundan bahsetmez. Sadece psikiyatri kliniğinde bir süre kalmış olduğunu söyler.

Lemke'nin söylediklerine körü körüne inanma yoluna gitmemiştir kahramanımız, zira işinin en önemli koşullarından biri de şüphesiz şüphe etmektir; ilk önce Leo ile konuşmalıdır.

Birkaç gün sonra beklenmedik bir şey olur ve Lemke Selb'in evine girmek suretiyle tabancasının kabzasıyla kahramanımızı ciddi bir biçimde döverek tehdit eder. Ancak Selb her şeye rağmen kızın yerini açık etmez.

Leo'yu görmeye gittiği gün ilginç olduğu kadar kötü de bir ahber alır polis dostu Naegelsbach'tan; Doktor Wendt sokak ortasında, göğsüne bir kurşun sıkılı halde ölü bulunmuştur. Aldığı habere rağmen Leo'yu görmeye gider.

Leo çok bir şey anlatmamakla birlikte Lemke'yi veya bir başkasını asla görmek istemediğini söyler; bu, Selb'in kızın yerini kimseye söylememesi için yeterli bir gerekçedir. Selb kafası iyice karışmış Leo'nun yanından ayrılır.

Ertesi gün Wendt'in cenazesinde merhumun babasıyla tanışır ve kendini tanıttikten sonra yaşlı adam tarafından oğunun cinayetini çözmek üzere görevlendirilir. Cenazenin sonun adöğruysa kendini gizemli olayları çözen bir meraklı olarak tanıtan Peschkalek adında biriyle de tanışır. Peschkalek ona olayı birlikte araştırmayı teklif eder. Selb adamdan hoşlanmıştı ve birkaç gün sonra bu teklifi kabul eder.

Peschkalek Selb'e Viernheim adlı bir kasabadaki, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerikan üssü olarak tahsis edilen bir bölgeye birkaç ay önce yapılmış olan bir terör saldırısından bahseder. Saldırımı gerçekleştirenler, oradaki tesislerde kimyasal araştırmalar sonucu ortaya çıkan atık gazların saklandığı, ikinci bir Çernobil vakası olduğu ve buna kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla bu saldırıyı düzenlemişlerdir. Ancak iki Amerikan askeriyle birlikte beş saldırgandan biri ölmüş olmasına rağmen bu, çekeceği tepkiler hesaba katılarak basına yansıtılmamıştır; polis kayıtlarında dahi böyle bir olay yoktur. Yalnızca Viernheim'dan birkaç kilometre uzaklıkta Kaefetal adlı bir kasabada terör saldırısı başlığıyla küçük bir haber geçilmiştir. Buradaki amaç, dikkatleri Amerikan üssünden ve zehirli atık gazlardan uzaklaştırmaktır. Eğer atık gazlardan kamuoyu haberdar olursa bu hem Alman hükümeti hem de Amerikalılar için pek hayırlı sonuçlar doğurmayacaktır. Bu haberi doğru bir biçimde veren yalnızca bir gazete vardır; Viernheimer Tageblatt. Haberi yapan gazeteciyle bir görüşme ayarlarlar.

Gazeteci Peschkalek'in sözlerini doğrular. Ayrıca zanlıların içinde Leonore Salger ve Helmut Lemke'nin olduğunu da söyler. Zaten bu görüşmeden sadece iki gün önce federal polisler Selb'in evine gelmiş ve Leo'nun nerede olduğunu sormuşlar ama suçundan bahsetmemişlerdi. Şimdi taşlar yerli yerine oturmaya başlamıştır.

Selb bu defa uzun uzadıya Leo'yla görüşmeye karar verir. Kız, Lemke'nin anlattıklarını doğrular. Ancak onun vasıtasıyla sosyalist bir gruba üye olmuş ve kendine emperyalizme karşı savaşmak gibi bir misyon biçmiştir. Ancak iş Viernheim'daki saldırıya geldiğinde Leo ile Wendt kesinlikle karşı çıkmışlar ve dahil de olmamışlardır. Leo Selb'den onu yurtdışına çıkarmasını ister. Biraz düşündükte sonra bu teklifi kabul eder kahramanımız.

Birlikte Locarno'ya giderler. Orada, üçlemenin ilk kitabında kilit rollerden birini oynayan Tyberg'in evine konuk olurlar, ancak Leo daha ilk günün gecesinde ortadan kaybolur.

Eve geri dönen Selb, Wendt cinayetini araştırmaya devam eder. Babasıyla yaptıkları görüşmenin ardından Wendt'in Lemke'yle olan ortak arkadaşlarından birine ulaşır. Adamla yaklaşık bir saat sohbet ettikten sonra masada duran bir resim dikkatini celbeder dedektifin. Resimde Lemke, Wendt ve adam yanyana durmaktadır, fakat asıl şaşırtıcı olansa yanlarındaki dördüncü kişidir. Bu, Peschkalek'ten başkası değildir.

Daha sonra Selb, Peschkalek'in evine gizlice girer ve çekmecelerde bir dosya bulur. Dosyada, Viernheim saldırısında çekildiği belli olan resimler, bir harita ve ulusal gazetelerle yapılan yazışmalar mevcuttur. Peschkalek gazetelerin genel yayın yönetmenleriyle yazışmış ve vereceği bu skandal belgelere karşılık bir milyon mark talep etmiştir. Ancak polis kayıtlarında dahi geçemeyen bu olayı –korkudan olsa gerek– hiçbir gazete kabul etmek istememiştir.

Ulaştığı bu muazzam bilgilerin ardından Wendt'in babasıyla bir görüşme ayarlar ve ona tüm bunları anlatır. Harita kelimesini duyar duymaz yaşlı adamın yüzüne yerleşen sert ifade gözden kaçacak gibi değildir. Harita baba Wendt'e aittir. İkinci Dünya Savaşı sonunda atık gazların nerelerde gömüldüğünü göstermekte olan harita, emlak piyasası açısından gelecekte yapılacak yatırımlar açısından vakti zamanında muazzam bir değere sahiptir. Ancak yaşlı adam haritayı kati surette kullanmamıştır. Daha önceleri oğluyla harita yüzünden kavga etmiş olduklarını bile anlatır. Oğul Wendt ona sahip olmak istemiştir.

Wendt'ten yaşça büyük ve aynı zamanda daha kurnaz olduğu her halinden belli olan Lemke, onu kesinlikle zorlamış ve sonunda amacına ulaşmış olmalıydı. Daha sonrasındaysa ardında kanıt bırakmamak adına onu ortadan kaldırmıştı.

Dosyayı alıp polise teslim etmeye karar verir Selb. Tekrar Peschkalek'in evine girer. Ancak dosyayı alacağı sırada Peschkalek eve gelir; ikili karşı karşıyadır artık. Birer sigara yakarlar. Tartışma biraz sertleşir ve Peschkalek Selbi iter. Selb'in elinde bulunan sigara, fotoğraf yıkamakta kullanılan, dibinde kimyasallar birikmiş olan küvetin içine

düŖer ve kimyasalları tutuŖturur. Ev yanmaya baŖlamıŖtır. İkili evden dıŖarı çıkarlar. Peschkalek dumandan zehirlenmiŖtir ve ambulansla hastaneye sevk edilir.

Selb federal polisle anlaŖma yapmak üzere polis merkezine gider. Elindeki belgelerden bahseder, bunları basına sızdırmamak koŖuluyla Leo'yu davanın dıŖında tutmalarını talep eder. Tüm belgeler yanmıŖ olmasına rağmen kamuoyunda oluŖabilecek herhangi bir skandala sebebiyet vermemek için polis bu teklifi kabul eder.

İŖpanya'da Lemke ile birlikte yakalanan Leo serbest bırakılır. Peschkalek ile Lemke ise Kaefertal teröristleri sıfatıyla tevkif edilirler. Olay ancak Kaefertal saldırısı olarak yer bulabilir basında; zehirli gaz ve Amerikan üssünden tek kelimeyle dahi olsa bahsedilmemiŖtir.

3.3.2. GemiŖle atıŖmakta Olan Bir Dedektif

Ülemenin ikinci kitabı olan “Selb'in Hilesi”, ilk kitap için koymuŖ olduğumuz “gemiŖin neliği” sorunsalını, bir sonraki aŖamaya taŖıyarak, ‘ne’ sorusundan ‘nasıl’ sorusuna köprü atar. İlk kitaptaki duygusal öğeler –gemiŖle kurulan bağ anlamında– biraz daha ikinci plana atılmıŖtır. KarŖımızda artık kendinden daha emin, gemiŖindeki olayları yorumlayacak olgunlukta, yaŖlı bir kurt bulunmaktadır.

“Ruh sağlığının, toplumsal oyunun kurallarına uyabilmek olarak tanımlandığını gördüm. Oyuna katılmayı reddedenler veya kötü oynayanlarınsa ruh sağlığının bozuk olduğunu varsayıyorduk –sırtımda soğuk bir ürpertinin dolaŖtıėını hissettim.” (Schlink, 2005: 61)

İŖte bu ürperti, bir anlamda, gereğin o katılığının, acımasızlığının vermiŖ olduğu acı olarak yorumlanabilir. İkinci kitaptaki bu cümleyle baŖlar, Selb'in kendi gemiŖiyle olan sert atıŖması. Schlink'in yetmiŖ yaŖındaki Selb karakterinde yaptığı deėiŖim/geyiŖimler, aslında birey olarak Selb'in yaŖlılıktaki geliŖimlerini yansıtıyor Ŗeklinde bir okuma yapmamak gerekir. BaŖkiŖideki geliŖimi, toplumsal düzlemde, Alman toplumunun kendi özeleŖtiri mekanizmalarını harekete geirebilmek adına katettiği yolu, geirdiği sūreleri anlamak namına, olayı tümele doğru yorumlayarak okumak, gerek yazarın perspektifini, gerekse romanın realiteyle olan iliŖkisini ıkarsamak bakımından daha doğru bir yaklaŖım olacaktır.

Yukarıda “yazarın perspektifini” anlamakla ilgili bir aba ierisinde olacağımız tümcesiyle, alıŖmanın genelinde kullanmıŖ olduğumuz Hermenötik yöntemin

sınırlarını biraz aştığımız söylenebilir, bu doğrudur da. Ne var ki, bir metnin analizinde yalnızca bir yöntem kullanmak, başlı başına Hermenötik yöntemin özüyle de çelişen bir yaklaşımdır. Bu nedenle zaman zaman başka eleştiri yöntemlerinden de faydalanmamız, Hermenötiğin doğal bir sonucu olarak okunmalıdır.

“[...] Yazarın ne anlatmak istediğini dürüstçe ve doğru olarak açıkladığını kabul edelim. Yine de iki şeyi birbirinden ayırmak şarttır: Biri yazarın anlatmak istediği biri de eserin anlattığı. Yazarın yapmak istediği şey başka, yaptığı şey başkadır. Gerçi bunlar bazen aynı olabilir, ama yine de bu ayrımı gözden kaçırmamalıdır. Çünkü bu ikisini öğrenme yolları başkadır. Yazarın ne yapmak istediğini kendisinden, mektuplarından, anılarından öğrenebiliriz, eserin ne yaptığını ya da yapmak istediğini ise eserden çıkarırız. (Moran, 2012: 135-136)

İşte sözünü ettiğimiz ‘yazarın perspektifi’ fikri, bu anlamda psikoanalitik bir çıkarıma başvurularak çeşitli ‘spekülasyonlar’ yapılabilecek bir alan olarak yorumlanabilir. Ancak buradaki spekülasyon kelimesinden, günümüz –özellikle politikacıların sık sık başvurduğu- genel kullanımından ziyade, felsefi bir spekülasyon fikri anlaşılmalıdır. Bu anlamda, yazara ait eserin ne dediği konusunda bizim yukarıda ortaya koymuş olduğumuz iddia da bir spekülasyon olarak değerlendirilmelidir. Konumuza dönecek olursak, yazarın hukukçu kimliğiyle mesleğini icra ettiği kurumlar ve Nazi geçmişine karşı tutumunu da göz önünde bulundurarak, burada toplumsal bir özeleştirme mekanizmasını harekete geçirmeye çalıştığı, ya da harekete geçmiş olan bu mekanizmanın anlaşılabilirliğini ortaya koymak için, karakterine, yukarıda alıntılıdığımız sözleri sarfettirdiğini, pek tabii söyleyebiliriz.

Bölümün başlığındaki “çatışma” sözcüğünün, üçlemenin bu ikinci kitabının hemen hemen tümüne atfedilebilecek, en doğru bir tanımlama olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira romanda, diyalektiğin üçüncü adımı ‘sentez’e doğru evrilme hız kazansa da, henüz gerçek bir yüzleşme neticesinde ortaya çıkan bir sentezden söz etmek mümkün değildir. İlk romanda ortaya koyulan geçmiş, antitezi olarak ikinci romanda çatışma/kavga nesnesine konumuna evrilir.

“Bu soruya yaşamımın farklı dönemlerinde farklı yanıtlar verdim. Belki hepsi de doğru. Belki hiçbiri doğru değildi. 1945’te savaş bittikten sonra bir Nazi dönemi savcısı olarak istenmemiştim, sonra eski Naziler tekrar çalışma hayatında kabul gördüklerindeyse ben bu işe dönmek istememişim. Artık eski bir Nazi olmadığım için mi? Adalet mekanizması içinde eski meslektaşlarım olan, mesleğe dönersem de yeni meslektaşlarım olacak insanların sünger çekme anlayışı beni rahatsız ettiği için mi? Neyin adil olup neyin olmadığı sorusunun yanıtını artık başkasına bırakmak istemediğim için mi? Özel dedektiflik yaparken kimseye bağımlı

olmadığım için mi? İnsanın yaşamda bir kez kapattığı bir defteri bir daha açmaması gerektiği için mi? Resmi dairelerin havasından hoşlanmadığım için mi?” (Schlink, 2005: 143)

Selb’in, ikinci kitaptaki bu sözleri, yukarıda bahsi geçen çatışmanın hangi boyutlara vardığını görebilmek namına, oldukça dikkat çekicidir. O, geçmişin, tatsız anıların adeta bir bombardımanı altındadır. Kendiyle, geçmişiyile adeta kavga etmektedir. Oluşan kafa karışıklığı içinde, önceki edimleri adeta üzerine hücum etmektedir. Öyle ki Selb’in üzerindeki yılgınlık ibarelerini gözlemlemek şöyle dursun, bunu açık açık itiraf ederek, yukarıda yapmış olduğumuz alıntıda, kendi kendine yönelttiği sorulara şu kısa cevabı vererek, okura nasıl zor bir durumda olduğunu tüm gerçekliğiyle aktarmaya çalışır:

“Leo, bu soruya tam bir yanıt veremeyeceğim. Savcılık benim için 1945’te bitti, hepsi o kadar.” (Schlink, 2005: 143)

Burada yukarıda da bahsettiğimiz psikoanalitik yöntemi tekrar devreye sokmak yerinde bir yaklaşım olacaktır. Romanın başkişisi, her ne kadar Nazi döneminde ifa etmiş olduğu görevin, savaşın kaybedilmesiyle birlikte sona ermiş olduğunu söylese de, kendi kendine yönelttiği, ardı arkası kesilmeyen varoluşsal soruların kafasında dönüyor olması, okuyucunun zihninde, aslında bu çatışmaların hala daha devam ettiğine dair belirgin bir kuşku oluşmasına neden olur. Söylediğinin doğru olmadığını, bilinçaltının bir an için öne çıkardığı soruların ele verdiği su götürmezdir.

Romanın sonlarına doğru Schlink’in, karakteri Selb’e başka bir bağlamda söylediği, amma velakin bizim burada başka bir şekilde anlam yüklemeyi uygun bulduğumuz şu cümlesiyle, üçlemenin son kitabında, geçmişe dair sıkı bir yüzleşmenin; gerçek bir sentezin ortaya çıkarılacağına sinyalini verir:

“Bütün cinayetlerin insanların yaşamlarının temelinde yatan yalanın ortaya çıkmaması uğruna işlendiğini, bu işi çözebilmek için olaya karışmış herkesin yaşamının temelinde yatan yalanı bilmem gerektiğini ama bilmediğimi anlattım.” (Schlink, 2005: 220)

Acaba Selb, üçlemenin son kitabında, kendi yaşamının temelinde yatan yalanın ortaya çıkmaması uğruna hangi –sembolik– cinayetleri işlemişti, bunları ortaya koyup, bunlarla gerçek bir yüzleşme yapabilecek miydi? Bu sorular, üçlemenin son kitabı olan “Selb’in Ölümü”ne dair bir sonraki bölümde cevaplandırılmaya çalışılacak ve böylelikle metin nihayete erdirilebilecektir.

3.4. Geçmişle Yüzleşmeye Dair Bir Roman “Selb’in Ölümü”

Üçlemenin son kitabında, kahramanımız özel dedektif Selb’in ölümünden hemen önce çözümlenmeye çalıştığı bir dava ve bu davada karşısına çıkan olaylar üzerinden kendi bireysel geçmişine yaptığı eleştirel serüven konu edilmektedir.

3.4.1. Romanın Özeti

Hikaye Selb ve kız arkadaşı arabayla eve gitmeye çalışırken, arabanın arıza yapması sonucu tesadüfen tanıştıkları Welker adında zengin bir banka hissedarının, kahramanımızın mesleğini öğrendikten sonra, Selb’i çözümlenmesini istediği bir olayda görevlendirme teklifiyle başlar. Adam Selb’i konuyla ilgili ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmek üzere ertesi gün ofisine davet eder.

Welker, tarihi yaklaşık yüz yıl öncesine dayanan, Weller & Welker adlı bankanın iki hissedarından biridir. Yirminci yüzyılın başlarında yaşanan küresel kriz neticesinde iflasın eşiğine gelen firma, kimliği bilinmeyen bir hami tarafından yüklü miktarda yardımla yoluna devam eder. Ancak bu haminin ismini kimse bilmemektedir ve muhtemelen yıllar önce hayata veda etmiştir. Welker Selb’den bu kişinin izini sürmesini, varsa varislerini bulmasını ister; zira her şeyden önce vicdani olarak borçlu hissetmektedir kendini.

İşe bankanın daha önceden arşivlerini tutmakla görevli emekli öğretmen Schuler ile konuşmakla başlar Selb. Schuler’den bankanın tarihine, yaşadığı krizlere ve daha birçok olaya dair detaylı bir briefing alır. Ayrıca konuşma sırasında Schuler ona, Welker seneler önce eşi ve oğluyla kayak yapmak üzere Alpler’de tatile çıktığında her ikisinin de öldüğü ve cesetlerinin dahi bulunamadığından bahseder; ne cesetler ne de herhangi bir fail bulunabilmiştir. Bu durum kahramanımızın kafasında müphem de olsa küçük bir soru işaretinin belirmesine neden olmuştur.

Yaptığı ayrıntılı araştırmalar sonucu hamiye ulaşan Selb, tuhaf bir gerçekle karşılaşır. Gizli hami Paris’te profesörlük yapmış bir adamdır ve tek varisi, Selb’in de ofiste defalarca rastlaştığı oğlu Gregor Samarin, Welker’in şoförlüğünü ve aynı zamanda yaverliğini yapmakta olan kişidir.

Ulaştığı bilgileri paylaşmak üzere tekrar ofise gider. Welker ile Samarin birlikte karşılarlar onu. Ancak Samarin tuhaf bir şekilde Welker'in konuşmasına müsaade etmemektedir. Bunu sezinleyen Selb konuyu ayrıntılı olarak anlatmaktan vazgeçer; hamiyi henüz bulamadığını, sadece bazı ipuçları elde ettiğini söyler. Ofisten ayrılır ve arabasına biner. Ancak kalkış yapacağı sırada Welker koşarak ona doğru geldiğini görür; Samarin de birkaç metre arkasındadır. Welker derhal arabaya biner ve gaza basmasını söyler. İkili oradan hızla uzaklaşırlar.

Eve vardıklarında Welker ona, Samarin'in ezelden beri çok güvendikleri bir aile dostlarının oğlu olduğunu ve bu nedenle yetkilerinin oldukça geniş olduğunu anlatır. Samarin bankanın İsviçre'nin küçük bir kasabasındaki şubesi üzerinden kara para aklamaktadır. Welker buna bir son vermek amacıyla onunla konuşmuş fakat ikna edememiştir. Ayrıca onu kovamamaktadır da, zira kovarsa bütün yapılanları polise bildirmekle tehdit etmiştir Welker'i.

Aynı gün yaptıkları telefon görüşmesi neticesinde Samarin'in, Welker'in oğlunu kaçırdığını ve oğluna karşılık yüklü bir miktar fidye istediğini bildirir. Selb, emekli polis memuru dostu Naegelsbach, Welker ve Philip birlikte bir plan yaparlar ve buluşma yerine giderler. Samarin buluşmaya Rus mafyasından tanıdıklarıyla birlikte gelmiştir. Çocuğu aldıktan sonra yaşanan arbedenin ardından, Welker'in elindeki silahtan çıkar mermi ve Samarin'e isabet eder ve adam oracıkta ölür.

Olayın cereyan ettiği yerde herhangi bir görgü tanığı yoktur ve Welker'i polise teslim etmek ne kadar adaletli olacaktır; zira çocuğunu kaçırmıştır onun ve parayı aldıktan sonra yakasını bırakmayacağı aşikardır; Welker bir cinnet anında çaresiz işlemiştir bu cinayeti.

Olayı izleyen günlerde yaptığı araştırmaya devam eden Selb, Welker'in onu haminin kimliğini öğrenmek için değil, Samarin'den kurtulmak için tuttuğu, ayrıca tatilde kaybolan kadın ve çocuğun kuvvetle muhtemel Welker tarafından ölüme gönderildiği gerçeğiyle yüzleşecektir. Ancak Welker çoktan ortadan kaybolmuştur bile; kim bilir belki kara para aklama işinin büyük sorumluluğu da ondadır.

Üçlemenin finalinde Selb, kalp krizi geçirip hayata veda ederken hikayemiz son bulur.

3.4.2. Geçmişinden Kopuş Yolunda Bir Dedektif

İlk iki romanla ilgili yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz değişim/dönüşüm/gelişim, bu son romanla birlikte artık zirvesine çıkacaktır. İlk romandaki görünürlüğe çıkarmanın ardından, ikinci romandaki, görünürlüğe çıkanlarla tutuşulan kavga/çatışma, üçüncü romanda giderek bir yüzleşmeye evrilecek, toplumsal özeleştirici –bizim tezimizde iddia ettiğimiz anlamda– mekanizması, olanca acımasızlığıyla çalışacak; hatta ve hatta geçmişin –sembolik olarak– katli, Selb’in fiziksel ölümüyle ete kemiğe büründürülecektir.

Selb, bulunduğu şehrin ücra caddelerinden birinde yürürken, bir grup Nazi sempatanıyla karşılaşır. Grubun lideri olduğu anlaşılan bir genç Selb’in kolundan yakalar ve ona, “Heil Hitler!” diye bağırmasını buyurur. Selb müthiş bir ikilem içine düşer; çocuğun söylediklerini yüksek sesle söyleyip sessizce çekip gitmek mi, yoksa ona karşı çıkıp o yaşlı haliyle nehre atılma pahasına, çocuğa karşı çıkmak mıdır orada doğru olan. Selb korkusuna yenik düşer ve çocuğun dediğini yerine getirir. Ancak yaşlı adam nehre atılmaktan da kurtulamamıştır. Sırlısklam evine dönen Selb’in, ertesi gün aklından geçen düşünceler ise dikkat çekicidir:

“Ciddi şekilde yaralanmamıştım. Suya girerken çarptığım tarafımda ertesi sabah koskoca, mosmor bir leke vardı. Ateşim çıkmıştı, burnum akıyordu. Ancak asıl duyduğum acı çok farklıydı. Zamanında yaptığım bir yanlışı düzeltme olanağı geçmişti elime. Böyle bir fırsat insanın eline bir daha ne zaman geçerdi! Ancak yine yapmıştım aynı yanlışı.” (Schlink, 2005: 80)

Evet Selb çocuğun emrettiği şekilde “Heil Hitler!” diye bağırır. Ancak burada önemli olan –yine psikoanalitik bakış– ne yaptığı değil, ama bilinçaltında cereyan edenlerdir. Yaşlılığın verdiği fiziksel sıkıntılar, Selb’in çocuğa karşı koymasına engel teşkil etmektedir, bu anlaşılabilir bir şeydir. Ancak yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, önemli olan çocuğun direktiflerini yerine getirdikten sonra hissettikleridir; derin bir pişmanlık duymaktadır dedektif; pişmanlık duyduğuyse nehre atılmadan önce “Heil Hitler!” diye bağırması değildir; asıl onlarca yıl önce, müthiş bir coşkuyla, içinden gele gele aynı cümleyi haykırabilmiş olmasıdır. Yaşına tezat bir safdillilikle çocuğa karşı gelmiş olsaydı, geçmişinde yaptığı ‘yanlışı’ telafi edebileceğini geçirir aklından; ancak bu ne derece mümkündür? Yani geçmişteki ‘büyük’ hatasının telafisi, bir çocuğa karşı gelmek suretiyle geçiştirilebilir miydi? Bize kalırsa bu cümleyi kuran

Selb dahi buna inanmaz –yine psikoanaliz–, burada kahramanımızın gerçekte keskin bir biçimde yüzleştiğine tanık olur okuyucu; geçmişinden o denli pişmanlık duymaktadır ki yaşlı adam, çocukların bile inanamayacağı bir bahaneyle kendini kandırmaya çalışacak kadar büyük bir çaresizliğin içine düşmüştür. Tüm roman boyunca ilk kez böylesine çaresizdir dedektif ve daha da önemlisi ilk kez geçmişiyle bu denli sert ve gerçekçi ‘yüzleşir’. Tam da bu noktada gerçek bir özeleştirme süreci yürürlüğe girer; gözyaşı kılığında usulca yanaklarına süzülür göz pınarlarından.

Bernhard Schlink’in ‘meslekdaşı’ olan Gerhard Selb, üçlemenin son kitabında, hukuk-adalet ilişkisini ve burada vicdanın oynadığı rolü de tartışır. Bu tartışmanın kaynağı, kendi Nazi geçmişinde, savcı olarak yaktığı canların, yetmişine geldiğinde içini sıplatması mı ya da belirsiz bir nedenden midir bilinmez, ancak yüzleşme süreci vicdani-etik bir boyuta da taşınır.

“Vicdanınız konusunda da bir şey söylemek isterim. Kendinizle ve yasalarla bu kez uzlaşmadığımızı düşünseniz bile, bu vicdanınızın rahatsız olmasını gerektirmez. Tam aksine: Kendiniz ve yasalarla hep uzlaşsanız, vicdana ne gerek kalır ki! Vicdanınızın olmasının tek nedeni, kendimizle uzlaşmayı başaramadığımız anlarda bizi kendimizle uzlaştırmasıdır.” (Schlink, 2005: 140)

Burada vicdan-yasa ilişkisini, okuyucuya tartışma alanı açmak maksatlı ortaya koyduğu gün gibi aşikardır, zira bu konuda öne sürdüğü önermeyi, örneklemek yoluna gitmez Schlink; önermesini karakteri yoluyla söyler ve kenara çekilir. Burada bunu Selb’in Nazi geçmişiyle bağdaştırma görevi tamamiyle okuyucuya bırakılır. Bu şekilde okur da tartışmanın merkezine çekilir ve Hermenötik döngü süregitmeye devam eder.

Üçlemenin sonuna doğru yaklaştıkça, Selb’in yüreğinde, kendi geçmişinden duyduğu pişmanlığın açmış olduğu gedik iyiden iyiye büyümektedir. Schlink, Selb’in kalbine adeta bütün bir Alman toplumunu sığdırmaya çalışır; toplumdaki, geçmişinden bir türlü tam anlamıyla hesap soramamanın verdiği yorgunluk, roman açısından Selb’in gerek vücudunda, gerekse düşüncelerinde yeniden ete kemiğe büründürülür.

“Yenilgiler insana yalnızca yatırım yaptığı şeye mal olmakla kalmaz. Nedense insanın bir sonraki denemesini, bir sonraki savaşını kazanacağına olan inancının da bir kısmını alıp götürür hep. İnsanın yaşamla başa çıkma inancına mal olur.” (Schlink, 2005: 183-184)

Buradaki ruh halini, daha önceki bölümde bahsettiğimiz Savaş Sonrası Alman Edebiyat’na hakim olan duyguyla koşut tutmak elbette mümkündür. Dikkat edilecek

olursa, bir yenilgiyi; yenilgi sonrası zafere duyulan açlığa rağmen, yeni yenilginin kaçınılmazlığı hissini tarif eder yukarıdaki alıntı. Tıpkı savaş sonrası Alman toplumu ve tabii bunun yansıması olarak Alman yazarları gibi.

Selb, adım adım kendi sonuna doğru ilerlemektedir; metnin –aynı düzlemde Alman toplumunun yaşadığı düş kırıklığının- trajikliği de burda yatmaktadır aslında. Öylesine karanlıktır ki yol, sentez ve karanlık özdeş gibidir. Günah öylesine büyüktür ki, vebalin tanımlanması girişimleri her seferinde boşa çıkmış ve boşa çıkmaya da devam etmektedir. Günah çıkarmak imkansız gibidir sanki.

“Evet, işte böyleydi. III. Reich, savaş, yenilgi, yeniden yapılanma ve ekonomi mucizesi –onlar için yalnızca koşullar farklıydı, yoksa hep aynı şeyi yapıyorlardı: Kendilerine ait olanı ve yönettikleri şeyi çoğaltıp duruyorlardı: Nazi olmadıklarını söylediklerinde, Yahudilerle bir alıp veremediklerinin olmadığını ve yasalar temelinde hareket ettiklerini söylediklerinde hep doğruyu ifade ediyorlardı. Onlar için asıl önemli olan, üzerinde durdukları ve teşebbüslerini büyüttükleri, zenginleştirdikleri, güçlendirdikleri temeldi. Bunları yaparken başka hiçbir şeyin önemi olmadığı gibi bir duygu içindeydiler. Eğer ekonomi canlanmayacaksa, hükümetlerin, sistemlerin, düşüncelerin, insanların, acı ve mutlulukların ne önemi vardı? Eğer iş ve ekmek yoksa.” (Schlink, 2005: 197)

Son kitabın on birinci bölümü bu pasajla başlar, pasajın başlığıysa “Pişmanlık”tır. İşte Alman toplumunun, yarım yüzyıldan fazla bir zamandır içinde bulunduğu ruh halini açıklayan en güzel sözcük belki de budur: Pişmanlık! Ekonomi, iş, ekmek, toprak, iktidar uğruna kıyılan milyonlarca can, bu kıyıma seyirci kalmak şöyle dursun, alkış tutmak, kimi zamansa bizatihi onun öznesi olmak. Tüm bunlar, duyulan derin pişmanlığa rağmen, Alman toplumunun trajik yazgısının, bin yıllarca tarihten silinmeyecek olan kara lekeleridir. Gerek Schlink, gerekse Selb, bu bilincin ağırlığını sırtlarında taşımış ve hala taşımaktadırlar.

“Her şey yolundaydı, ama yine de değildi. Yaşamın yazdığı öyküler kendi sonlarına ulaşırlar, ama bir öykü kendi sonuna ulaşmadıkça, o öyküde yer alan herkese engel oluşturur. Sonun mutlaka *happy-end* olması gerekmez. İyilerin ödüllendirilip kötülerin cezalandırılması da gerekmez. Ama kaderin ağları başıboş bırakılmamalıdır. Adına öykü denen halıya örülmelidir. Ancak ağlar örüldükten sonra bir öyküyü arkamızda bırakabiliriz çünkü. Ve ancak o zaman yeni bir öykü için özgür kalırız.” (Schlink, 2005: 201)

Selb’in halısı da, kader tarafından öylece örülmüş, geçmiş özgür bırakılmıştır. Bunun karşılığında kadere sunulan armağan ise Selb’in son nefesi olacaktır.

3.5. Üçleme Romandaki Adalet Sorunsalı

Üçleme esas itibariyle tam bir polisiye romandır. Zira metinde suç, suç unsurları, suçlu, kaçan, kovalayan gibi ikiliklerle sık sık karşılaşmaktayız. Alman edebiyatında polisiye roman alanında dünya çapında başarılar kazanmış yazar sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Özellikle “Okuyucu” adlı romanıyla tüm dünyada adından söz ettiren Bernhard Schlink’in Selb Üçlemesi, bu dünya çapındaki başarının ilk adımı olarak değerlendirilebilir.

Aslında Agatha Cristie, Grange gibi klasik polisiye roman yazarlarının eserlerine baktığımızda yukarıda saydığımız öğelerin tamamına rastlamak kaçınılmazdır. Ancak “Selb’in Yargısı”, “Selb’in Hilesi” ve “Selb’in Ölümü”nü bu türden ayıran, hatta bir adım öne çıkmasını sağlayan şey, 20. YY Avrupası’nın en karanlık politik oluşumu olan Nasyonal Sosyalist Parti’ye üye eski bir savcının bireysel dünyası üzerinden, yaşadığı toplumu adeta yerden yere vurmak suretiyle, derin bir eleştiri barındıran, deyim yerindeyse aynı zamanda politik bir roman olmasıdır.

Bahsettiğimiz bu politik olma durumu, sığ, yüzeysel, propagandist bir tutumdan ziyade, kahramanın bireysel yaşantısı içinde politikanın etik ve estetik ilişkisi üzerinden kurgulanmış olması belki de eserin değerini bir üst seviyeye taşıyan en önemli unsurdur ve bu nedenle değerlidir. Aslında daha romanın ilk kitabının ilk bölümlerinde Bayan Buchendorff ile Selb’in arasında cereyan eden diyalog, bahsettiğimiz politik tutum ve estetik kurguyu ele vermektedir:

“Suçluluk duymak yerine, işten el çektirilmekle kendilerine haksızlık edildiğini düşünüyor ve yeniden hizmete alınmalarını bir çeşit özür gibi algılıyorlardı. Bu da beni tiksindirdi.”

“Bu bana etik bir kaygıdan çok estetik bir kaygı gibi geldi.”

“Aslında bu iki kavram arasında pek bir fark olmadığı konusundaki kanılarım da gün geçtikçe güçleniyor.”

“Yani sizce etik normlara sığmayan bir şeyin estetik olması mümkün değil mi?”(Schlink ve Popp, 2005: 134)

Karakterlerine söylediği bu sözlerle Schlink, mutlaka bir şeyler düşünmüş olmalı; zira etik ve estetiğin politik olanla ilişkisi Antik Yunan’a kadar dayanmakta olan derin bir tartışma konusudur. Selb’in etik olan ile estetik olan arasında bir fark görmüyor olması, kendi geçmişinde yaşadığı olaylara dönüp bakması ve bu bakış neticesinde, elde etmiş

olduğu derin tecrübelerle yaptığı vicdan muhasebelerinin bir çıktısı olarak okunabilir. Zira Selb, Nazi Almanyası'nda önemli mevkilere gelmiş bir savcı olarak felsefenin bu üç ana konusu hakkında bireysel çıkarımlarda bulunabilecek kadar yaşanmışlıklara sahip bir karakterdir. Bu geçmişi nedeniyle ki, neredeyse tüm vicdan muhasebelerini; dolayısıyla etik, estetik ilişkisini 'suç' kavramı üzerinden kurgulamaktadır. Burada tabii suçun neliği üzerine derin bir felsefi tartışma açılabilir, fakat çalışmamızın kapsamı gereği konuyu dağıtmamak adına, suçun ne olduğundan ziyade, bizi daha çok ilgilendiren şeye; suçun aslında neyi, hangi zaman dilimini imlediğine dair –en azından incelediğimiz eser açısından– birkaç çıkarımda bulunmak daha doğru olacaktır:

“Suç daima geçmişte kalana ilişkindir. Suçun yalnızca tek tek insanların geçmişteki davranışlarına değil, geçmişe ilişkin oluşu ve tarihin belli bir dönemini tamamen ve üstüne o dönemin ardından gelen bugünü de karartması, Nazi Almanyası sonrası döneme özgü bir tecrübedir.”(Schlink, 2012: 13)

“Geçmişe İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk” adlı eserinde yukarıdaki çıkarımda bulunan Schlink, bu çıkarımın vicdani, etik anlamda doğruluğunu savunmak şöyle dursun, bunu utanç verici bir kaçış olarak görür ve bu utancın, buna doğrudan veya dolaylı olarak hizmet etmiş herkese ait olduğunu söyler; tabii bu suç, utanç ortaklığını hukuki bir zeminden çok vicdani bir boyuta taşınması, onun doğrudan doğruya etik bir tartışma üzerine odaklandığının çok önemli bir göstergesidir. Aslında “Selb’in Yargısı” adlı üçlemenin ilk romanı, baş karakteri üzerinden bu utancı aşma anlamında bir ilk adım, bir vicdan muhasebesi olarak okunabilir.

Hukuk bilimi uyarınca suç bireyseldir ve suçu işleyen kişinin cezalandırılması esastır. Ancak suçlunun hukuki normlar içinde cezalandırılması adaletin sağlanması anlamında yeterli bir müeyyide midir? Polonyalı yönetmen Kieslowski'nin “Öldürmek Üzerine Kısa Bir Film” adlı sinema filminde bu tartışma ucu açık bir şekilde bırakılarak, izleyiciye müthiş bir tartışma alanı açılır. Filmin ana karakteri ortada elle tutulur bir şey yokken bir taksi şoförünü vahşice katleder ve filmin sonunda idam cezasına çarptırılır. Ancak filmin son sahnesindeki idam mizansenini izleyiciyi rahatlatmak şöyle dursun, Kieslowski'nin dehası sonucu bir ürperme, bir eksilme, derin bir boşluk duygusu yaratır; vahşice cinayet işleyen bir adam idam sehpasındadır ve fakat bu adaleti yerine getirecek midir? Bu soru izleyenlerin zihinlerini adeta allak bullak eder. Romanımıza dönecek olursak bu ikilemin aslında metnin tamamında kendini bir alt metin olarak var ettiğini söylemek pek de yanlış sayılmaz. Zira Nazi Almanyası, onyıllar önce hezimete

uğramış ve üyelerinin birçoğu, en önemlileri Nürnberg’de olmak üzere çeşitli mahkemelerde yargılanarak kimi ölüm, kimi başka ağır cezalarla hüküm giydirilmişlerdir.

Bu hukuki cezalandırılma yüreklere bir nebze olsun su serpmiş olsa da, yukarıda bahsettiğimiz vicdani boşluğu tam anlamıyla dolduramamıştır ve doldurması da mümkün değildir. Bu boşluğu doldurmaya en yetkin alan/disiplinin sanat ve daha da özelde edebiyat olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

“Edebiyat nedir? Hepimiz tarafından paylaşıp sürdürülen insan yaşamını, dilsel olarak anlamının toplum üzerine yüklenmiş bir biçimdir; bizim toplum üzerine yüklenmiş bu yükü kendi üzerimize yüklenmiş, iniltiyle taşınan yük olarak veya tarif edilemez mutluluk vaadi olarak hissedip hissetmediğimizle ilintilidir, ayrıca endişe duyulan ilginin günlük ekmeğimiz veya ‘cennet yemeği’ için –her ikisi de yaşamımıza ve onun ihtiyaçlarına dahildir- geçerli olup olmadığıyla da aynı derecede ilintilidir. Her durumda yazılan kelime ‘etkilemek’ durumundadır. Fakat sadece ortada olan ve ortaya çıkacak olan ihtiyaçlarımızdan etkilenebiliriz.”(Gadamer, Kuhn ve Nietzsche, 2002: 58).

İşte Helmut Kuhn’un da söylediği gibi edebiyattan ihtiyaçlarımız doğrultusunda etkilenmemiz mümkündür ve insan yaşamına dair ahlaki çıkarımları da ancak bu şekilde edinebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz vicdani boşluk da böylesine bir ihtiyaç olarak gayet tabii değerlendirilebilir. Adorno her ne kadar “Auschwitz’den sonra şiir yazmak barbarlıktır.” dediyse de, ikinci Dünya Savaşı sonrasında Alman Edebiyatı içinde bu ihtiyaca cevap vermek üzere Heinrich Böll, Günter Grass, Friedrich Dürrenmatt, Max Frisch gibi büyük yazarlar yetişmiş ve geçmişle hesaplaşma anlamında büyük bir yükün altına girmişlerdir.

Schlink ve romanına dönecek olursak, her ikisi de Savaş Sonrası Alman Edebiyatı’na dahil edilmemelerine rağmen bu ahlaki sorgulamanın, geçmişe dönük vicdan muhasebesinin izlerini sürmeye açık yüreklilikle devam etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında romanın başkışisine oldukça önem taşıyan bir görev verilmiştir.

“Roman içsellikğin serüvenini anlatır; romanın içeriği, kendini bulmak için yola çıkan, serüvenlerle kendini sınavıyıp kanıtlamak ve kendini kanıtlayarak özünü bulmak için serüvenlere atılan ruhun öyküsüdür.”(Lukacs, 2011: 59).

Lukacs da edebiyata/romana böyle etik bir değer atfetmiş, roman kahramanını ruh olarak tanımlamış ve bu ruhun kendi özüne yaptığı yolculuğu, romanın merkezi addetmiştir; tıpkı Selb’de olduğu gibi. Kahramanımız sıradan okur tarafından, kriminal

suçlar peşinde koşan sıradan bir özel dedektif olarak, sıradan bir polisiye romanın ana karakteri olarak okunabilir, ancak hikayenin ahlaki alt metnine odaklandığımızda, bunun aslında o kadar da kolay tarif edilebilecek bir durum olmadığını görürüz.

“Geçmişimle barışık yaşamayı planlamıştım. Suç, kefarete, coşku ve körlük, gurur ve öfke, ahlak ve teslimiyet –bütün bunları içimde hassas bir dengeye oturtmayı başarmıştım. Böylece kendimi geçmişimden bir anlamda soyutlayabilmişim. Ve şimdi gerçekler beni önüne katmış, içimdeki dengeyi bozmakla tehdit ediyordu. Tabii ki savcılık yaptığım yıllarda kullanılmıştım; bunu yenilgiden sonra anlamıştım. Kullanılmanın iyisi kötüsü var mıdır, diye sorulabilir. Ancak benim için ilk ağızda, görev nedeniyle sözümona büyük, affedilemeyecek kadar kötü bir suça alet edilmiş olmakla, aptal bir köylü ya da subay olarak hala anlayamadığım küçük, önemsiz bir entrikanın dama taşı olarak kullanılmış olmak aynı şey değildi.”(Schlink, 2005: 230-231).

Selb'in bu monoloğundan da anlaşılacağı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman toplumunun yaşamış olduğu travma, suçun neliğine ilişkin bir sürü cevapsız soru, adil olanın bu noktadan sonra tekrar yaşamın merkezine koyulması ya da koyulamaması problemi, romanın kendi kurgusallığı içinde yaşadığı ve okuyucuya yaşattığı en önemli açmazdır. Aslında bu açmaz Almanya'da gerek kültürel, gerek hukuki, gerek sanatsal ve gerekse politik anlamda savaş sonrasında onyıllar boyunca tartışılan ve hala daha tartışılmakta olan bir konudur.

SONUÇ

Ulus devletin tarihi –görece– çok eskilere dayanmaz. 19. Yüzyıldan itibaren önce Avrupa’yı, sonrasındaysa neredeyse bütün dünyayı saran uluslaşma süreçleri, istisnasız bir şekilde, her defasında kanlı savaşlar neticesinde nihayete ermiştir. Almanya bu süreci, diğer ‘gelişmiş’ Avrupa ülkelerine nazaran daha geç yaşamış olsa da, bu zaman dilimi içinde, dünya tarihinin belki de en vahşi savaş sahnesinin baş aktörü olmak gibi kötü bir ünle hatırlanmaya mahkum edilmiştir adeta.

Çalışmamızda icediğimiz “Selb Üçlemesi”nin baş karakteri Özel Dedektif Gerhard Selb’in, Nazi döneminde savcılık görevinde bulunmuş inançlı bir Nasyonal Sosyalist olması bizi, Nazilerle –edebiyatın asli görevlerinden biri olan birey üzerinden toplum eleştirisi yapma misyonu dikkate alındığında–, dolaylı olarak Selb’le ilgili bir köken araştırması yapmak yoluna itmiştir denilebilir. Gerek bireylerin gerekse toplumların davranışlarını, geleneklerini, politik duruşlarını, adalet anlayışlarını anlamlandırmak, onları tanımlayabilmek için, psikoanalitik bir inceleme şarttır. Mevzu bahis olan bireyse eğer, onun geçmişine –bazen bebekliğine kadar– inerek, adeta arkeolojik bir kazı çalışması yapılır; bilinçaltı su yüzüne çıkarılarak, davranışların kökenleri ortaya konur. Tedaviyse, bu kökenlerin yeniden anlamlandırılmasıyla gerçekleşir ancak. İş toplumlara geldiğindeyse, bilinçdışı ve tarih devreye girer ki, bu belki de araştırmaların en çetrefilli olanıdır. Toplumun şimdideki herhangi bir davranışının kaynağı, bazen binlerce yıl geriye götürülebilir.

Bu çalışmada, incelenen romanların baş karakterinin, İkinci Dünya Savaşı Öncesi’nde ve sırasında, ideolojik anlamda Nazilere hizmet etmiş bir şahsiyet olması hasebiyle, öncelikli olarak Nazilere dair bir köken araştırması yapılmıştır. Bununla amaçlanan, birey olarak Selb’in –aynı anda Nazilerin ve Alman toplumunun– ideolojik ve sosyal perspektiflerini hangi kodlamalar üzerinden yapılandırdıklarına dair bir söze sahip olabilmektir.

Hemen her ulus devletin kuruluş aşamasında, olmazsa olmaz bazı şartlar yerine getirilmelidir. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi, toplumu bir bütün olarak bir arada tutabilmek için oluşturulan “kurucu mitler”dir. Bunlar bazen tarihi gerçeklere dayanabilir, bazen de tamamiyle sonradan üretilebilir. Tarihi kökenleri olan kurucu

mitoslar, bu anlamda daha işlevseldir denilebilir. Zira bir söylence, gerçeklikle ilişki kurabildiği ölçüde, görevini iyi veya kötü yerine getirebilir. Gerçeklikle çok fazla örtüşmeyen mitler, bir anlamda hayal gücünü zorlayacağından, istenilen verime her zaman ulaştırılamaz. Bu açıdan bakıldığında Almanlar, birinci seçenekte karar kılmışlardır: tarihi figürlerle ilişkilendirilen bir mit üretimi.

Almanların, 19. Yüzyıldan itibaren yürüttükleri kurucu mit arayışlarında, hemen her yazar, filozof, politikacının ortaklaştığı iki tarihi figür bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, İsa'dan Sonra 1. Yüzyılda yaşamış olan Romalı tarihçi Tacitus'un "Germania" adıyla kaleme almış olduğu eserinde tarif ettiği savaşı Cermen boylarının "en büyük" lideri Arminius¹⁴, diğeri ise, Almanlara dillerini "bahşeden" dini lider Martin Luther'dir. Arminius, büyük Roma ordusuna boyun eğmemesi; onları, kendi anavatanlarından mahrum bırakmak isteyen Romalılara karşı kazandığı zaferle, Martin Luther ise, Katolisizm ve Latinitenin boyunduruğu altındaki "gerçek dini" ve "Almanca"yı kurtarması ile yüceltilirler.

18 ve 19. Yüzyıl Alman filozof ve yazarları, bu iki figürü, doğal önderleri bellemişlerdir. Her ikisinden beslenen destanlar, romanlar ve felsefi metinler ortaya konmuştur. Ancak çalışmanın kapsamı açısından, Nazi Almanya'sının felsefi-ideolojik köklerinin belirlenmesi adına, bu filozof ve yazarlardan yalnızca birine odaklanılmıştır: Johann Gottlieb Fichte.

Alman İdealizmi'nin de başlatıcısı olarak bilinen Fichte, tam bir Martin Luther hayranıdır. 1807-1808 kış aylarında, Napolyon tarafından işgal edilmiş olan Berlin'de Alma ulusuna seslenir filozof: Özünüze dönün! Gerçek birer Alman gibi davranın! Önderimiz Martin Luther'in yolunu izleyin! İşte Fichte'nin, "Alman Ulusuna Söylevler" başlığıyla yaptığı "ulusa sesleniş"inin ana düsturları bunlardır. Ona göre Almanlar Latinitenin boyunduruğu altındadır ve bundan kurtulmanın yolu, önderleri Martin Luther'in işaret ettiği istikamete geri dönerek, Almancaya hak ettiği saygınlığı geri kazandırmak, bu çerçevede "Alman olan" bir eğitim sistemi oluşturup, "gerçek" Almanlar yetiştirmektir. İşte bu noktada Martin Luther'in Alman toplumuna gerçek anlamda bir ulus bilinci aşıladığını; en azından bu yolda yerinde bir başlangıç yaptığını söyleyebiliriz.

¹⁴ Tacitus'tan sonra gelen bazı tarihçiler onu Hermann adıyla da anmıştır.

Fichte'nin söylevlerini vermesinin üzerinden yaklaşık 120 yıl geçer, ancak uluslaşma sürecini hala daha tamamlayamamış olan Almanya'da, kurucu mit oluşturma ve bunu halkın tamamına yayma çabaları devam etmektedir. Bu noktada Fichte'nin, Martin Luther ve Almanca üzerine yaptığı vurgu Nasyonal Sosyalist iktidar tarafından devralınır. "Almanlık", uzun ve "önemli" cümleler içindeki yerini yeniden kazanmıştır; ancak çok daha tehlikeli bir biçimde: ırksal temele dayalı bir Almanlık. Oysa ki Fichte'nin sözünü ettiği, daha çok kültürel bir ortaklığa dayalı, vatan-daş temelli bir Almanlıktı. İşte bölümün başında da belirttiğimiz gibi, kurucu mitler yeniden ve yeniden üretilmeye, hatta manipülasyonlara bile açıktır. Tarihi bir figür olan Martin Luther, artık faşist bir iktidarın, propaganda malzemesine dönüşmüştür. Arminius'a ithafen, Heinrich von Kleist tarafından yazılan "Hermannschlacht" dramasıyla da, Almanların ne kadar kahraman, savaşçı bir ulus olduğu fikri pompalanmış, insanlar bu kurucu mitler yardımıyla, deyim yerindeyse gönüllü birer kamikazeye çevrilmiştir.

İşte çalışmamıza konu olan "Selb Üçlemesi" romanlarının baş karakteri Özel Dedektif Gerhard Selb, böylesine bir ortamda savcılık görevini ifa etmiş; birçok insanın acı çekmesine neden olan bazı davalarda, doğrudan taraf olmuştur. Aslında Selb'in konumu ve yaptığı işi, "ödev bilinci" düsturuyla ifa ediyor oluşu, Alman toplumunun geneli ile ilgili bir yargıda bulunmamıza da olanak tanır. Özellikle ilk bölümde yapmış olduğumuz ideolojik köken araştırmasının satır araları incelendiğinde, Alman toplumunun –özellikle Martin Luther'den itibaren– "ödev bilinci" kavramının içeriğini, adeta bir dürtü olarak bünyelerinde barındıklarını söylemek, abartılı bir tutum olmayacaktır. Zira 19.Yüzyıl'dan başlayıp 20.Yüzyıl'ın ikinci çeyreğine kadar birçok savaştan büyük hezimetlerle ayrılan bir ülkenin, çok kısa bir zamanın dilimi içinde bugünkü konumuna gelmesi başka türlü açıklanamazdı.

Böylesi bir tarihi arka planın ürünü olan Gerhard Selb de –burada Selb'in kimliği üzerinden Alman toplumunun büyük bir çoğunluğuna gönderme yapıldığı unutulmamalıdır– tıpkı ülkenin diğer birçok 'neferi' gibi görevini 'sorgusuz sualsiz' yerine getirmiştir. Ancak savaş bittikten ve sular durulmaya başladıktan sonra, Almanya'da hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır; tabii Gerhard Selb de bu durumdan muaf değildir. Özellikle savaşı yaşamış yazarların ürettiği metinlere bakıldığında, neredeyse tamamının 'trajik' olduğu su götürmezdir. Gerçek hayattaki özeleştir, metnin

kahramanı Gerhard Selb'e de sirayet etmiş; geçmişinde yaptıkları, onun şimdisini şekillendirme yolunda başat bir rol üstlenmeye başlamıştır. Mesleği gereği karşı karşıya kaldığı ve çözmek zorunda olduğu davalarda, ya doğrudan ya da dolaylı olarak kendi geçmişine de yolculuk yapar aynı zamanda. Bu yolculuklarda, yaşanmışlıklarına kuş bakışı bir perspektifle yaklaşma şansı olur Selb'in; şimdi ile birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış olan geçmiş, artık bir düşünme nesnesi haline gelmiştir onun için. Bu kuş bakışı perspektif, ilk romandan başlayarak peyderpey genişler, keskinleşir son romana değin.

İlk roman daha çok okurun Selb ve geçmişiyle tanışma fırsatı bulduğu, bir 'ortaya dökme' metni olarak değerlendirilmelidir. Geçmişte olup bitenler, öncelikle tarafgir bir yaklaşım sergilenmeksizin dökülür ortaya; Selb, yüzyüze kaldığı ve bir türlü bertaraf edemediği geçmişini, kendi yalnızlığı içinde, bedenini ve zihnini çürütmekte olan bir intihar silahı olmaktan çıkarmak istemektedir. Bu nedenle sırlarını okuyucuyla paylaşır. Bu aslında onun, geçmişin dayanılmazlığını yalnız başına karşılamaktan duyduğu korkunun doğal bir sonucu olarak okunmalıdır; geçmişin yükü o kadar ağırdır ki, bununla kimsesiz başa çıkmak düşüncesi bile başlı başına ağır gelir. Bu nedenle okuyucuyla bir sırdaşlık ilişkisi kurar Selb.

İkinci roman ise ortaya döküşten çok, ortaya dökülenleri "anlamlandırış"ın metnidir. İlk kitapta kendi geçmişiyle ilgili paylaşmış olduğu sırları, kendi zihnindeki adalet kavramının içeriğiyle mukayese eder bu romanda; artık okurla eleştirel bir diyaloga hazırlamaktadır kendini Selb. Ancak henüz gerçek anlamda bir eleştiri mekanizmasıyla karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkün değil burada. Tabii Selb'deki bu olgunlaşma evresi, tıpkı savaş sonrası Alman toplumunda –dolayısıyla Alman Edebiyatı'nda– olduğu gibi, aşama aşama ilerler; sorgulama ve yargılama birden bire ortaya çıkmaz.

“Savaşın hemen ardından ortaya çıkan edebiyat, savaştaki yaşantılardan ve korkunun dilselleştirilmesi denemelerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Alman halkının suç ve sorumluluğunun neliğine dair olan sorunun tematize edilmesi de kısa bir süre sonrasına tekabül eder; bu soru günümüz edebiyatına değin kesintisiz olarak yöneltmiştir ve edebiyatı bunsuz düşünmek mümkün değildir.”(Baumann ve Oberle, 2000: 233)

İkinci roman, artık soru sorma aşamasına gelmiş, zihinsel manada olgunlaşma evresinin sonlarına ilerlemekte olan bir dedektifin güncesi şeklinde okunabilir. Bu, üçleme

açısından, son romandaki “yargı” sürecinin de hazırlayıcısı olma anlamında önemli bir yere sahiptir.

Üçlemenin son kitabı olan “Selb’in Ölümü”, önceki iki kitabın bir adım daha üstüne çıkarak, baş kişinin geçmişine dair verilerin, ikinci romandaki sorgulamasının ardından, artık bir yargı verme aşamasıdır. Burada Selb –dolayısıyla Alman toplumu– kendi Nazi geçmişiyle tam anlamıyla bir yüzleşme ilişkisi içine girer. Bu yüzleşmede, evrensel adaletin, etik ile olan bağları özellikle ön plana çıkarılır. Bu romanda, öncelikli soru şudur: Yasalar harfiyen uygulandığı takdirde adalet yerine getirilmiş olur mu? Selb bu soruya direkt bir cevap vermese dahi, geçmişinde savcı olarak verdiği kararların, vicdani anlamda onu nasıl rahatsız ettiği hissini açık bir biçimde okuyucuya aktarması, bu anlamda bir cevap olarak kabul edilebilir. Aslında romanın sonundaki ölüm, metaforik bir düzlemde okunduğunda, Alman toplumunun vicdanındaki yaranın ne kadar derin ve can yakıcı olduğu sonucu rahatlıkla çıkarılabilir. Selb’in ölümü, olayın bu vicdani boyutunun iyileşmesi anlamında bir çözüm sunmaz okuyucuya. Ancak ne var ki sanatın dehası, insana herhangi bir konuda hazır bir çözüm sunmaktan ziyade, onu zihinsel bir tartışma, sorgulama noktasına ulaştırma kapasitesinde yatar.

Son bir nokta olarak romanın türüne dair bir şeyler söylemek de gerekirse, romanın olay örgüsü, olayların açılımı ve çözümü anlamında, polisiye romana yaklaştığını söylemek mümkündür. Ancak ne var ki bu kategorizasyon işlemi edebiyat bilimin ilgilendiği temel açmazlardan biri olarak değerlendirilebilir.

“Öteden beri, gerek yazarlar gerekse edebiyat bilimcileri, değişik nedenlerden dolayı romanı sınıflamaya ve bir tipoloji oluşturmaya çabalarlar. Onların geri plandaki amaçları genel anlamda bir takım ilkeler oluşturmaktır.” (Tepebaşı, 2001: 22)

Aslında Selb Üçlemesi’ni, yukarıda yapılan tanımlamada bahsedilen tipolojilere ayırma işlemine tabii tutarsak, klasik bir polisiye roman olduğunu söylemek mümkündür; ilkesel anlamda bunu söylemekte herhangi bir beis yoktur. Ancak bu tarz bir sınıflandırma işleminin ne derece tutarlı olabileceği ise tartışmalıdır. Zira örneğin polisiye roman kategorisinin özelliklerini sayıp, polisiye bir romanı incelemeye başladıktan sonra, romanda polisiye öğelerin dışında aynı zamanda tarihi, fantastik roman türüne “ait” birtakım başka özellikler de bulursak ne olacaktır? İşte Selb Üçlemesi, tam da bu problemin tekabül ettiği yere denk gelmektedir. Bu nedenle

romanımızı -en azından bu çalışma açısından- sözü edilen kategorizasyon işleminden ayrı değerlendirmek daha faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AGAMBEN, Giorgio (2001), *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, çev: İsmail Türkmen Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- AYTAÇ, Gürsel (1978), *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- BARTHES, Roland (2009), *Yazı ve Yorum*, çev: Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul
- BAUMANN, Barbara – OBERLE, Birgitta (2000), *Deutsche Literatur in Epochen*, Max Hueber Verlag, Germany
- BRAGUE, Rémi (1995), *Avrupa: Roma Yolu*, çev: Betül Çotuksöken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- CANETTI, Elias (2012), *Kitle ve İktidar*, çev: Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- CANETTI, Elias (2013), *Körleşme*, çev: Ahmet Cemal, Payel Yayınevi, İstanbul
- CAPLAN, Jane (2012), *Hitler Almanyası: 1933 – 1945*, çev: İdem Erman, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- COPLESTON, Frederik (1990), *Felsefe Tarihi, Cilt 7, Alman idealizmi: Fichte, Schelling, Schleiermacher*, çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul
- ÇERNİŞEVSKİY, N.G. (2012), *Sanatın Gerçeklikle Estetik ilişkileri*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- GADAMER, H.G – KUHN, Helmut – NIETZSCHE, Friedrich (2002), *Edebiyat Nedir?*, çev: Şahbender Çoraklı-Ahmet Sarı, Babil Yayınları, Erzurum
- GÖKBERK, Macit (2008), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- HAMILTON, Edith (2006), *Mitoloji*, çev: Ülkü Tamer, Varlık Yayınları, İstanbul
- HUCH, Ricarda (2005), *Alman Romantizmi*, çev: Gürsel Aytaç, Doğu Batı, Ankara

- KIPPER, Rainer (2002), *Der Germanenmythos im Detschen Kaiserreich*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen
- LUKACS, Georg (2011), *Roman Kuramı*, çev: Cem Soydemir, Metis Yayınları, İstanbul
- MORAN, Berna (2012), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul
- NIETZSCHE, Friedrich (1985), *Wille zur Macht*, Reclam Verlag, Stuttgart
- ÖKTEN, Kaan H.'in yazdığı bölüm (2006), *Alman İdealizmi 1: Fichte*, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- REICH, Wilhelm (2002), *Faşizmin Kitle Ruhunu Anlayışı*, çev: Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul
- SAYIN, Zeynep (1994), *Kötülük Tekilcilik Postmodernizm*, Mitos Yayınları, İstanbul
- SCHLİNK, Bernhard - Popp, Walter (2005), *Selb'in Yargısı*, çev: Çiğdem Öztekin, Can Yayınları, İstanbul
- SCHLİNK, Bernhard (2005), *Selb'in Hilesi*, çev: İlknur İgan, Can Yayınları, İstanbul
- SCHLİNK, Bernhard (2005), *Selb'in Ölümü*, çev: Çiğdem Öztekin, Can Yayınları, İstanbul
- SCHLİNK, Bernhard (2012), *Geçmişe İlişkin Suç ve Bugünkü Hukuk*, çev: Reyda Ergün, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- SHIRER, William L. (2002), *Nazi İmparatorluğu 3: Doğuşu-Yükselişi-Çöküşü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- ŞENÖZ AYATA, Canan (2014), *Bilimsel Metin Üretimi*, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul
- TACITUS, Cornelius (1971), *Germania*, Reclam Verlag, Stuttgart
- TACITUS, Cornelius (2006), *Germania Halklarının Kökeni ve Yerleşim Yeri*, çev: Mine Hatapkapulu, Kabcacı Yayınevi, İstanbul
- TEPEBAŞILI, Fatih (2001), *Edebiyat ve Roman*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya

WEBER, Max (2008), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev: Zeynep Gürata, Ayraç Kitabevi Yayınları, Ankara

WINCKELMANN, J.J. (2013), *Gedancken Über die Nachahmung der Griechischen Wercke in der Mahlerey und Bildhauer-Kunst*, Reclam Verlag, Stuttgart

İnternet Kaynakları

AYTAÇ, Gürsel, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1048/12643.pdf> (29.04.2015)

BÖLL, Heinrich, <http://yeni hayat.de/kutur/savas-sonrasi-alman-edebiyati> (29.04.2015)

http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Schlink (25.03.2015)

http://www.gerhardfrey.de/-/Siegreicher_Arminius_tragischer_Vercingetorix.html

(02.03.2015)

SIMONIDES, <http://gutenberg.spiegel.de/friedrich-schiller-gedichte-3352/107>

(10.03.2015)

VON KLEIST, Heinrich, <http://kleist.org/index.php/downloads-u-a-werke-im-volltext/-category/3-dramen> (15.03.2015)

Filmler

HIRSCHBIEGEL, Oliver (2004), *Der Untergang-Çöküş*, Constantin Film Produktion, Norddeutscher Rundfunk, Westdeutscher Rundfunk

KIESLOWSKI, Krzysztof (1988), *Öldürmek Üzerine Kısa Bir Film*, Zespol Filmowy

KRAMER, Stanley (1961), *Nuremberg Duruşması*, US: Roxlom

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Erzincan'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini İzmir'de tamamladı. 2007 yılında girmiş olduğu İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.